Digitized by Google

LOGICES
ELEMENTA
MATHEMATICA METHODO DISPOSITA

Ad uſum Adoleſcentium Ordinis Minorum

A

FR. NICOLAO HONORATI DE CRACO
LUCANO

Ex Ordine Minorum Obſervantium
S. Franciſci

Philoſophiæ Lectore.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA
BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

NEAPOLI CIↃ. IↃ. CCLXXX.
Ex Typographia JOSEPHI CAMPO.
Superiorum Facultate.

Corona Sapientiæ timor Domini.
Eccli. cap. I. v. 22.

Quomodo ratio ad alia fabricanda tranſiret, niſi prius ſuas regulas, & præcepta quaſi quædam machinamenta diſtingueret, notaret, dirigeret, proderetque ipſam Diſciplinarum diſciplinam, quam Dialecticam vocant. Hæc docet diſcere, in hac ſibi ratio demonſtrat quæ ſit, quid velit, quid valeat: ſcit autem ſcire, ſola vult Scientes facere, nec ſolum vult; ſed etiam poteſt.

S. Aug. lib. I. *de Ordine* cap. 18.

REVERENDISSIMO PATRI

FR. PASCHALI FROSCONIO
A VARISIO

Lectori Emerito, Catholicæ Majeſtatis in Regali Matritenſi Congreſſu pro Immaculata Virginis Conceptione Theologo,

A C

Totius Ordinis FF. Minorum S. P. N. Franciſci

MINISTRO GENERALI

Commiſſario, Viſitatori Apoſtolico Meritiſſimo,

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

FR. NICOLAUS HONORATI

Perpetuam Felicitatem.

QUod tuum eſt Tibi offero, REVERENDISSIME PATER, dum hæc a me ad uſum noſtri Coëtus Adoleſcentium Logices diſpoſita Elementa clariſ-

ra ad Tui laudem proſequerer, niſi mihi certo conſtaret quam magna ſit modeſtia tua, tuarumque virtutum gloria omnibus notiſſima haud foret. Hoſce igitur labores meos, quicunque illi ſint, læta qua ſoles fronte ſuſcipias, enixe precor; & ſicuti humillimi obſequii ſunt, gratique animi erga Te mei argumentum; ita potentiſſimi erga me tui patrocinii perpetuum monimentum exiſtant.

AD

Digitized by Google

Ad Lectorem.

SI quas Deo O. M., erudite Lector, pro innumeris nobis largitis benefactis, grates debemus maximas nos mortales, principem & potiſſimam illam adpellare non ambigo, quæ *Rationem* ac *intelligentiam* ſpectat, qua decoratos nos in primæva Mundi fabrica benigniter voluit ipſe Deus. Hac namque una animantia antecedimus, Deo approximamus. Equidem primum: cætera noſtra communia animalibus ſunt, ratio autem ſolius hominis propria. Vivit homo? & arbores, & reptilia, & volatilia, & quadrupeda. Sentit? verum attentius belluæ. Voces mittit? ſed quanto dulcior luſcinii, clarior canes, acutior aquilæ? Fortis eſt? & leo, & urſus, & panthera. Formoſus? & pſittaci, & pavones. Advenit tandem ratio, qua homo verum capit & falſum, bonum & malum, unum ex altero infert, futura quoque augurando, juxta Ovidii illud (a):

Augurium ratio eſt & conjectura futuri:

& bruta ventri tantum obedientiæ a natura ſubjecta, quocirca nec ſocietati nec legibus adſtringuntur, in hoc manca, hominibus inferiora, eorumque poteſtati ac imperio juxtà æternas Dei leges ſummiſſè palam ſe mancipata commoſtrant. Secundum etiam: Deus enim rationabiliter omnia initio temporis eſt molitus, ceu in dies præſtat, in ſapientia, pondere, & menſura ſingula ordinando. Magna itaque ratio, jure dicam, quia homines brutis nobiliores, propioresque Deo facit!

At quia in ſe ſpectata nuda eſt mentis affectio, quæ prehenduntur colligandi & diſtinguendi potens; ideoque omnibus communis hominibus, iis pariter quos juxtà Virgilianum illud ſors tellurem

(a) *Triſt.* 1. *Eleg.* 8.

coli dedit & contemnere ventos:
eo quis fama dignior eſt ideo conſendus, quo ſaniori, cultiorique ratione illuſtratur: Nam

Qui plurimum mente pollet, plurimorum vates eſt (*a*): hoc ergo inter excultam rationem, & rationem diſcrimen ſtatuo, quod inter vitam, & bonam vitam. Eſt igitur ratio colenda, ſimulque arte reguliſque informanda.

Et primo viriliter hoc præſtitere e vetuſtioribus (nil de antediluvianis ſoliciti) Chaldæi, Ægyptii, Perſæ, Græci, Romani, qui ſenſim rationem augendo, nedum a Majoribus accepta illuſtrarunt, ſed innumera adinvenere ipſi etiam, uti cuique vel parum in priſcis verſato pateſcit (*b*). Hoc ex Ethnicis Thales Mileſius, Pythagoras, Zeno Eleates, Socrates, Plato, Euclides Megarenſis, Speuſippus, Heraclides, Chryſippus, Ariſtoteles, aliique magni nominis Philoſophi, qui rationi formandæ & augendæ, plurimum, ceu par erat, impendentes, Logicæ, Rethoricæ, Poeticæ, Muſicæ, Geometriæ, Algebræ, Phyſicæ, Ethicæ, atque Juriſprudentiæ fundamenta jecere. Hoc ex recentibus in ſuis præſertim logicis lucubrationibus (*c*) feliciori eventu perfecere Baco, Hobbes, Lokius in Anglia; Gaſſendus, Carteſius, Malebranchius, Arnaldus in Gallia; in Germania Wol-

---

(a) Menander.

(b) Homines enim ſicut in Medicina cum viderent alia ſalubria alia inſalubria, ex obſervatione eorum effecerunt artem; ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum, vitandumque: & quædam ſecundum rationem eorum adjecerunt ipſi quoque. Hæcque confirmata ſunt uſu, tum quæ ſciebat quiſque docebat. *Quintil. Inſtit. Orat.* lib. 3. cap. 2.

(c) Valerius *Antiates* dictus, omnium primus labores ſuos *Lucubrationes* nuncupavit. Sic narrat C. Plin. II. in *epiſt. ad Veſpaſ.*

Wolfius; in Italia Corſini, de Brixia, de Soria, Genuenſis; & ſparſim Muſchembroekius, Thomaſius, Rudigerus, Wiencelius, aliique permulti, quos recenſere nimis moleſtum foret, qui tamen videri poſſunt apud Walchium (a). Hi inquam ſola ratione ductricæ innumera retexere experimenta, veritates complures in phyſicis ſignatim, & mathematicis, adeo ut ſcientiæ omnes ad ſupremum faſtigium deventæ jam videantur. Mentem itaque Deo, bonam mentem Philoſophiæ, & primo Logicæ debemus.

Rationis demum cultus præ oculis meis fuit, dum hæc Logices Elementa ad uſum mei Cœtus Juniorum ordinare ſum agreſſus. Optabam, ingenue fateor, aliquod ſtudii mei indicium erga eoſdem, quorum profectum in corde & animo ſemper habui, oſtendere; ſed cum conſiderarem, quod omnis [illegible] actione perficitur, Logicam, quam nonnullos ex ipſis edocui, typis dare ſategi, ut ad alios quoque, completo deſiderio, tranſmitterem. Habes hinc, Amice Lector, ſufficientem conſilii mei rationem, quam vehementi ardore expetere videbaris.

Ad Operis autem oeconomiam atque ſpeciem, quod maxime attinet, paucis rem expediam. Vocabula 1. quæ paſſim occurrunt, breviter reddit. De homine 2., ejuſque intellectu, & objecto quædam ſcitu neceſſaria tradit. Logices hiſtoriam 3. exponit. De ſimplici rerum perceptione, ideis, & vocibus 4. fatur. Ad judicia, præjudicia, & propoſitiones 5. ſermonem vertit. Ratiocinii, & argumentationis naturam 6. aperit. De methodo tandem, ejuſque legibus; nec non de Critices regulis, uti videre eſt in Operis Indice, diſſerit. His accedunt Quæſtiones Logicales, in quibus, auſcultatis etiam Adverſantium rationibus, plures de Philoſophorum jure, Syllogiſtica

(a) Tribus libris Logices hiſtoriam complexus eſt Georgius Walchius, qui ex[illegible]nt in ejus Parergis Academicis anno 1721. Lipſiæ cuſis.

ca arte, Carteſii dubitatione, & veritatis criterio ſtatuuntur aſſertiones (*a*). In ipſis vero componendis Logices inſtitutionibus, quidquid ex Auctoribus tam vetuſtis, quam recentibus Apes imitans libavi, ita diſpoſui (modi ratiocinandi immutantur, non rationes), ut Mathematicos ſequens nullo utar vocabulo, niſi accurate definito, nulla utar adſertione, niſi probata. Et quia

ho volto al ſubbio

Gran parte omai della mia tela breve:

videamus nunc quid muſſitent ii, qui umbratili ac deſulſoria e voluminum titulis ſemihoræ ſpatio eruditione collecta loricati, de omnibus plenis buccis forum agunt:

Irritum fuit, fantur, in tanta Logicarum farragine novas cudere, præcipue cum Logici omnes in idem colliment, rationis nempe culturam. Quod cum a Majoribus ſit perſpectè factitatum, omnia poſtera inania ſunto: Dignum patella ratiocinium! Ecquis non videt, non adeo circumſcriptum eſſe iter, ut una tantum via ad verum detegendum, rationemque excolendam, debeat neceſſum incedi? Omnes equidem alicujus artis Scriptores ad eamdem metam tendunt, ſed non omnes eadem felicitate præintentum finem adipiſcuntur. Omnes iiſdem paſcimur eſcis, eodem modo non omnes guſtamus. Et permiſſo etiam nil

---

(a) Etſi enim omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus, eaque eſt & in ipſis rebus obſcuritas, & in judiciis noſtris infirmitas, ut non ſine cauſa & doctiſſimi & antiquiſſimi invenire ſe poſſe, quod cuperent, diffiſi ſint; tamen nec illi defecerunt, neque nos Studium exquirendi defatigati relinquemus, neque noſtræ diſputationes quidquam aliud agunt, niſi ut in utramque partem dicendo (& audiendo) eliciant, & tamquam exprimant aliquid, quod aut verum ſit, aut ad id quam proximè accedat. *Cicero qq. Acad.* lib. 2. n. 3.

nil aliud præſtare Scriptores; quam ſparſam veritatem in unum redigere ; ſimulque alia ex aliis transferre, ſunt tamen celebrandi (*a*). Nihil ergo habet vitii Logica iſthæc ? Habet: ſiquidem

Homo ſum , humani nihil a me alienum puto . (b)

Si autem ea ſcire cupis , lege , & judica ; tantum velim ne præventus ad legendum accedas , utpotè

Malè verum examinat omnis corruptus judex.

Vos nunc magnæ expectationis Adoleſcentes Religionis & Fidei levamen adpello : vos Ordinis decus : vos Litterariæ Reip. membra : vos magnis agendis natos ; æmulamini Majorum noſtrorum gloriam , qui in ſanctitate & doctrina ubique terrarum floruere , quique licet noſtris erepti ſint oculis, tamen

Multa viri virtus animo , multuſque recurſat
Gentis honos .

Eja vires omnes exerite , labori , vigiliiſque non parcite ; rationem colito , bonamque mentem primo acquirito , utpote nil ipſa optabilius . Eo enim vos vocat Coetus, cui nomen dediſti ; eo patria, parentes, Regnum ; eo tandem ratio ipſa, qua ornamini , abſque cujus equidem, ſummique datoris Dei contemptu

---

(a) *Heic aptè quadrant quæ ſequuntur.* Quod ſi extitiſſet aliquis, qui Veritatem ſparſam per ſingulos , per Sectaſque diffuſam colligeret in unum , ac redigeret in corpus , is profecto non diſſentiret a nobis ; ſed hoc facere nemo , niſi veri peritus , ac ſciens poteſt . *Lactant . Inſtit.* lib 7. cap. 7.

Id commune omnium fere eſt artium , aut nova ſunt rerum facienda nomina, aut ex aliis transferenda . Quod ſi Græci faciunt , quanto id magis nobis concedendum eſt ? *Cicero* 1. *Academ* .

(b) Nullum eſt Opus , in quo non accuſentur homines ; difficile namque eſt ità quidquam peragere , ut nihi erres : quod ſi etiam ſine errore quidquam aliquis peragit , difficile eſt , iniquum non recipere Judicem . *Xenophon* .

ptu ſummis ſtudiis litteras percolere nequitis. Et quoniam inſuper

Abſque labore nemo Muſarum ſcandit ad arcem;

hoc ſemper præ oculis ceu firmum ſolamen habeto: Singularum artium amara ſemina ſunt, fructus vero dulces. Te demum benevole lector quæſo, ut ex his

Quod placet, accipias: quæ ſunt ingrata, relinquas.
Quæ ſcis, prætereas: quæ ſunt errata, remittas.

Salve ævumque vive.

Dabam Neapoli Octavo Idus Martii An. *Orbis reparati*

CIↃ. IↃ. CCLXXX.

INDEX CAPITUM.

Logicæ Prolegomena pag. 1

CAPUT I.

De Homine, ejuſque intelligendi principio, & objecto generatim ſumto. 3

CAPUT II.

Logices definitio, diviſio, atque hiſtoria traditur. 6

Logices Pars prima. De ſimplici rerum Perceptione.

CAPUT I.

De ſimplicis perceptionis natura, & varietate. 15

CAPUT II.

De Ideis, earumque diverſitate. 16

CAPUT III.

Signa, voces, & termini Idearum explicantur. 19

CAPUT IV.

De decem Ariſtotelis Categoriis, ſeu Prædicamentis. 23

CAPUT V.

De poſt-Predicamentis. 29

CAPUT VI.

De quinque Porphyrii Univerſalibus. 31

Logices Pars Secunda. De Judicio, & Propoſitionibus.

CAPUT I.

Judicii natura explicatur. 37

CAPUT II.

De Præjudiciorum fontibus, eorumque opportunis remediis. 38

CAPUT III.

De Propoſitionis natura, & diviſione. 42

CAPUT IV.

Diviſio Propoſitionis ratione materiæ. 44

CA-

C A P U T V.

Propoſitio ratione formæ dividitur. 49

C A P U T VI.

Diviſio propoſitionis ratione quantitatis. 50

C A P U T VII.

Propoſitio ratione qualitatis dividitur. 51

C A P U T VIII.

De Enunciationum oppoſitione, converſione, & æquipollentia. 55

C A P U T IX.

De definitione, & diviſione. 60

Logices Pars Tertia. De Ratiocinio, & Argumentatione.

C A P U T I.

Ratiocinii, ſeu diſcurſus natura aperitur. pag. 65

C A P U T II.

De Argumentationis natura, atque diviſione. 66

C A P U T III.

De Syllogiſmi natura, figuris, ac nonnullis modis rectè concludentibus. 68

C A P U T IV.

De Syllogiſmo Compoſito. 76

C A P U T V.

Reliquæ Argumentationis ſpecies exponuntur. 77

C A P U T VI.

De demonſtrationis natura, & diviſione; ubi loci topici recenſentur. 81

C A P U T VII.

De Argumentationum fallaciis, ſive ſophiſmatibus. 84

Logices Pars Quarta. De Methodo.

C A P U T I.

Methodi natura, & partes explicantur; ubi de quæſtione, ejuſque legibus diſſeritur. pag. 92

C A P U T II.

De Analyticæ methodi regulis; ſeu de methodo ſtudendi, & primo de legibus illis, quæ utrique methodo ſunt communes. 94

CA-

CAPUT III.
De Methodi ſyntheticæ regulis, ſive de methodo docendi. 100

CAPUT IV.
De methodi diſputandi. 103

CAPUT V.
De methodo circa Auctoritatem; ubi Critices principia exponuntur. 106

CAPUT VI.
De methodo dijudicandi genuina Scriptorum opera a ſpuriis, integra a corruptis, vel mutilatis, aut interpolatis. 114

CAPUT VII.
De methodo rite Auctorum verba, & ſententias intelligendi; ubi Hermeneuticæ Artis principia traduntur. 116

Quæſtiones Logicales.
Quæſtio I.
Ubinam Philoſophorum jus in rebus naturalibus rimandis ſitum ſit? 123

Quæſtiuncula incidens.
Num ad verum detegendum utilis ſit ſyllogiſtica forma? 135

Quæſtio II.
Num univerſalis Carteſiana dubitatio veritatis aſſecutioni conferat? 141

Quæſtio III.
Quodnam ſtatuendum ſit veritatis Criterium? 156

Adpro-

Adprobatio Reviſorum Ordinis.

Nos infraſcripti examinavimus librum, cui titulus: *Logices Elementa mathematica methodo diſpoſita ad uſum Adoleſcentium Ordinis Minorum*, a Fr. Nicolao Honorati de Craco Lucano ejuſdem Ordinis Philoſophiæ Lectore: in eoque perlegendo nil invenimus caſtigatione dignum, immo potius cuncta laudanda, ſive attendatur optima methodus in tractandis ac exponendis Logices Elementis, ſive in conjugendis rebus ſcholaſticis cum recentioribus, ſive tandem in Controverſiis reſolvendis, atque firmandis. Hæc ſiquidem omnia magno uſui, & utilitati fore arbritramur Adoleſcentibus noſtris, pro quibus Auctor ſcribit. Faxit Deus, ut qui in tenera ferè adhuc ætate hujuſmodi ſcriptionibus in publicum clarere incipit, Studia proſequatur meliora, queis ſeipſum; & Ordinem noſtrum decorare valeat! Quocirca Opus adprobamus, & haud indignum typis mandari poſſe cenſemus, ſi Reverendiſſimo Pr. Paſchali a Variſio totius Ordinis Minorum Miniſtro Generali ità videbitur.

Datum ex hoc Regali Conventu S. Didaci Neapolis Obſervantis Provinciæ Principatus die 24 menſis Septembris Anni 1779.

Fr. Benedictus de Palma Lector Generalis.
Fr. Gabriel de Cilento Lector Jubilatus.

Fa-

FACULTAS ORDINIS

FR. PASCHALIS

a Variſio.

Lector Emeritus, Catholicæ Majeſtatis in Regali Matritenſi Congreſſu pro Immaculata Virginis Conceptione Theologus, ac totius Ordinis S. P. N. FRANCISCI Miniſter Generalis, Commiſſarius, Viſitator Apoſtolicus, & in Domino Servus.

CUm Opus, cui titulus: *Logices Elementa mathematica methodo diſpoſita &c.* a Fr. Nicolao Honorati de Craco Lucano ejuſdem Ordinis Artium Lectore, compoſitum, a duobus PP. Theologis de Ordine noſtro, quibus id commiſimus, reviſum, & approbatum fuerit, vigore præſentium facultatem eidem concedimus, quatenus ſervatis ſervandis, illud typis mandare poſſit.

Datum Romæ apud Aram-Coeli die 28. Septembris 1779.

Fr. Paſchalis a Variſio
Miniſter Generalis.

Loco ✠ Sigilli.
Reg.

De mandato Reverendiſſimi in Chriſto Patris
Fr. Clemens de Florentia
Secret. General. Ordinis.

In

Eccellentiſs. e Reverendiſs. Sig.

GIuſeppe Campo pubblico Stampatore deſidera dare alle ſtampe un' Opera intitolata: *Logices Elementa* del P. F. Niccola Onorati da Craco. Supplica pertanto l' Ecc. V. Reverendiſs. a rimetterne la reviſione a chi meglio ſtimerà, e piacerà; e l' avrà ut Deus &c.

Illuſtriſs. ac Reverendiſs. Dominus Pr. D. Joannes Maria de Turre S. Theolog. Profeſs. revideat, & in ſcriptis referat. Die 26. Aprilis 1780.

J. J. HONORATI EP. TROJ. V. G.

Joſeph Roſſi Can. Dep.

MAndatis tuis obtemperans, Excellentiſſime Domine, diligenter evolvi Opus inſcriptum: *Logices Elementa* Fr. Nicolai Honorati de Craco, & in iis nihil inveni quod fidem, aut bonos mores vel minimum lædere poſſit; imò omnia, quæ in iis docet, maximè rationi conſona ſunt, & ſumma perſpicuitate, & clara methodo ubique traduntur, ut maximum emolumentum ſtudioſa Juventus capere poſſit. Quapropter cenſeo, niſi aliter Excellentiæ veſtræ placuerit, ut typis edi poſſint.

Excellentie veſtræ

Humillimus & Addictiſſimus famulus
Joannes Maria de Turre.

Attenta relatione Domini Reviſoris, imprimatur. Die 16. *Maij* 1780.

J. J. HONORATI EP. TROJ. V. G.

Joſeph Roſſi Can. Dep.
S.R.M.

Digitized by Google

S. R. M.

SIGNORE.

Giuſeppe Campo pubblico Stampatore di queſta voſtra Real Capitale proſtrato a' piedi della M. V. umilmente l'eſpone, come deſidera dare alle ſtampe un' Opera intitolata: *Logices Elementa* del P. Niccola Onorati da Craco. Supplica pertanto la M. V. a rimettere la reviſione a chi meglio ſtimerà, e piacerà; e l'avrà ut Deus &c.

Magnificus D. Joſeph Vairus Regius Profeſſor revideat autographum enunciati Operis, cui ſe ſubſcribat, ad finem revidendi ante publicationem, num exemplaria imprimenda concordent ad formam Regalium Ordinum, & in ſcriptis referat. Dat. Neap. die 8. menſis Maij 1780.

MATTH. JAN. ARCH. CARTH. CAP. MAJ.

Illuſtriſs. & Reverendiſs. Domine:

Elementa Logicæ a P. F. Nicolao Honorati conſcripta nihil mihi accuratè legenti obtulerunt, quod vel Regia jura, vel Civium mores lædere poſſit. Immo Auctoris ingenium maximè ſum admiratus, qui juvenili ætate, ſelecta ex Veteribus ſolidiora Logicæ præcepta, optimo connubio cum Recentiorum doctrinis ſociavit. Quamobrem ſtudioſæ Juventutis bono edi poſſe cenſeo.

Neap. Idibus Maij MDCCLXXX.

Ego Joſeph Vairus Profeſſor Regius.

Quæ a Typographis nolens ſphalmata accepi, hæc libenti animo amico Lectori comiter emendanda trado.

ERRATA	*CORRIGE.*
§.10.lin.2. præditum	præditus
31. 10. *replevit illis ſcientiam ſpiritus*	*replevit illos, creavit illis ſcientiam ſpiritus*
44. 21. ego	ergo
76. 3. præpoſtera in ordinem	præpoſtere
124. 28. Ludimus	Ludificamur
Ibid. 29. ex ſuo	ex quo
155. 14. queit	poteſt
160. 5. amabo	ambo
167. 8. realum	realem
183. 19. attendatur	attendantur
188. 1. *expoſitorum*	*expoſitorium*
189. 12. extremis	in extremis
191. 7. figurare	figuræ
197. 2. ſint	ſit
199. 4. armante	affirmante
201. 16. quod	quæ
209. 9. deeſt: *Ergo amor vanitatum parit damnationem.*	
212. 2. qua uno	qua ex uno
Ibid. 18. *quia tibi*	*qui tibia*
238. 10. ſoldtiones	ſolutiones
244. 23. dicit	diſcit
Ibid. 33. aut	haud
251. 28. *innititur*	*innituntur*

LOGICÆ

PROLEGOMENA

ROMA

§. I.

OMnes Facultates, atque Artes tum mechanicas, cum liberales ab hominibus aliquo ſemper ſub utilitatis, delectationiſve aſpectu complecti, innegabilis res eſt penes omnes. Dubium autem omne ſolum in eo ſtat, quod a cunctis vera haud ſemper noſcitur Artium, Diſciplinarumque præſtantia, ex quo ipſarum inde naſcitur ſubſannatio, atque deſpectus, ceu de non paucis evidentiſſimè hodie pateſcit. Hoc præmiſſo, cum ex præintento fine rem Logicam ordinare adgrediar, de ipſius primo excellentia, atque bono quædam præfari non abs re ſenſii. Quanti itaque emolumenti, utilitatis quantæ Logicæ ſtudium ſit hominibus, ille tantum noſcet, qui ſingulis valedicens præjudiciis, attentè ad ſuas reflectat operationes, quas, illa haud dirigente, ad falſum multum proclivas adinveniet. Logica, inquam, animi noſtri ductrix eſt, & præmonſtratrix ad rerum capeſſendam veritatem manuducens, ac dirigens: jure hinc merito *Ars omnium Artium maxima*, a Tullio dicitur (*a*), *Diſciplina Diſciplinarum* a Div. Aug. (*b*), *Scientiæ modus* ab Ariſtotele (*c*); *Donum* tandem *Deorum* a Socrate (*d*), *quod ab homines per Prometheum una cum*

 quo-

(a) *In Bruto*.
(b) Lib. 3. *de Ordine* cap. 13.
(c) Lib. 2. *Metaph.* cap. 15.
(d) *Apud Plat. in Philebo*.

quodam lucidiſſimo igne deſcenderit; *etenim Antiqui, qui nobis meliores, & Diis propiores fuere, hanc nobis famam prodidere*. Quæ cum ita ſint, ecquis niſi inſipiens, menteque captus Philoſophiæ rationalis ſtudium floccifacere, & ſubſannare audebit? Ad ipſum, igitur, alacri animo, ac tota mente currant Adoleſcentes, ut ſuos actus vero ſemper, uti fas eſt, conformes eliciant, atque efforment. Breviter hinc enarratis Logicæ laudibus, ad quædam nunc ſcitu digna prænotanda deſcendo.

§. 2. Quod in primis Tirones monere operæ precium duco, eſt ut poſtquam Logicæ operam navare decreverint, quantacunque eruditione decorati ipſi ſint, ad terminos prius, queis frequenter utimur, attendant eſt opus, ne obſcuritate ſuffuſa ipſis poſtea Logica evadat, atque repleta. Vocabula itaque Logices hujus propria hæc ſunt: *Caput*, *Definitio*, *Scholion*, *Diviſio*, *Animadverſio*, & *Corollarium*, quorum en explanatio.

§. 3. Caput eſt aggregatum, ſeu complexus plurium cognitionum explicandarum.

§. 4. Definitio oratio eſt, id quod in re, vel in nomine obſcurum eſt; explicans, atque exponens.

§. 5. Scholion uberior dicitur præfatæ rei declaratio.

§. 6. Diviſio eſt oratio, quæ rem quamlibet in ſuas partes, ex quibus componitur, reſolvit, atque diſtribuit.

§. 7. Animadverſio nuncupatur, quæ nonnulla attendenda proponit ad quaſcunque vitandas difficultates.

§. 8. Quidquid neceſſario ex præmiſſis cognitionibus deducitur, Corollarium nominatur.

§. 9. Definitio vel eſt *rei*, ſive *realis*, vel *nominis*, ſive *nominalis*. Definitio realis dicitur, quæ rem per attributa eſſentialia declarat. Nominalis vero eſt, quæ nomen duntaxat rei patefacit. His delibatis, veniat.

CA-

CAPUT I.

De Homine, ejuſque intelligendi principio, & objecto generatim ſumto.

§. 10.

HOmo definitur communiter *Animal rationale*; h. e. animalitate, & rationalitate præditum.

§. 11. Duobus videlicet attributis eſſentialibus, qualia ſunt animalitas, & rationalitas præditus eſt homo, per animalitatem convenit cum brutis, animalitate quoque donatis; diſconvenit autem ab ipſis per rationalitatem, utpote ratione, qua pollet homo, deſtituuntur bruta.

§. 12. *Anima* hominis *rationalis*, quæ *Mens humana* dicitur etiam, Principium illud eſt, quo homo percipit, cogitat, intelligit verum, vult bonum, recordatur, ſuarumque inſuper operationum ſibi intimè eſt conſcius.

§. 13. Dicitur nempe *anima*, quia homo per eam vivit, nec non *animus*, quatenus per eum ſapit; *rationalis*, ſeu *rationis particeps*, quia homo nedum rerum cauſas, principia, & progreſſus videt, ſed & conſequentias reſpicit. Dicitur tandem quoque *mens*, quatenus vi cogitandi ceteris nobiliore, anima ipſa fulcitur.

§. 14. *Corpus humanum* definitur, quod præter aliarum ſubſtantiarum corporearum attributa, & proprietates, tam affabrè diſpoſitum, organizatumque eſt, ut ab anima rationali informetur, regatur, eique ad agendum inſerviat.

§. 15. Mens humana, ſcire heic confert, ſuas potentias habet, quæ ad tres potiſſimum a Philoſophis reducuntur, ad *Voluntatem*, nempe *Memoriam*, & *Intellectum*. Voluntas illa eſt animæ facultas, qua bonum adpetimus, malumque averſamur. Ea autem

mentis vis, quæ independenter ab omni prorſus organorum externorum immutatione, rerum præteritarum notitiam retinet, dumque vult reproducit, Memoria nuncupatur. Illa tandem mentis facultas, quæ res percipit, de ipſis judicat, ratiocinatur, ipſaſque diſponit, Intellectus dicitur.

§. 16. Quatuor itaque ſunt intellectus operationes juxtà Recentiores, *perceptio* nimirum, *judicium*, *ratiocinium*, & *diſpoſitio*, ſeu *methodus*. Res autem, quas intellectus percipit, de quibus judicat, ratiocinatur, quaſque diſponit; quæque idcirco ipſius ſunt objectum (omne id, circa quod potentia quævis operando verſatur, *objectum audit*), illæ omnes ſunt, quæ vel actu in hoc Mundo exiſtunt, vel extare poſſunt, ſeu poſſibiles ſunt, quæ *naturales* dicuntur; ſicuti & *res Divinæ*, prout humanæ intelligentiæ ſphæram haud excedunt, h. e. in quantum ſunt *naturaliter* cognoſcibiles. Humanus inſuper intellectus quatenus verum a falſo, bonumque a malo diſcernit, *ratio* nuncupatur: hac homo a brutis diſtinguitur: meritò hinc definitur, *animi noſtri facultas, quæ verum noſcere conatur ſive per ratiocinationem, ſive per ſimplicem perceptionem*. Sed melius; *eſt ratio mentis motio id quod per admirationem conſpicitur*, connectendi, & ſecernendi capax. Homo igitur rationis uſum tunc conſequitur, cum verum a falſo, bonum a malo diſtinguendi eſt potens.

§. 17. *Veritas* conformitas eſt intellectualis cognitionis cum externo objecto. *Falſitas* è converſo diſconvenientia dicitur internæ cognitionis cum re extrinſeca. Sive melius; verum eſt, quod ita eſt in ſe, ut eſſe dicitur; falſum ſecus, quod non eſt, ut dicitur eſſe.

§. 18. Claritas illa, ille ſplendor, quo irradiatus intellectus humanus rerum veritatem noſcit, *Evidentia* nominatur: carentia vero dictæ claritatis, *Inevidentia* audit.

§. 19. Ex conformitate intellectualis cognitionis cum

cum objecto externo, *Scientia* enaſcitur, quæ notitia vera, ac evidens rerum dicitur, per propriam cauſam acquiſita.

§. 20. Ut ſcilicet rei alicujus, puta hominis ſcientiam conſequar, opus eſt 1., ut clarè, ac evidenter ipſius noſcam attributa animalitatis, & rationalitatis, queis conſtat (§. 10.); cauſam dein, atque rationem, & quidem propriam adſignare debeo, cur potius homo, quam non planta ſit dicendus; hæcque erit, quia animalitas, & rationalitas ad hominis, minime ad plantæ naturam ſpectant.

§. 21. Scientiæ e diametro opponuntur *error*, & *ignorantia*. Error falſa eſt rerum cognitio. Ignorantia vero, carentia dicitur cognitionis ſcientiam conſtituentis.

§. 22. Scientia duplex eſt, *ſpeculativa*, & *practica* Prior, quæ *theoretica* dicitur etiam, in veritatis tantum inquiſitione, meditationeque verſatur, & in ea jam cognita planè quieſcit. Poſterior autem non ſolum veritatem contemplatur, ſed ipſam quoque ad praxim reducit. Colligitur hinc, finem ſcientiæ ſpeculativæ, rerum eſſe veritatem; practicæ verò opus.

§. 23. Probè hic advertendum, ne cum rerum *notione* ſcientiam confundamus. Eſt namque notio mera rei repræſentatio in mente; ſcientia ſecus, ut innuimus (§. 19.), præter rerum in mente repræſentationem, ipſarum notitiam, & quidem per propriam cauſam importat.

§. 24. Sciendum tandem, quod humanus intellectus ut rerum externarum notiones acquirat, a corporeis pendeat ſenſibus, qui veluti feneſtræ quædam ſunt, per quas intellectus ipſe objecta externa intuetur, contemplatur, noſcit. Senſus duplicis ſunt generis, alii *interni*, *externi* alii dicuntur. Primi animam immediatè reſpiciunt, & illa ſunt cerebri diſpoſitio, ad quam omnes externorum ſenſuum fibræ nerveæ extenduntur, qui experientia teſte, ità humorum, quos *ſpiritus animales* dicunt, turgidi

ſunt, ut ſi fiat impreſſio, aut motus in externa corporis parte, puta in naribus, auribus, manibuſve, extemplo excitetur impreſſio eadem per quamdam communicationem in cerebro; tales ſunt *ſenſus communis*, *imaginatio*, *phantaſia*, *æſtimativa*, atque *memoria*. Secundi, h. e. externi humanum corpus afficientes, illa dicuntur nervorum, fibrarum, humorumque congeries, quæ in ipſorum ſtructura maximè intuetur; hujuſmodi ſunt *viſus*, *auditus*, *odoratus*, *guſtus*, & *tactus*. Hi ſiquidem internis ſenſibus objectorum externorum imagines exhibentes, in cauſa ſunt, ut intellectus ipſorum notionem, indeque ſcientiam adipiſcatur: ſic ope viſus, luminis, atque colorum notionem nanciſcimur; ope auditus, notionem ſoni; ope odoratus, notionem odoris, & foetoris; ope guſtus, notionem dulcis, atque amari; ope tactus denique, mollitiei, & duritiei notionem conſequimur. His præmiſſis, ſit modo

CAPUT II.

Logicæ definitio, diviſio, atque hiſtoria traditur.

INtellectu humano in ſui, eiuſque objecti quodammodo deducto notitia, Facultatis illius modo, cui operam damus, notionem aliquam tradere, rectus ordo præcipere videtur; quod ut faciliori itinere aſſequamur, primò quid ipſa ſit, quæ ejus partes; ipſius hiſtoriam dein enarrabimus.

§. 25. *Logica* juxtà nomen græcum *logos*, quod latinè *ſermonem*, & *ratiocinium* ſignificat, definitur ſcientia, quæ humanum intellectum ad veri aſſequutionem, falſique detectionem per certas regulas manuducit, ac dirigit.

§. 26 Lumen ſcilicet præfefert Logica, per quod intellectus ad veritatem ducitur. Hæc namque ante quamcunque rerum cognitionem, ut facilius ad ipſam intellectum manuducat, res ipſas primo in partes diſtri-

ſtribuit, deindè definit, tandem declarat, ſi obſcuræ, diſtinguit, ſi ambiguæ, denegat ſi falſæ. Merito hinc nuncupatur quoque *ars dirigendæ mentis*, *organum*, ſeu *inſtrumentum ſcientiarum*, *ars cogitandi*, nec non & *Dialectica*, ſeu *Diſputatoria*.

§. 27. Apertiſſimè ex modo dictis colligitur, Logicæ objectum, ipſam eſſe intellectualium operationum rectam directionem ad verum aſſequendum, falſumque devitandum; ipſius autem veritatis aſſequutionem, Logices verum finem eſſe.

§. 28. Logica duplex eſt, *naturalis*, & *artificialis*. Prior ipſiſſima eſt hominibus indita a Deo ratiocinandi virtus, qua plerique rudes, nulliſque imbuti præceptis, haud imperitè definiunt, dividunt, ex notis ignota deducunt. Poſterior definita jam eſt §. 25.

§. 29. Heic advertere confert, quod licet homines, dummodo morbo non impediantur logica naturali, ſeu recta ratione ſint prediti, non ideo artificialis eſt temnenda: *ars* ſiquidem *naturam perficit*; & ſicuti quamvis *canendi*, *ſaltandi*, *pulſandique* poteſtate fulciantur homines, abſque *muſicæ* tamen, *ſaltus*, *ſonique* arte hæc minimè præſtant; ità quoque licet ratiocinandi, & verum adinveniendi virtute gaudeat homo, abſque logica artificiali, perfectè efficere id poſſe, non eſt autumandum: igitur neceſſaria eſt ipſa ad bene ratiocinandum.

§. 30. Logica itaque, ut modo inquiebam, cum rectum intendat intellectus ordinationem ad verum, prono ſequitur alveo, tot muneribus fungi illam debere, quot ſunt ipſæmet intellectuales operationes, quæ cum quatuor communi Recentiorum voto adſignentur (§. 16.); quatuor ſunt etiam officia, ſeu Logicæ partes. Prima pars *ſimplicem perceptionem* expendit, ſimulque regulas tradit, queis intellectus in percipiendo dirigitur. Secunda de *judicio* diſſerit, eaque omnia exhibet, quæ advertenda a nobis ſunt, ne in præjudicia labamur. Tertia *ratiocinationis* naturam, principia, & leges amplectitur. Quarta de-

nique in judiciorum, atque ratiocinationum recta diſpoſitione, h. e. *methodo* tota ſiſtit. De his omnibus poſt ſequentem ſigillatim agemus.

Logices hiſtoria.

§. 31. Logicæ (*) originem coeleſtem, ac planè divinam eſſe, ſimulque vel ab ipſo mundanæ machinæ exordio Protoparenti Adæ, immortali, ac ſupremo munere a Deo O. M. impertitam fuiſſe, nemo ut opinor, ibit inficias. Apertè ſiquidem ex innumeris Scripturarum teſtimoniis docemur, quod *creavit Deus hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum; creavit ex ipſo adjutorium ſimile ſibi; conſilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & diſciplina intellectus replevit illis ſcientiam ſpiritus, ſenſu implevit cor illorum &c.*

(*) Prima Philoſophiæ pars eſt Logica. Definitur autem Philoſophia, ſi græcum vocabulum ex *philos amor*, & *ſophia ſapientia* compoſitum interpretari velimus: amor, ſive ſtudium ſapientiæ; quoad naturam vero eſt: rerum humanarum, & divinarum lumine naturali noſcibilium ſcientia. Tradita Philoſophiæ definitio ità eleganter a Nicolao Graniti *Phil. Lib.* cant. 1. oct. 6. exponitur:

Delle Divine, e delle umane coſe
Sola è *Filoſofia* la indagatrice,
Scienza frà le altre *Scienze* più faſtoſe
Che tien lo ſcettro in man da Imperadrice:
I *ſenſi* ha per *valletti*, e le più aſcoſe
Proprietà di *Natura* inſegna, e allice
Colla *ragione* a dicifrar pian piano,
Ond' ella ha un *Nonſocchè* di Sovraumano.

In quatuor partes Philoſophia dividitur, in *Logicam* nempe, *Metaphyſicam*, *Phyſicam*, & *Ethicam*, ſive *Moralem*.

&c. (e). Licet autem Adam ob violatam Dei legem orbatus aliquo pacto fuerit habitis per infuſionem cognitionibus, remanſit tamen in ipſo principium quoddam res noſcendi, verum a falſo ſecernendi, unum ex altero inferendi. Idipſum quoque autumare fas eſt de primis Mundi hominibus, cum incredibile ſit, quod dum inter ſe de rebus divinis, atque humanis loquerentur, errores plurimos non obſervaverint, obſervatos emendaverint, ſimulque præcepta haud adhibuerint, quibus unum ex altero inferri ritè poſſet, & quorum ope utiles ab inutilibus mentis cogitationibus ſejungerent. Patet id ex antiquiſſimis Hebræorum Rabinis, qui ſuorum Adoleſcentium eruditionem in ſolis Dialecticæ regulis, atque in aenigmatum, & parabolarum ſolvendis fallaciis ſitam volebant: opinabantur namque ipſorum animos ſic diſponi *ad ſciendam ſapientiam, & diſciplinam, ut detur parvulis aſtutia, adoleſcenti ſcientia, & intellectus: ut animadvertat parabolam, & interpretationem, verba Sapientum, & ænigmata eorum* (f): *occulta proverbiorum exquirat, & in verſutias parabolarum introeat* (g); *ſciat verſutias ſermonum, & diſſolutiones argumentorum* (h).

§. 32. Manifeſtè inſuper idipſum ex antiquiſſima Jobi hiſtoria colligitur, in qua permulti inter ſe diſſerentes inducuntur, atque ita ex logicis regulis diſcurrere, objecta ſolvere videntur, ut certè oportuerit, perfectè facultatis hujus praxim penes Arabes, aliaſque veteras Nationes floruiſſe.

§. 33. Inter omnes vero populos, apud quos Logicam viguiſſe diximus, primus omnium, qui in artem illam reduxit, ejuſque præcepta ſcriptis ſuis tradidit,

---

(e) *Eccli.* cap. 17.
(f) *Proverb.* cap. 1.
(g) *Eccli.* cap. 39. v. 2.
(h) *Sapient.* cap. 8. v. 8.

didit, fertur *Zeno Eleates* (*i*). Is cum Athenas veniſſet, ſuumque librum præceptis logicalibus refertum Socrati legendum dediſſet, ita ipſi accepta fuere, ut præcepta eadem Socrates ipſe adhibuerit. Quod autem in ejus Logica deprehenditur, ars eſt contendendi, ſeu diſputandi; ſicuti & regulæ quædam ratiocinia formandi.

§. 34. Zenoni ſucceſſit Socrates, qui illius logicales, ut modo innuimus, adhibens inſtitutiones, quoad aliqua Logicam ipſam auxit, præcipuè vero methodum quamdam peculiarem diſputandi induxit, quæ *Erotematica* audit, quatenus ex interrogationibus, & reſponſis inter binos perficitur, quorum unus Interrogans, ſeu diſcipulus, alter Reſpondens, ſive Magiſter nominatur. Socratica hæc methodus vetuſtiſſima eſt: hanc plures Veteres Patres vel ad Judæos refutandos, vel ad Chriſtianos inſtruendos ſuis in operibus ſunt amplexati; ſicuti & alii complures antiquis temporibus præſtitere poſt Socratem.

§. 35. Perdoctè de re logica Plato egit; nam 1. rerum definitiones, & diviſiones ritè inſtituit; opportunè 2. dubitandum eſſe docuit; methodum 3. analyticam induxit, qua nihil optari poteſt efficacius ad veri inquiſitionem; modum tandem tradidit ad trutinam argumenta revocandi. Quæ omnia dignum ipſum reddidere, ut a pleriſque pro Logicæ inventore haberetur (*k*). Zenonis, Socratis, Divinique Platonis in Logica perficienda gloriam æmulati ſunt Euclides Megarenſis, Speuſippus, Heraclides, Carneades, Zeno Stoicus, aliique, ſpeciatim verò Chryſippus Zenonis auditor, qui teſte Laertio (*l*), *adeò in Dialectica inſignis fuit, tantæque apud omnes æſtimationis, ut plerique dicerent, ſi apud Deos uſus eſſet Dialecticæ, non futuram aliam, quam Chryſippeam*.

§. 36.

(i) *Ex Plat. apud Laert.*
(k) Laert. 3. ſeg. 56.
(l) *In vita Chryſippi*.

§. 36. Logicam inſuper plurimum auxit, omniumque diligentiam longiſſime ſuperavit Magnus Ariſtoteles, qui adeo copioſè, & eleganter hanc Philoſophiæ partem tractavit, ut jure merito Logicæ inventor, de quo ipſe gloriari conſueverat (*m*), a compluribus diceretur (*n*). Is itaque univerſam Logicam ſeptendecim complexus eſt libris. Primus *Categoriarum* dictus, ea omnia complectitur, quæ ad perceptionem attinent. Duo qui ſequuntur, *Perihermenias*, h. e. *de interpretatione* dicti, judicii naturam exponunt. His ſuccedunt quatuor, duo quorum *Analyticorum Priorum*, & duo alii *Analyticorum Poſteriorum* vocitantur, in primis de Syllogiſmo generatim ſumto; in ſecundis de Syllogiſmo demonſtrativo tractat. Occurrunt dein octo *Topicorum*, qui media continent in quovis re argumentandi, quorum præcipuè tantum eſt emolumentum, præſtantiaque tanta, ut ab humano ingenio nil potuerit excogitari melius. Veniunt ultimò *Elenchorum* libri duo, de ſophiſtarum fallaciis, vitiis, & methodo differentes.

§. 37. Expoſitam Ariſtotelis Logicam ſequuti fuere permulti, & quidem eo fervore, ut in ejus verba jurare non ſint veriti: aſt ſæculo 15. labente, Laurentius Valla Romanus, Rodulphus Agricola Germanus, Ludovicus Vives, nec non Marius Bruxellenſis, aliique ſæculi ejuſdem Scriptores adverſus eam ætatis barbariem clamare coeperunt, ſimulque meliora, quam majores litteris tradere. Laudati inquam Viri docti ſtudiis ex animo dediti, Logicalia veterum præcepta trutinantes, quaſdam eorum ineptias ſcriptis ſuis damnarunt, ſimulque vitandum ſervitutis philoſophicæ jugum excutiendo, poſteris ad meliora excogitanda iter aperuere. Sæculo itaque 16. adveniente, vir quidam Gallus, Petrus Ramus dictus, Logicam plurimum illuſtravit; omniaque Ariſtotelis futilia opinamenta in unum

---

(m) *Elenchor.* lib. 2.

(n) Averroes *Proem. Phyſic.*

ideis 1. differit; de judicio, & propoſitionibus 2. tractat; ad ratiocinia, & ſyllogiſmos, nec non & ad methodum poſtremò ſermonem vertit. Nicolaus Malebranchius, Sacerdos Oratorii Gallicani, de rebus logicis eodem 17. labente ſæculo, anno nimirum 1673. librum *de la recherche de la verité* typis dedit, in quo de errorum cauſis, de methodo tum analytica, cum ſynthetica; nec non de Critices regulis abundè, ſolideque affatur.

§. 41. De Joanne Lockio è celeberrimis Angliæ Philoſophis tempus eſt modo, ut aliqua dicamus. Is itaque libero judicio de rebus logicis, & metaphyſicis peragens, limata caſtigatione libros quatuor edidit, qui verſi ſunt ex Anglo latinè, & gallicè ſub titulo: *de intellectu humano*. In his plures concluſiones logicas de ideis præcipuè innatis, earumque objectis ſtatuit; de vocabulorum proprietatibus, ſicuti & de Critica Arte perdoctè quoque diſſeruit. Sub Lockii diſciplina non parum profecit Joannes Clerchius, qui alia inter logicalia præcepta ſcitè ab ipſo typis data, quædam ad judicia ſpectantia abundanter tradidit. Cui inſuper calculum ſuum addidit Doctiſſimus Mariotte Gallus, in phyſicis ſignatim apprimè verſatus, qui de modo, quo principia adinveniri debent in aliqua determinanda veritate; ſicuti & de modo rectè argumentationes formandi, accuratè opus ſuum exaravit. His omnibus

§. 42. Recentioribus, qui facultatem hanc illuſtrarunt, jungi debent Chriſtianus Thomaſius, Andreas Rudigerus, & Chriſtianus Wolfius. Thomaſius an. 1688. edidit Lipſiæ *Introductionem ad Philoſophiam Aulicam*, quæ plura continet Capita, præſertim de Philoſophorum ſectis, de prudentia cogitandi, judicandi, ratiocinandi, aliorum mentem intelligendi, aliaque hujuſmodi. Rudigerus currentis ſæculi initio, h. e. an. 1707. *Philoſophiam Syntheticam* typis mandavit, in qua plurium Logicorum vitia, ac errores obſervat, notat, emendat.

§. 43. Incomparabilis tandem Philoſophus ille Germanus Wolfius, vir in mathematicis præcipue, & metaphyſicis notitiis verſatiſſimus, Logicam tom. uno 4. Halæ Magdeburgicæ edidit, in qua 1. methodus mathematica cogitationes ſuas nectens, elucet; vocabulorum 2. accuratæ definitiones nitent; plurimæ 3. veritates, ſicut & directæ rerum demonſtrationes deprehenduntur. Quibus, ſingulisque omnibus

§. 44. Poſtremò ſe junxere nonnulli quoque è noſtris tempeſtatibus, qui Logicam illuſtrare, augere, recteque diſponere ſunt conati; quique num præintentum finem ſint aſſequuti, judex eſt Litteraria Reſp.; hi ſunt viri cæteroqui eruditi P. Eduardus Corſini, Clericus Regularis Scholarum Piarum; P. Fortunatus Brixienſis è Franciſcanorum Familia; Janus Gualbertus de Soria, Piſanæ Academiæ Philoſophus; Antonius Genuenſis, Neapolitana in Academia Ethicæ Profeſſor; Aloyſius Antonius Vernejus, Archidiaconus Eborenſis, aliique per multi, quos brevitatis ergo omitto: hi; inquam, ſunt nunc, fortuna licet impari, in populorum acclamatione, ac patrocinio. Omnium tam Veterum, quam Recentiorum Logicarum teſtem Litterariam advocavi Remp.; nonne ſiquidem imprudentiæ, & oſtentationis reprehenderer meritò, ſi nonnullorum veſtigia premens, arbiter, ac judex inter tot Auctorum ſcripta ſedere fuiſſem auſus? Utique: noſcant igitur alteri bonum, vel malum, defectus, vel virtutes Scriptorum; ſicque rectum de ipſis judicium ferant, intereaque temporis ego Logices hiſtoriæ finem imponens, ad utiliora progredior.

LO-

LOGICES PARS PRIMA.

De Simplici rerum Perceptione.

Prima humanæ mentis operatio, ſimplex eſt rerum, ut diximus §. 16. 30. perceptio: ab hac itaque exordium ſumentes, prodeat.

CAPUT I.

De ſimplicis Perceptionis natura, & varietate.

§. 45.

SImplex perceptio, quæ & *apprehenſio* a Scholis dicitur, nuda eſt rerum contemplatio, expers omnis affirmationis, aut negationis.

§. 46. Aſpicit nempe, intuetur mens mea per oculos objectum aliquod, puta Elephantem; non aſſerit ipſum animal eſſe maximum, proximumque humano ſenſui, ſed in ſola ejus ſtat intuitione, Elephantis ſimplicem conſequitur perceptionem. Idque de aliis dicatur objectis.

§. 47. Simplex perceptio, ſciendum modo, varia obtinet nomina, pro objectorum, circum quæ occupatur, diverſitate: ſic ſi objecta, quæ a mente percipiuntur ſunt ſpiritualia, ut *anima*, *Angeli*, *Deus*, talis perceptio *intellectio* dicitur, quia per intellectum tantum, independenter a corporeo phantaſmate habetur; ſi vero corporea, ac materialia, ut *homo*, *arbor*, *luna*, *ſol* &c. vocatur *ſenſatio*, quatenus ſub ſenſus cadunt. Quando mens ſpiritualia objecta ſub corporeitatis forma contemplatur, Angelum nempe ſub figura pueri, apprehenſio illa, *imaginatio* audit: cum ver-

verſatur circa res olim a mente perceptas, *recordatio*, ſeu *reminiſcentia* nominatur; ſi tandem objectum aliquod humana mens ſub unico tantum percipit attributo, vel proprietate, tabulam ſcilicet ſub ſola extenſione, tunc *abſtractionis* nomine talis perceptio prædita incedit.

§. 48 Quælibet humanæ mentis perceptio, ſciendum ulterius, ideam ſemper ſupponit, & ſine iſta haberi illa nequit: de ideis itaque ſermonem modo inſtituere nobis exhibetur occaſio, de quibus præfari incipiamus, mentem noſtram aperire non abs re putavimus, nos ſcilicet nullam velle in præſentia de idearum natura, & origine inſtituere controverſiam, cum id ad metaphyſicas ſpectet quæſtiones, quæ moveri a nobis modo non debent, logicalia præcepta ſolum tradere ſtatuentibus; ſit idcirco

CAPUT II.

De Ideis, earumque diverſitate.

§. 49.

IDea imago illa objectorum dicitur, in qua mens humana objecta ipſa intuetur, aſpicit, noſcit.

§. 50. Mens ſcilicet humana dum objectum aliquod, puta Paulum vel præſentem, vel abſentem, vel poſſibilem, vel actu extantem percipit, illa Pauli imago, quæ menti percipienti obverſatur, & in qua a mente Paulus conſpicitur, noſciturque, idea vocatur; Paulus autem, cujus illa eſt idea, talis ideæ objectum nuncupatur.

§. 51. Probè heic advertendum, ne idea, de qua loquuti nunc ſumus, cum ea corporea imagine in cerebro depicta confundatur, ad quam mens ſe vertit, dum corporeum aliquod abſens objectum, tanquam præſens, contemplatur. Imago namque iſthæc plurimum ab ipſa rei idea differt; illa utpote in cerebro picta,

picta, & in ipſo veluti in ſubjecto extans, corporea omnino eſt, ac materialis; hæc autem tota ſpiritualis, quatenus mera affectio mentis: illam ergo *ideam materialem*, vel *ſpeciem impreſſam* cum Scholaſticis meritò nuncupamus; hanc vero *intellectualem*, aut *ſpeciem expreſſam* cum iiſdem dicimus.

§. 52. Ido græcè, latinè idem eſt ac *ſpecio*, ſeu melius *video* (*); hinc idea *ſpecies* quoque, *forma*, *ſimulacrum*, *verbum mentis* ſolet nuncupari. Ideæ vocabulum omnium primus Plato adhibuiſſe videtur. Is namque ideam exemplar illud dixit in mente poſitum, quod continuò intuetur Artifex, dum aliquid extrà molitur.

§. 53. Omnis idearum diverſitas quintuplici potiſſimum ex reſpectu deſumitur: 1. reſpectu originis earumdem, 2. reſpectu propriæ eſſentiæ, 3. mentis percipientis, 4. objectorum, quæ repræſentant, 5. demum reſpectu comparationis earumdem ad invicem.

§. 54. Idea quoad originem ſpectata eſt *adventitia*, *factitia*, & *innata*. Idea adventitia audit, quæ ſenſuum miniſterio acquiritur; talis idea *colorum*, *saporum*, aliarumque rerum ſenſibilium. Factitia eſt, quam ex adventitiis ideis vel componendo, vel ſejungendo mens ſibi format, ut idea *montis plumbei*, ex adventitiis ideis montis, & plumbi compoſita. Innata, illa a ſuis Fautoribus dicitur, quæ in nobis ſine opera noſtra reperitur, quæque a Deo eo temporis momento humanis imprimitur mentibus, quo ipſas creat, organizatoque corpori jungit; ità eſt per ipſos *idea Dei*, *primorum principiorum* &c., quas innatas in nobis ſtatuendas eſſe propugnant.

§. 55. Idea reſpectu propriæ eſſentiæ dicitur *intelligibilis*, vel *phantaſtica*, *ſimplex*, vel *compoſita*. Intelligibilis idea nuncupatur, quæ objectum nec corporeum, nec ad inſtar corporis menti exhibet, ut

 idea

(*) Veteres Latini verbum *ſpecio* pro *video* adhibebant, quod apud Recentiores obſoletum eſt.

idea *vitii*, *virtutis*, *meriti*, *demeriti*. Phantaſtica dicitur, quam mens ſuo pro lubitu ſibi format; talis idea *maris lactei*, *hominis lignei*; quæque *chimarica*, nec non *factitia* (§. præc.) nominatur. Simplex eſt idea illa, quæ in plures notiones reſolvi nequit; ſic idea *veri*, *falſi*, *eſſentiæ*, *exiſtentiæ*. Compoſita demum, ſeu *complexa* vocitatur idea illa, quæ plures diſtinctas notiones continet; talis idea *arboris*, quæ ramorum, frondium, fructuum notionem præſefert.

§. 56. Ratione mentis percipientis dividitur idea in *claram*, *obſcuram*, *diſtinctam*, & *confuſam*. Idea clara vivida eſt, ac evidens objecti alicujus menti facta repræſentatio. Obſcura vero dicitur, quæ dicta ſpoliatur claritate, ac evidentia. Sic ex. gr. video Paulum, ipſum intueor, & diſcedo; ſi cum iterum mihi obverſatur, ipſum recognoſco, clara fuit prima Pauli idea; obſcura autem ſi ſecus. Idea diſtincta nuncupatur, quæ clare, vivideque non ſolum objectum, ſed ejus quoque proprietates differentiales menti patefacit. Confuſa e converſo dictas proprietates haud menti exhibet. Colligito hinc, ideam diſtinctam, claram quoque eſſe, aſt non ſecus idea clara diſtincta eſt.

§. 57. Idea reſpectu objectorum, quæ repræſentat, eſt *realis*, vel *non realis*, *adæquata*, vel *inadæquata*, *abſoluta*, vel *relativa*. Realis idea dicitur, quæ objectum poſitivum, ac exiſtens menti exhibet; quæ verò objectum non exiſtens, ac negativum præſefert, non realis idea audit. Idea adæquata eſt, quæ omnes monſtrat menti objecti notas, proprietates, partes, ut idea *circuli*, *quadrati*, aliarumque rerum geometricarum. Quæ autem aliquid ſolum rei menti exhibet, inadæquata nuncupatur. Idea adæquata convenit cum diſtincta §. præc. Abſoluta vocitatur idea, quæ nullam cum aliis relationem dicit; quæ vero talem importat relationem, relativa cognominatur; talis idea *creaturæ reſpectu Creatoris*, *filii reſpectu Patris*.

§. 58. Ratione demum comparationis inter ſe ideæ con-

conſideratæ, aliæ dicuntur *pertinentes*, *identificæ* aliæ, aliæ *diſparatæ*, & aliæ *oppoſitæ*. Pertinentes ſunt ideæ illæ, quæ talem inter ſe connexionem important, ut admiſſa una, altera ponatur, neceſſe eſt; talis idea *hominis*, in qua *rationalitatis*, & *animalitatis* ideæ ſic connexæ ſunt, ut poſita una, altera admittatur etiam, neceſſe eſt. Ideæ identificæ nuncupantur, quarum una neceſſario involvit alteram, ut idea *mentis*, *animæ*. E contra intelligendæ ſunt ideæ diſparatæ, quatenus una, alteram non importat: hujuſmodi ſunt ideæ *doctrinæ*, *ſanctitatis*, *prudentiæ*; non enim doctrinæ idea, ſanctitatis ideam includit, cum dentur homines docti, moribus tamen, operationibuſque perverſi. Oppoſitæ tandem ideæ illæ audiunt, quæ eidem rei non eodem tempore conveniunt, & triplicis ſunt generis, aliæ nempe dicuntur oppoſitæ *contrarie*, *privative* aliæ, & aliæ *relative*. Priores ſunt, quæ ſimul componi nequeunt, ut ideæ *bonitatis*, & *malitiæ*, *frigoris*, & *caloris*. Poſteriores, quæ inter attributum aliquod, ejuſque privationem verſantur, ut ideæ *viſionis*, & *cæcitatis*, *lucis*, & *tenebrarum*. Ultimæ tandem ſunt, quæ per relationem, quam important, opponuntur; ſic idea *filii* relative opponitur *ideæ Patris*; ſicque de reliquis cogitandum.

CAPUT III.

Signa, voces, & termini Idearum explicantur.

TAli, ac tanta idearum expoſitarum varietate mens humana foecunda, gravem ſuſciperet curam, ni quod intellectu percepit, promere vocibus poſſet: tanta namque eſt idearum noſtrarum cum ſignis, vocibuſque cognatio, ut etiam aliquid taciti cogitando, ipſis cum vocibus objecta menti offeramus. Eſt autem

§. 59. Signum id quod reſpicitur, ut aliud repræſentans objectum. Signum videlicet binas ideas uni-

verſim includit, & ſui ipſius, & illius rei, cujus eſt ſignum; hujuſmodi ſunt omnes *chartæ*, & *tabulæ pictæ*, quæ præter ipſarum ideam, alterius rei quoque, cujus ſigna ſunt, ideam important. Et quoniam quælibet res non ſemper eodem modo, ſed diverſimodè aliquid patefacit, varia idcirco aſſignantur genera ſignorum:

§. 60. Alia nempe ſunt, *certa*, *incerta*, & alia *probabilia*. Signa certa dicuntur, quando rem, cujus ſunt ſigna indubiè, certoque monſtrant, ſic *actio* reſpectu *vitæ*; dum enim homo agit, indubitanter vivit. Incerta ſecus nominantur, quæ fallunt aliquando, talis hedera parieti nupta, quæ Bacchi venumdationem non ſemper aperit. Signa probabilia demum ſunt, quæ rarò illudunt, ut *ſerotina rubedo* reſpectu *matutinæ tranquillitatis*: raro ſiquidem contingit, ut dum rubrum in ſero eſt, mane tranquillitas deſideretur.

§. 61. Signum ulterius vel eſt *naturale*, vel *ad placitum*. Primum eſt, quod ſuapte natura rem aliquam ſignificat; ut *fumus* reſpectu *ignis*. Secundum contra dicitur, quod non ex propria natura, ſed ex hominum arbitrio determinatam rem indigitat; ita eſt ſacri æris pulſatio ad hominis alicujus monſtrandum interitum.

§. 62. Dividitur poſtremo ſignum in *demonſtrativum*, quod objectum præſens, *rememorativum*, quod tranſactum, & *prognoſticum*, quod futurum objectum exprimit.

§. 63. Internas ideas noſtras foris manifeſtare dum volumus, ad voces tanquam ad ipſarum ſigna confugimus: his namque mediantibus internos mentis noſtræ conceptus aliis revelamus. Eſt autem *vox* juxta Ariſtotelem (p): *ſonus ex ore animalis prodiens*, & *per appulſionem aeris e pulmonibus in fauces incurrentis*, & *alliſi formatus*. Vox duplex eſt, *articulata*,

(p) Lib. 2. *de Anima* cap. 8.

ta, & *inarticulata*. Prior dicitur, quæ ſyllabis, atque articulis diſtinguitur, talis vox *homo*, *leo*, *tigris*. Poſterior ſecus, ſyllabis orbata, in quibuſdam confuſis ſonis ſtat, ut *amantium ſuſpiria*, *afflictorum gemitus*, *canuum latratus*, *leonumque rugitus*.

§. 64. Ex modo dictis luce meridiana pateſcit, voces inarticulatas proprias hominum eſſe, atque belluarum; articulatas vero ad ſolos homines, minimè ad bruta, quidquid in converſum vendidit Apollonius Thyaneus, pertinere: *hoc* enim *uno*, ad rem Tullius (q), *præſtamus vel maximè feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo ſenſa poſſumus*.

§. 65. Voces articulatæ ſolent etiam *termini* nuncupari, quia ideas noſtras dum aliis manifeſtare volumus ad ipſas voces terminamus: unde merito heic termini definiti poſſunt articulatæ quædam voces, mentis ideas, quas exprimunt, terminantes.

§. 66. Termini vocales alii dicuntur a Logicis *Categorematici*, & *Syncategorematici* alii. Primi per ſe ſumpti ideam aliquam denotant, ut *aquila*, *corvus*. Secundi è contrariò niſi cum categorematicis uniuntur, nil ex ſe indicant, ut *nullus*, *aliquis*, *quidam*.

§. 67. Terminus Categorematicus dividitur in *univocum*, *æquivocum*, & *analogum*. Univocus eſt, qui ſecundum idem nomen, eamdemque naturam pluribus adſcribitur, ſic *bellua* univocè adſeritur de *cane*, *vulpe*, *lepore*. Aequivocus, qui ſecundum idem nomen, diverſam tamen naturam pluribus tribuitur, ut vox *bos*, quæ bovi marino, ac terreſtri adjudicatur. Analogus tandem nuncupatur, qui propter quamdam convenientiam pluribus adſcribitur, talis vox *ſanitas*, quæ homini benè valenti, & medicinæ talem valetudinem adprobanti tribuitur.

§. 68. Terminorum definitionibus, & diviſionibus libatis, ipſorum modò præcipuas proprietates tradere,

 operæ

(q) Lib. 2. *de Oratore* cap. 8.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

operæ precium ducimus, ut facilius earumdem uſus, & abuſus in orationibus, in quibus adhiberi aſſolent, noſci queat; hujuſmodi ſunt quinque ſequentes: *Suppoſitio*, *Ampliatio*, *Reſtrictio*, *Alienatio*, & *Appellatio*.

§. 69. Suppoſitio eſt uſurpatio termini pro re ſignificata, ut *Paulus eſt homo*; ly *Paulus* pro Paulo per illum terminum indicato ſupponitur. Suppoſitio duplex eſt, *materialis*, & *formalis*. Prior habetur, cum terminus pro ſeipſo, non pro re, per illum ſignificata, accipitur, ut *homo eſt vox*, ly *homo* materialiter ſupponitur, quia pro ipſo nomine, non autem pro re indicata ſumitur. Poſterior dicitur, cum vice verſa terminus pro re, per illum ſignificata, uſurpatur, ut *bellua eſt animal*; dicti termini, ut patet, formaliter ſupponuntur, cum non pro ipſis vocibus, ſed pro rebus per illas indicatis, accipiantur.

§. 70. Suppoſitio formalis eſt vel *propria*, vel *impropria*. Propria eſt, quando terminus pro ſuo proprio ſignificato uſurpatur, ut *Bos mugit*. Impropria autem, cum terminus metaphoricè, & impropriè accipitur; ſic dicitur Chriſtus *petra angularis*, *leo de tribu Juda*, *radix David*.

§. 71. Dividitur tandem ſuppoſitio in *diſtributivam*, *copulatam*, *confuſam*, & *determinatam*. Diſtributiva eſt, cum terminus univerſalis pro ſuis omnibus ſignificatis ponitur; ut dum dicitur; *omnis homo eſt mortalis*, tò *homo* de Petro, Paulo, Franciſco, &c. debet intelligi. Copulata dicitur, quæ terminos importat, in quibus plura conjunctim ſumta, indicantur, ut cùm dicitur: *omnes Evangeliſtæ ſunt quatuor*, ly *Evangeliſtæ* conjunctim ſumitur, pro monſtrandis Matthæo, Marco, Luca, & Joanne. Confuſa audit, quando terminus pro aliqua re indeterminata ſignificanda accipitur, ut cum adſeritur: *aliqua arbor neceſſaria eſt ad fructus producendos*, arbor non determinatur, ſed confuſe ſumitur. Determinata tandem eſt, quæ objectum aliquod certum, ac determinatum reſpicit; ut *Chriſtophorus Columbus novi Orbis repertor fuit*.

§. 72.

§. 72. Secunda terminorum proprietas, Ampliatio dicitur, eſtque termini alicujus uſurpatio pro omni tempore indigitando; ſic cum dicitur: *Juſti in perpetuum vivent*, non ſolum de futuris, ſed de tranſactis, ac præſentibus quoque intelligitur.

§. 73. Tertia Reſtrictio audit, & eſt termini coarctatio ad pauca indicanda, ut ſi dicas: *mulier ſapiens fortiter operatur*, tò *mulier* in tota amplitudine minime ſumitur, ſed ad ſolas Sapientes reſtringitur.

§. 74. Quarta Alienatio nuncupatur, & eſt cum a propria termini ſignificatione, ad impropriam transfertur, ut *arbores flent*, *prata rident*.

§. 75. Ultima terminorum proprietas Appellatio vocitatur, & habetur, cùm terminus aliquis alteri connectitur, ut *vulpes eſt callida*: tò *callida* vulpi tribuitur, ut ejus deſignetur fraus. His expenſis, prodeat

CAPUT IV.

De decem Ariſtotelis Categoriis, ſeu Prædicamentis

§. 76.

MAgnus ille Stagyrita Philoſophus rerum creatarum expoſitas voces, traditoſque terminos præpoſtere in ordinem redactos intuens, Categoriarum librum componens, Entia omnia creata in nativam ſeriem ità diſpoſuit, ut mens rem quamlibet non confusè, ſed diſtinctè percipere poſſet (*). Eſt autem Categoria idem græce, ac latine *accuſatio*, ſeu melius *prædicamentum*; Categoriæ igitur, Prædi-

(*) Non deſunt, qui Categoriarum Auctorem, Archytam Tarentinum fuiſſe proclament, ut Jamblicus, aliique, quod Scholaſtici omnes abnuunt; ſimulque tùm ex doctrinæ ſubtilitate, cùm ex phraſium obſcuritate, librorum Ariſtotelis propriarum, ipſius vere eſſe partus monſtrant.

camenta quoque dici poſſunt, quatenus prædicari, h.e. affirmari de Entibus queunt. Circa Categoriarum numerum non convenere inter ſe Veteres Philoſophi. Platonem namque unicam admiſiſſe Categoriam, & unicum ſupremum genus, *Ens* nimirum *reale*, traditur. Xenocrates, teſte Simplicio, Entia omnia ad duo ſuprema genera, *Subſtantiam* nempe, & *Accidens* reduxit. Pythagorici viginti admittebant, decem bonorum, & malorum decem. Bonæ Categoriæ ipſis erant ſequentes:

Impar, *finitum*, *dextrum*, *maſculum*, *atque quietum*.
Rectum, *quadratum*, *intellectus*, *lumen*, *&* *unum*.

Malæ verò:

Impar finitum, *ſiniſtrum*, *foemina*, *motus*.
Obliquum, *altera parte longius*, *opinio*, *tenebræ*, *multitudo*.

Quatuor ſtatuerunt Stoici, *ſubſtantiam nempe*, *qualitatem*, *quantitatem*, & *actionem*. Ariſtoteles tandem decem ſequentes ſtatuit.

§. 77. Categoria quædam eſt naturalis attributorum ſeries, quæ de ſingulari ſubſtantia quæri, affirmarique poteſt.

§. 78. Decem itaque per Scholaſticos de quavis re quæri, & prædicari queunt: ſic de Petro quæri poteſt, 1 quid ſit, 2 quantus ſit, 3 qualis, 4 cujus ſit, 5 quid agat, 6 quid patiatur, 7 ubi ſit, 8 quando ſit, 9 quo in ſitu, 10 tandem qualiter indutus; quæ omnia prædicamenta hocce includuntur diſticho:

Arbor, *Sex*, *Servos*, *Ardore*, *Refrigerat*, *Uſtos*;
Ruri, *Cras*, *Stabo*, nec *Tunicatus* ero.

Arbor *ſubſtantiam* indicat, Sex *quantitatem*, Servos *relationem*, Ardere *qualitatem*, Refrigerat *actionem*, Uſtos *paſſionem*, Ruri *ubi*, ſeu *locum*, Cras *quando*, ſive *tempus*, Stabo *ſitum*, Tunicatus demum veſtem deſignat: decem igitur ſunt Ariſtotelis Categoriæ, h. e. Subſtantia, Quantitas, Relatio, Qualitas, Actio, Paſſio, Ubi, Quando, Situs, & Habitus.

De

De Subſtantia.

§. 79. Subſtantia eſt Ens, quod exiſtit per ſe, nec alio eget, uti Accidens ad ſtandum, ut *arbor*, *bellua*, *homo*, quæ habent *quid* in ſe (acceptum jam a Deo), unde aliis ſubſtantiis non indigent, ut exiſtant.

§. 80. Subſtantia duplex eſt, *creata*, & *increata*. Prior dicitur, quæ principium habuit, ut *homo*, *aliæque creaturæ*. Poſterior ſecus nullum recognoſcit exordium: talis eſt ſolus Deus Coeli, & Terræ Creator Sapientiſſimus.

§. 81. Quælibet creata ſubſtantia tres ſequentes admittit notas:

1. *Non habere contrarium*. Quævis nempe ſubſtantia, prout talis, alteri ſubſtantiæ non eſt contraria; poteſt tamen una ſubſtantia alteri dici contraria reſpectu qualitatum, queis afficitur: ſic *ignis* prout eſt ens per ſe exiſtens non adverſatur aquæ in per ſe exiſtendo; non enim magis per ſe exiſtit aqua, quam ignis; ſed prout ignis datis afficitur qualitatibus, *caloris*, nempe, & *ſiccitatis*, & aqua *frigoris*, & *humiditatis*, ad invicem contrariantur, opponuntur, deſtruuntur.

2. *Eſſe contrariorum ſuſceptivum*. H. e. ſubſtantia recipere debet in ſe proprietates illas, & affectiones, quæ ſeſe mutuo expellunt: ſic homo modo eſt juſtus, modo peccator, nunc ſanus, nunc infirmus.

3. *Non ſuſcipere magis, & minus*. Una enim arbor, non eſt magis arbor altera qualibet, licet ſi penes ubertatem ſpectentur, una altera perfectior reipſa ſit, poſſitque eſſe.

De Quantitate.

§. 82. Quantitas eſt extenſio in partes: ſic hæc tabula dicitur *quanta*, quia partes extra partes poſſidet.

§. 83. Quantitas triplex eſt, *perfectionis*, *virtutis*, & *molis*. Prima cujuslibet naturæ vel finitæ, vel infinitæ perfectionem indigitat; hoc ſenſu dicitur de Deo quod ſit *juſtus*, *ſanctus*; de homine quoque, quod

quod timeat Deum, charitatem cum proximo exerceat, &c. Secunda potentiæ alicujus operantis majorem, minoremve vim indicat, ut cum dicimus: Regis potentiam in ſubditos, vim illam ſuperare, qua in eoſdem Principes Civitatum ſunt fulciti. Tertia materiæ cujuslibet magnitudinem importat; eſtque duplex, *continua*, & *diſcreta*. Illa partes omnes unitas poſſidet, ut *tabula*, *paries*, *linea*; iſta ſecus partibus ſejunctis conſtat, ut *littera alphabetica*, & *numeri vulgares*. Quantitas continua

§. 84. Dividitur in *ſucceſſivam*, & *permanentem*. Prior eſt, cujus una pars ſuccedit alteri, ut *motus*, *tempus*. Poſterior e contrario omnes partes ſimul extantes habet, ut *linea*, *ſuperficies*, *corpus*.

§. 85. Tres quoque proprietates ceu ſubſtantia, quantitas poſſidet; ſuntque:

1. *Non ſuſcipere magis, & minus*. Una nempe quantitas non eſt, nec dicitur magis quanta altera qualibet, bene vero major, vel minor mole.

2. *Non habere contrarium*. Nullum ſcilicet adinvenitur attributum, quod adeo ſit quantitati contrarium, ut a corpore, quod afficit, valeat illam expellere.

3. *Eſſe fundamentum æqualitatis, & inæqualitatis*. Ut enim una res alteri ſit æqualis, vel inæqualis, æqualem, vel inæqualem debet cum illa habere quantitatem, ſeu molem.

De Relatione.

§. 86. Relatio eſt reſpectus, ſive ordo unius ad aliud; vel eſt id, quo unum ad aliud refertur; ſic ordo, quem creatura ad Creatorem habet, & ſervus ad Dominum, relatio dicitur.

§. 87. Dividitur relatio in *realem*, & *rationis*. Illa dicitur, quæ inter duo adinvenitur, quin intellectus ad invicem illa referat, talis relatio inter duo pondera trium librarum. Iſta ab intellectus operatione, duo inter ſe comparantis, pendet; ſic dum inter aliqua quemdam ponit ordinem, unumque alio prius, vel poſterius nominat.

§. 88. Eſt ulterius relatio *increata*, ſeu *Divina*, *traſcendentalis*, & *categorica*. Prima inter tres Divinas Perſonas reperitur; Pater namque vere, ac realiter dicit relationem ad Filium, Filius viciſſim ad Patrem, uterque ſimul ad Spiritum Sanctum referuntur, & Spiritus Sanctus ad Patrem, & Filium refertur: unde *Paternitas*, *Filiatio*, & *Spiratio* activa, ac paſſiva, ex quibus tres Divinæ Perſonæ ſunt, obtinentur. Secunda ab intrinſeca ratione rei, quæ refertur, pendet; talis eſt relatio Creaturarum ad Deum Creatorem, cui ab intrinſeco, ratione nempe creationis, & dependentiæ, relationem dicunt. Tertia a fundamento rei diſtinguitur realiter, quæque ad aliquam Categoriam pertinet.

§. 89. Relationis characteres ſunt tres ſequentes:

1. *Relata eſſe ſimul cognitione*. Relatio namque cum neceſſario inter duo (§. 86.) reperiri debeat, ſequitur, quod uno relatorum cognito, alterum noſcatur quoque, opus ſit: ſic cognito Patre, illico noſcitur filius, & viciſſim.

2. *Relata eſſe ſimul tempore, atque natura*. Sic admiſſo Patre, ponitur filius, Patre ablato, filius auſertur, cum dari nequeat Pater abſque filio, & filius abſque Patre.

3. *Relata dici ad convertentiam*. Sic peroptime, ajo: A. eſt ſimilis B. ergo B. eſt ſimilis A.

De Qualitate.

§. 90. Qualitas eſt id, per quod quælibet res, qualis eſt in ſe, ſive per eſſentiam, ſive per accidens, denominatur: ſic *charta* per rubedinem, rubra, *anima* per rationem, rationalis dicitur.

§. 91. Qualitas dividitur ab Ariſtotele in *habitum*, *potentiam*, *patibilem*, & *figuram*. Habitus facilitas quædam eſt ad aliquid faciendum, ex repetitis actibus acquiſita, ut *ambulare* in pueris, *ſcribere* in adoleſcentibus: quando habitus non eſt totaliter adeptus, *diſpoſitio* audit, quæ *habitus inchoatus* dicitur quoque. Habitus vel *infuſus* eſt, vel *acquiſitus*. Infuſus actus

omnes

omnes præcedit. Acquiſitus autem conſtans dicitur in re aliqua vel corporis, vel animi perfectio, quæ non a natura, ſed ab induſtria eſt parta. Potentia, vis naturalis eſt nobis indita, qua aliquid operamur, ut *memoriæ tenacitas* in homine; quæ ſi debilis fuerit, *impotentia* vocabitur. Qualitas patibilis accidens illud eſt, quod ſenſibiliter afficit ſubjectum, ut *albedo* in pariete, nigredo in corvo; affectio vero illa, quæ in ſenſibus fit, ut *rubor* in vultu ex verecundia oriens, *paſſio* dicitur. Figura tandem externa nuncupatur corporum terminatio, ſeu circumſcriptio, ut figura *quadrata*, *triangularis*, *rotunda*.

§. 92. Tres pariter adſignantur qualitatis proprietates:

1. *Habere contrarium*. Una ſcilicet qualitas alteri opponi debet, ne ſimul in eodem ſtent ſubjecto, ſed quæ potentior eſt, debiliorem expellat; ſic calor tollit frigus, albedo nigredinem.

2. *Suſcipere magis, & minus*, ſive ut Scholaſtici ajunt: *poſſe intendi, & remitti*, non quidem relate ad ſe, ſed relate ad ſubjectum, cui ineſt; ſic nigredo nequit modo eſſe magis, nunc minus; benè vero ſubjectum aliquod nunc magis, nunc minus nigrum denominari poteſt.

3. *Eſſe fundamentum accidentalis ſimilitudinis, & diſſimilitudinis*; eo nimirum pacto, quo quantitas fundamentum eſt æqualitatis, & inæqualitatis.

Reliquæ ſex Categoriæ explicantur.

§. 93. Actio eſt id, quo cauſa actu producens effectum, nominatur. *Paſſio* vero id, quo ſubjectum actu patiens, ſive effectum recipiens dicitur. *Ubi* eſt relatio objecti ad locum aliquem. *Quando* eſt ordo ejuſdem ad tempus, ut *hodiè*, *cras*, *modò*. *Situs* diſpoſitio dicitur partium in loco, ut *ſtare*, *ambulare*. *Habitus* demum modus eſt aliquid ſibi junctum habendi, ut *nummos*, *arma*, *veſtes*. Nunc ſit

CA-

CAPUT V.

De Poſt-Prædicamentis.

§. 94.

UT expoſita decem Ariſtotelis Prædicamenta magis, magiſque innoteſcant, eorumque intelligentia clarior evadat, non abs re putavimus ipſius Poſt-Prædicamenta heic ſubjungere, in quibus eorum Entium exponuntur proprietates, & accidentia, quæ in Categoriis locantur. Sunt autem Poſt Prædicamenta quædam Entium affectiones, ut *Oppoſitio*, *Prioritas*, *Simultas*, *Motus*, & *Poſſidere*.

§. 95. Oppoſitio duorum eſt, vel plurium attributorum in eodem ſubjecto non cohærentia, ſeu repugnantia. Eſtque multiplex, *contraria* nempe, *privativa*, *relativa*, & *contradictoria*. Contraria habetur, cum duo ſe mutuo ab eodem ſubjecto expellunt, ut *albedo*, & *nigredo*, *calor*, & *frigus*. Privativa dicitur, quæ inter formam, ejuſque privationem reperitur, talis oppoſitio inter lucem, & tenebras. Relativa inter ea adinvenitur, quæ ad invicem referuntur, inter filium nempe, & patrem, ſervum, & dominum. Contradictoria tandem eſt, quæ inter duo per affirmationem, & negationem repugnantia, habetur, ut: *Titius eſt prudens*, *Titius non eſt prudens*.

§. 96. Prioritas quintuplici ratione obtineri poteſt, *tempore* nimirum, *natura*, *ordine*, *honore*, & *cauſa*, juxtà ſequentes:

Tempore, *natura*, prius *ordine*, dic & *honore*:
Cauſaque cauſato dicitur eſſe prior.

Tempore quidem una res prior altera eſſe dicitur, cùm illam antiquitate præcedit; ſic Avunculus prior eſt Nepote, Filio Pater. Natura, quando natura ſua præcedit alteram; ità *animalitas* in homine eſt riſibilitate prior, cum hæc ex illa ſequatur. Ordine, cum unum

unum alterum in rerum ſerie præcedit, ut quatuor reſpectu decem. Honore, quando unus aliis dignitate præſtat; ſic Summus Pontifex Epiſcopis honore, ac dignitate eſt prior. Cauſa tandem, cum una res prior eſt altera eo modo, quo effectus eſt ſua cauſa poſterior, hæcque prior.

§. 97. Tribus modis ſimultas conſequi poteſt, *tempore* ſcilicet, *natura*, & *diviſione*. Tempore una res ſimul cum alia eſſe dicitur, cum eodem temporis momento exiſtentiam habent, ut duo oculi in fronte, duo pedes in corpore. Natura, quando exiſtentia unius ab alterius deduci poteſt; ſic filiatio a Paternitate colligitur, & vice verſa. Diviſione demum, cum binæ ſpecies idem genus, cujus ſpecies ſunt, actu dividunt; ità ſpecies rationalitatis, & irrationalitatis, quæ animalitatis genus, cujus ſpecies ſunt, bifariam dividunt.

§. 98. Motus ſex ab Ariſtotele numerantur ſpecies, h. e. *generatio*, *corruptio*, *accretio*, *diminutio*, *alteratio*, & *latio*, de quibus agere Phyſicorum eſt.

§. 99. Poſtremò octo modis aliquid poſſideri poteſt, 1. ad modum qualitatis, ut *prudentia*, *urbanitas*; 2. ad modum quantitatis, ut *magnitudo*, *longitudo*; 3. ad modum indumenti, ut *pallium*; 4. ad modum ornamenti, ut. *horologium*, *enſis*; 5. ad modum partis, ut *pedes*, *manus*; 6. ad modum contenti, ut *vinum a dolio*; 7. ad modum dominii, ut *pecunia*, *ager*, *domus*; 8. tandem ad modum ſocietatis, ut poſſidere *famulos*, *diſcipulos*, *amicos*. Verum de his plusquam ſatis. Veniat itaque

CA-

CAPUT VI.

De quinque Porphyrii Univerſalibus.

§. 100.

SAeculo Chriſti tertio, Aureliano, & Diocletiano Imperatoribus, vir quidam nomine Malchus, Porphyrius dein ob veſtis purpureæ indumentum, dictus, natione Judæus, patria Tyrius, arte Philoſophus, ſecta Platonicus, Chriſtianæ militiæ, cui nomen dederat, hoſtis infenſus, à Chryſaorio Juvene Romano Auditore rogatus, ut faciliori itinere ad Ariſtotelicum Categoriarum palatium ipſum manuduceret; ei morem gerens Porphyrius *Iſagogem*, h. e. Introductionem ad Categorias ipſas conſcripſit, in qua naturas omnes Univerſi ad quinque capita, ſeu ad quinque univerſales ideas felici eventu reduxit, ad *Genus* nempe, *Speciem*, *Differentiam*, *Proprium*, & *Accidens*.

De Genere.

§. 101. Genus eſt attributum univerſale, quod prædicatur de pluribus ſola ſpecie differentibus. Sic ſe habet *animalitas*, quæ de hominibus, & brutis, *Petro* nempe, & *cane* enunciatur; communis namque illis omnibus eſt, quamvis ſpecie diſcriminentur, natura ſcilicet, ac eſſentia.

§. 102. Genus dividitur communiter in *proximum*, *remotum*, *ſupremum*, *medium*, & *infimum*. Proximum ità de pluribus ſpecie differentibus prædicatur, ut nullum aliud attributum inferius admittat, de quo ſub ratione generis enunciari itidem queat; talis eſt *animalitas* reſpectu ſpeciei hominis. Remotum immediatè ſpeciei non hæret, ſed aliud ſub ſe genus continet, talis *vita*, quæ ut ad homines, & belluas referatur, genus animalitatis ſub ſe complecti debet. Supremum eſt, quod nulla alia genera ſupra ſe habet;

bet; tale eſt *Ens*, quod ſubſtantiæ, & accidentis genus ſupremum dicitur. Medium vocatur, quod ſuprà, & infrà genera alia poſſidet; ſic *vita*. Infimum denique nuncupatur, quod ſub ſe ſolas ſpecies continet, ut *animalitas* reſpectu hominis, & belluæ.

De Specie.

§. 103. Species attributum univerſale dicitur, quod de pluribus numero ſolum differentibus enuntiatur. Ità *natura brutina*, quæ de omnibus belluis, *equo* nempe, *bove*, *cane* ſolo numero diſcrepantibus, prædicatur.

§. 104. Dividitur ſpecies a Porphyrio in *ſupremam*, *mediam*, & *infimam*. Suprema unicum tantum genus ſupra ſe habet, ut *corpus* reſpectu ſubſtantiæ. Media ſub medio genere eſt poſita, ut *animal*, quod reſpectu hominum, & brutorum genus dici poteſt. Infima tandem, quæ *ſpecialiſſima*, atque *atoma* etiam dicitur, nullam ſub ſe ſpeciem continet, ſed tantùm individua, *Paulum* nempe, *Petrum*, *Jacobum*. Definitur autem *Individuum* natura ſingularis proprietatibus conſtans, quarum collectio in uno, talis non adinvenitur in alio.

§. 105. Omnia ſcilicet alicujus ſpeciei Individua, puta homines, eadem eſſentia, ac natura humana decorati incedunt; & nonniſi quibuſdam accidentalibus affectionibus ad invicem differunt, juxtà ſequentes.

Forma, *figura*, *locus*, *tempus*, cum *nomine*, *ſanguis*,
Patria ſunt ſeptem, quæ non habet unus, & alter.

Difficile, ni impoſſibile dicam, eſt, ut duo Individua, *Petrus* nempe, & *Paulus* ſimul adductas poſſideant qualitates, 1. *formam*, h. e. temperamentum, 2. *figuram*, externam nempe partium diſpoſitionem, 3. *locum*, eamdem patriam videlicet, eamdemque civitatem, 4. *tempus*, eamdem ſcilicet aetatem, 5. *nomen*, idem nempe vocabulum, quo quiſque nominatur, 6. *ſanguinem*, nimirum eoſdem Parentes, 7. *patriam*, h. e. eamdem Provinciam, vel Regnum.

§. 106. Omne id, quod præſtat, ut unum Ens ab altero differat, Differentia vocitatur: ſic *rationalitas*, qua homines, & bruta diſcriminantur, eorum differentia eſt.

§. 107. Differentia triplex eſt, *eſſentialis*, *propria*, & *accidentalis*. Prior, res per attributa eſſentialia facit differre; ſic *materialitas* in corpore, *ſpiritualitas* in mente illa duo attributa eſſentialia ſunt, per quæ corpus, & ſpiritus eſſentialiter differunt. Poſterior, per proprietates Entia differre facit; ſic ferrum per duritiem differt a ſtanno. Ultima per ſola accidentia facit res differre; talis eſt *virtus*, qua docti, & indocti diſcriminantur.

§. 108. Eſt ulterius differentia *ſuprema*, *media*, & *infima*. Suprema genus ſupremum, media medium, & infima, infimum genus dividit: ſic *corporeitas* relatè ad ſubſtantiam, differentia ſuprema eſt, *animalitas* media, & *rationalitas* infima. De cetero, ut quæ hactenus de genere, ſpecie, & differentia diximus clariora evadant, ſequens attendatur.

Porphyriana Arbor.

Subſtantia.

in Corpoream. — in Incorpoream.

Corpus.

Spiritum.

Animatum. — Inanimatum.

Vivens.

Lapidem.

Senſitivum. — Inſenſitivum.

Animal.

Plantam.

Rationale. — Irrationale.

Hominem.

Brutum.

Paulus.

Canis.

Explicatur.

Subſtantia dividitur in *corpoream*, & in *incorpoream* Subſtantia corporea conſtituit *corpus*, incorporea *ſpiritum*. Corpus eſt vel *animatum*, vel inanimatum: corpus animatum conſtituit *vivens*, inanimatum *lapidem*. Vivens aliud eſt *ſenſitivum*, *inſenſitivum* aliud: vivens ſenſitivum conſtituit *animal*, inſenſitivum *plantam*. Animal eſt *rationale*, vel *irrationale*: rationale conſtituit *hominem*, irrationale *brutum*. *Paulus* eſt individuum hominum, & *canis* brutorum.

§. 109. Tres itaque deſcripto in ſchemate lineæ diſtinguuntur, una media, & duo collaterales. Quidquid in media adinvenitur, genera, & ſpecies ſunt: ſic *ſubſtantia* genus ſupremum eſt; *corpus* verò ſuprema illius ſpecies, h. e. corpus rerum corporearum, & ſpiritus incorporearum. Corpus relatè ad vivens genus eſt; *vivens* autem ejus ſpecies, ſicut & lapis. Vivens reſpectu animalium, genus eſt, animal verò, & planta ejus ſpecies. Animal tandem eſt genus hominum, & brutorum; hi autem ejus ſpecies. Paulus, & canis individua ſunt, ille hominum, iſte brutorum: ſupremum genus, igitur, eſt *ſubſtantia*, medium *corpus*, & *vivens*, infimum *animal*. Pariter ſuprema ſpecies eſt *corpus*, media *animal*, & *vivens*; infima, ſeu atoma *homo*, & *brutum*.

§. 110. In lineis autem collateralibus locum occupant differentiæ, quæ genera dividunt: ſic ſubſtantia, ut in ſchemate, dividitur a dextris in *corpoream*, & a ſiniſtris in *incorpoream*: igitur ſubſtantiæ corporeæ, & incorporeæ ſupremæ ſunt ſubſtantiæ differentiæ; mediæ animalitas, & inanimalitas, ſenſitivum, & inſenſitivum; infimæ demum, rationalitas, & irrationalitas.

De Proprio.

§. 111. Proprium illud eſt attributum, quod accidentaliter quidem, ſed neceſſariò, & inſeparabiliter

mul-

multis, vel ſpecie, vel numero differentibus, convenit.

§. 112. Proprium quatuor modis haberi poteſt, 1. quod convenit *ſoli*, *ſed non omni*, ut Geometram eſſe, ſoli homini convenit, ſed non omni; 2. quod convenit *omni*, *ſed non ſoli*, ut duos habere oculos omni utique homini, ſed non ſoli convenit, cum etiam bruta duobus oculis prædita incedant; 3. quod *omni*, *ſoli*, *ſed non ſemper* convenit, ut caneſcere convenit quidem omni, & ſoli homini, aſt non ſemper, cum mors juventuti non parcat; 4. quod *omni*, *ſoli*, & *ſemper convenit*, ut ſcientiarum intelligentia, omni, ſoli homini, ſemperque convenit.

De Accidente.

§. 113. Accidens eſt id, quod adeſſe, & abeſſe poteſt, abſque ſubjecti, cui hæret, deſtructione.

§. 114. Accidens nempe cum rerum eſſentiam haud ingrediatur, fit quod cum ipſo, & ſine ipſo, talis ſemper res ſit in ſe, qualis eſt eſſentialiter: ſic *prudentia* ſive adſit, ſive deſit in homine, utpote accidentalis, ejus eſſentia talis ſemper in ſe remanet.

§. 115. Accidens multiplex eſt, *ſeparabile* nimirum, *inſeparabile*, *intrinſecum*, *extrinſecum*, *phyſicum*, & *metaphyſicum*. Primum a ſubjecto, cui hæret, ſuo in eſſe permanente, tolli poteſt, ut *albedo* a pariete. Secundum è converſo non a parte rei, ſed tantum per *intellectus abſtractionem*, ceu ſcholæ aſſantur, tolli poteſt, ut *nigredo* ab æthiope, *albedo* a cycno. Tertium intrinſecè Entia afficit, ut *doctrina*, *prudentia*. Quartum ſecùs extrinſecè afficit ſubjectum, ut *laus*, quæ doctis tribuitur. Quintum Entia corporea phyſicè afficit, ut *ſanguis*, *patria*, *nomen*. Ultimum denique objectum tantum denominat, hujuſmodi eſt relatio unius ad aliud, ſervi nempe ad Dominum.

§. 116. Scire heic confert, quod expoſita Ariſtotelis Prædicamenta, Porphyriique Univerſalia nonnullis Recentioribus haud arrident, ſed ſeptem duntaxat

Entium genera, ſeu Prædicamenta ſtatuunt; ſimulque in ipſa definienda ſubſtantia ſic incedunt: Subſtantia, ajunt, vel corporea, vel incorporea; ſubſtantia incorporea vel eſt increata, infinita, ſummeque perfecta, & habetur *Deus*; vel eſt creata, finita, nec ſummè perfecta; quæ ulterius vel regendo corpori non eſt deſtinata, & dicitur *Angelus*, vel corpori regendo deſtinata eſt, & *anima rationalis nuncupatur* quæ inſuper vel corpus non informat, eſtque ab ipſo ſejuncta, & vocatur *anima poſt mortem*, vel eſt juncta corpori, & audit *homo*. Similiter de corpore loquuntur: Corpus vel eſt non vivens, ut *ſol*, *lapides*, aliaque hujuſmodi, vel vivens; hoc vel ſentiendi vim habet, & adpellatur *animal*, vel vi ſentiendi caret, & *planta* vocitatur. Animal vel ratione deſtituitur, & vocatur *bellua*, vel ratione pollet, & dicitur *homo*, qui utramque participat naturam, ſpiritualem nempe, & corpoream. Septem dicta Recentiorum Prædicamenta ſequenti comprehenduntur diſticho:

Mens, *Menſura*, *Quies*, *Motus*, *Poſitura*, *Figura*,
Sunt cum *Materia* cunctarum exordia rerum.

§. 117. Mens eſt ſubſtantia ſpiritualis, ut *anima*, *Angeli*, *Deus*. Menſura quantitatem, h. e. extenſionem in partes ſignificat. Quies nuda eſt motus privatio, ſive permanentia eſt corporis in eodem loco. Motus translatio eſt corporis ab uno in alterum locum. Poſitura partium diſpoſitionem, ac ordinem denotat. Figura extrinſeca eſt partium textura, quæ, ſalva rei ſubſtantia, variari poteſt. Materia demum corpoream ſubſtantiam deſignat. Aſt de his ſat. Veniat itaque.

Primæ Partis Logices finis.

LO-

LOGICES
PARS SECUNDA.
De Judicio, & Propoſitionibus.

PRima intellectus humani operatione, ſimplici nimirum perceptione, expoſita, de ipſius judicio ſermonem modo faciendi nobis panditur via: tanta namque mentis noſtræ vis eſt, ut in ſola rerum apprehénſione ſtare haud patiens, ſtatim ac aliquod ipſi a ſenſibus repræſentatur objectum, extempló aliquid de ipſo affirmat, vel negat; & hac propriè *judicare* dicitur.

CAPUT I.

Judicii natura explicatur.

§. 118.

INterna illa mentis noſtræ operatio, qua aliquid de alio affirmamus, vel negamus, *Judicium* audit.

§. 119. Dicitur nempe 1. Judicium *mentis operatio*, ut ejus deſignetur convenientia, quam cum ſimplici perceptione dicit, quæ pariter mentis eſt operatio (§. 45.). Dicitur 2. operatio affirmans, vel negans aliquid de alio, ut diſconvenientia eruatur, quæ inter ipſum, & ſimplicem perceptionem intercedit, cum hæc affirmationis, & negationis expers ſit omninò (ibid.). De aliqua re, igitur, judicamus, cum *bonam*, vel *malam* dicimus: ſic de Palatio judicamus, quando adſerimus: Palatium hoc ritè elaboratum eſt; vel hoc Palatium juxta architectonicas regulas extructum minimè eſt. De hominibus, ex. gr. de Paulo judicamus, cum ipſum doctum, vel indoctum, pru-

dentem, vel imprudentem nuncupamus: verbò *judicamus*, quando rei aliquid convenire, vel non convenire adſtruimus.

§. 120. In quolibet itaque mentis noſtræ judicio binarum idearum ſemper adinveniuntur notiones, una ſcilicet rei illius, de qua aliquid affirmamus, vel negamus, & altera illius, quæ datæ rei vel affirmando jungimus, vel negando ab ipſa removemus: ſic judicare haud poſſumus, *Paulum eſſe prudentem*, ni primò *Paulus*, & *prudentia* nobis conſtent; idque de aliis dicatur.

§. 121. Judicium eſſentialiter duplex eſt: *affirmativum*, & *negativum*. Primum unam ideam alteri convenire pronunciat, ut *Petrus eſt prodigus*. Secundum ſecùs unam ideam alteri non convenire, adſerit, ut *Angelus non eſt corporeus*.

§. 122. Veritas, & falſitas binæ ſunt judicii proprietates: judicium itaque illud verum eſt, quod proprio objecto eſt conſentaneum, ut *Deus eſt bonus*; bonitas namque reipſa competit Deo. Falſum è converſo proprio objecto minimè congruit, ut *Deus eſt finitus*. Falſum mentis judicium vocitari aſſolet quoque à Logicis *Præjudicium*, cujus nomine mentis præcipitatio venit, ſeu opinio animo præconcepta, antequam prævié de rebus judicavimus.

CAPUT. II.

De Præjudiciorum fontibus, eorumque opportunis remediis.

§. 123.

TRiplici potiſſimum ex fonte defectus illi, queis judicia noſtra labefactari ſolent, promanare videntur; vel ſcilicet a *ſenſibus*, vel ab *intellectu*, vel demum a *voluntate*.

§. 124. Ab errore quidem ſenſuum 1. præjudicia na-

naſcuntur, quia vel ab ipſa infantia non aliter de rebus judicium ferre conſuevimus, quam juxtà ſenſuum, quæcunque fuerint, repræſentationes: ſic ab oculis in infantia decipimur, dum *Lunam bipedalem* eſſe judicamus, eo quod ſub tanta oculis noſtris adpareat magnitudine, nihil de ipſius ab hac noſtra tellure intervallo, ſolliciti. Decipiunt inſuper nos oculi circa rerum magnitudinem, & figuras, quæ aliter ac exhibentur ab ipſis, ope microſcopii deprehenduntur. Nec non & circa motum. Plerumque enim ſtare dicimus, quæ moventur, & ſecus moveri, quæ ſtant; ſic dum de navium motu judicamus. Nec inferioris notæ ſunt præjudicia illa, quæ de aliis ſenſibus imbibit mens noſtra; & quod ſpectat ad *nares*, *aures*, & *guſtum*, ſi dictis ſenſibus fides præſtanda eſt, *odores*, *ſonos*, & *ſapores* qualitates eſſe corporum reales indicant, cum nihil aliud apud Philoſophos ſint, quam ſenſationes, h. e. potentiæ quædam ſenſationes hujuſmodi excitandi aptæ. Ad tactum denique quod attinet, vulgi opinio eſt, voluptates, & dolores aliquos ad eas corporis partes eſſe referendas, in quibus ſentiuntur (de tactu interno loquimur); cum voluptates primæ ex ſolis animi cogitationibus exoriantur, & ſecundæ ex placidis corporis motionibus: ſic etiam primi dolores ex dolorificis animi cogitationibus originem ducunt; ſecundi autem ex violentis corporis motibus. Ludimus quoque a tactu externo, quando ex ſuo ſoliditatem, quæ Corporum attributum eſt, æqualem in omnibus corporibus haud experiamur, qualitatem remiſſionis, & intentionis capacem dicimus. Idipſum dicito etiam de gravitate, duritie, mollitie &c.. Hæc inquam, aliaque hujuſmodi ſenſuum præjudicia in cauſa ſunt, ut mens multoties in judicando fallat. A quibus ut aliena prorſus ſit mens ipſa, ad ſequentes canones attendat, eſt opus:

1. *Curato ut ſenſus ſint perfectè conſtructi, atque diſpoſiti;* ſecus enim fideliter externorum objectorum imagines menti haud repræſentabunt, ceu tempore

ſomni, *infirmitatis*, &c. accidit.

2. *Objecta*, *de quibus judicamus*, *in proportionata ſint cum ſenſibus diſtantia:* quo namque pacto poterit oculus ex. gr. veram, genuinamque *turris* alicujus menti exhibere repræſentationem, ſi illam a longè vel nullimodè, vel aliqua ſaltim ex parte attingat?

3. *Medium*, h. e. *locus*, *in quo objecta extant*, *ſit ſimplex*, *&* *homogeneum cum loco*, *in quo ſtant ſenſus:* ſic qua ratione poterit intellectus verum de *remo* judicium, partim in aqua, & partim foris, ſcilicet in aere poſito, ferre, ſi curvus, & fructus ille ſenſibus adpareat, ſicque menti repræſentetur?

4. *In iis*, *quæ a ſenſibus repræſentantur*, *omnis infantiæ*, *conſuetudiniſve ſeponendus eſt error*, *neque de re ſenſibili judicandum*, *niſi ex variis ſenſationibus pluries eadem res conſtanter oſtendatur*.

5. *In ambiguis ſenſuum repræſentationibus ſuſpendatur judicium*, *donec conſilio*, *rationeque adhibitis*, *ipſarum veritas menti pateat*; ſi namque ſecus mens ſe geret, & ullo abſque examine, ac præcipitanter de rebus ipſis judicabit, ipſa propriè, formaliterque errorum erit cauſa, minimè ſenſus, utpote qui fideles ſunt internuncii, reſque externas prout afficiuntur, ac immutantur menti repræſentant: Meritò hinc italicè Cambailla cecinit, inquiens (a).

Non erra la *potenza ſenſitiva*,
Che ſempre *ſente* ciò, che ſente il ſenſo;
E ſe alla *realtà* pur non arriva,
E' mera ſol debilità del ſenſo;
Erra la *facoltà mia volitiva*,
Se al *dubio ſuo ſentir* preſta il conſenſo.

§. 125. Sua quoque habet *intellectus* præjudicia, queis retentus, liberè nequit de rebus conceptis judicare, ſed a primo errore, tacitè in alium abripitur; idque fit, quod cum mens inconſulto judicium aliquod tanquam verum, ſibique conveniens conceperit,

(a) Cant. 1. num. 65.

rit, ſingula, & omnia judicia, quæ præconceptæ opinioni conſona adparent, inconſideratè, ulloque abſque examine amplectitur, eaque ceu rectè judicata admittit. Enaſci autem videtur id, quia omnes ad ſcientiarum ardorem trahimur, nil de mentis noſtræ finitate, rerumque obſcuritate ſolliciti. Quapropter neceſſum eſt, ut mens.

1. *In judicando de rebus perceptis, nullos admittat terminos, quos prius accuratiſſimè non perceperit; atque ſi obſcuritate ſuffulti illi ſint, explicentur, ſi confuſione, diſtinguantur.*

2. *Terminis, ideiſque clarè, diſtinctèque perceptis, ſi termini inter ſe conveniant, unus de altero affirmetur; ſi vero diſconveniant, denegetur.*

3. *Si autem terminorum convenientia, vel diſcrepantia illicò non appareat, tandiu cohibeatur judicium, donec aliqua ſaltim ex parte illa innoteſcat.*

§. 126. Nec inferioris demum momenti ſunt præjudicia illa, quibus *Voluntas* obvolvitur. Licet enim recta ratio dictet, ut *velle* noſtrum mentis lumen, verumque judicium conſtantiſſimè ſequatur, tamen varios ob affectus, amore potiſſimum ſui ipſius, aliorumque odio, omnem judicii mentis actum præcedit, propriiſque affectionibus ipſum accomodat. Amo hunc, ajunt hujuſmodi præjudicati homines: eſt ergo hominum optimus; illum odi: ergo eſt peſſimus. Ex hoc nimio ſui ipſius amore, aliorumque contemptu deducendum, omnes homines ſapientes, ſtultoſque eſſe: ſapientes in proprio judicio, ſtultos in judicio aliorum. Ad rem hinc Tullius (a): *Suum cuique pulchrum eſt: adhuc neminem cognovi Poetam, qui ſibi non optimus videretur, ſic ſe res habet, te tua, me delectant mea.* Majoris inſuper perniciei ſunt judicia illa

---

(a) *Tuſcul.* 5.

illa, quæ ex aliorum, & præſertim vulgi (*) opinione formant nonnulli ignari homines, quorum proprium eſt pecudum more alios ſequi, nil de cauſa, qua ſic affantur, ſolliciti. Verum potius quam hujuſmodi compatiamur homines, remedia ipſis exhibemus opportuna, quibus mediis, ſi velint, a dicta judicandi conſuetudine mala poſſent ſe eximere.

1. *Operam dato, ne animus in judicando aut odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, aut aliis affectibus occupetur.*

2. *Vulgi, & ſuſpecti hominis adſertiones perpendito, nec ſtatim proprium judicium illorum opinioni accomodato, ſed illud ſuſpendito donec cum aliis fide probatis ſermone habito, veritas elucefcat.*

3. *Quæ judicaſti affectu agitato, ſerena mente ad incudem revocato; ſimulque rationem cole, qua ſola ductrice, verum ſemper judicabis.* His inquam legibus ex animo ſi attenderit mens humana, mehercle *judex juſtitiæ* erit.

CAPUT III.

De Propoſitionis natura, & diviſione.

§. 127.

INternum mentis noſtræ judicium verbis expreſſum, *propoſitionem*, *enunciationem*, ſive *adſertionem* conſtituit, quæ idcircò definitur merito: Oratio unum de alio affirmans, vel negans.

§. 128.

(*) Quæſitus Summus Pontifex Joannes XXIII. *quid foret a veritate remotius?* reſpondit revera divino afflatus ſpiritu, *vulgi ſententia. Quicquid enim laudat, vituperio dignum eſt: quicquid cogitat, vanum: quicquid loquitur, falſum; quod adprobat, malum; & quidquid extollit, infame.*

§. 128. Quemadmodum mentis judicium binarum idearum notiones continet (§. 120.), ſic & propoſitio quævis judicii interpres duobus terminis conſtare debet. Horum autem unus rem denotat, de qua judicamus; alter id, quod de data re affirmamus, vel negamus: ille *ſubjectum*, hic vero *prædicatum* dicitur: ſic hacce in enunciatione: *Socrates eſt Philoſophus*, ſubjectum eſt *Socrates*, prædicatum verò *Philoſophus*; verbum autem *eſt*, utriuſque termini, ſubjecti nempe, & prædicati *nexus*, ſive *copula* vocatur.

§. 129. Advertere hic 1. confert, propoſitionis verbum eſſe vel *ſubſtantivum*, vel *adiectivum*. Primum affirmationem ſolummodo indicat, ut *ſum*, *es*, *eſt*. Secundum præter affirmationem, alterutrum etiam, ſive quoque utrumque enunciationis terminum, ſeu extremum, h. e. ſubjectum, & prædicatum implicitè continet, ut *ſcribo*, *ambulo*, &c. Eſt namque *ſcribo* idem ac *ego ſum ſcribens*; *ambulo* perindè ac *ego ſum ambulans*. Hocce præmiſſo.

§. 130. Sciendum 2. quod non ſemper opus eſt, ut in omni adſertione ſubjectum, prædicatum, & verbum exprimantur, utpotè ſubjecti, & prædicati vices gerere poteſt verbum, quando eſt adiectivum: hinc exoriuntur propoſitiones illæ Scholaſticorum, de *primo* nempe, *ſecundo*, & *tertio adjacente*. Prima dicitur, in qua ſubjectum, & prædicatum non exprimuntur, latent tamen in verbo, ut hæc: *ſedeo*, quæ idem eſt, ac *ego ſum ſedens*. Secunda ſubjectum tantum exprimit, reticendo prædicatum, ut: *ego ſedeo*. Tertia tandem ſubjectum, prædicatum, & verbum promit, ut: *ego ſum peccator*.

§. 131. Advertendum ultimò, quod in enunciationibus idea ſubjecti diverſa eſſe debet ab idea prædicati, alioquin propoſitiones *identicæ* obtinentur, ut in iſtis fit palam: *planta eſt planta*, *animal eſt animal*, *homo eſt homo*, in quibus, ut pateſcit, ſubjectum ſui ipſius prædicatum eſt, quæ propoſitiones *nugatoriæ* dici quoque ſolent.

§. 132. Ut autem clarius enunciationis natura innoteſcat, ſicuti & mira ejus varietas, quatuor potiſſimum in ipſa veniunt conſideranda, *materia* nempe, *forma*, *quantitas*, & *qualitas*. Propoſitionis materia illa vocabula ſunt, ex quibus componitur; ſic ſe habent *ſubjectum*, & *prædicatum*. Forma unius eſt de alio affirmatio, vel negatio; ſive conjunctio, vel ſeparatio prædicati cum ſubjecto. Quantitas extenſio eſt ad plura, vel pauciora indicanda. Qualitas demum ſubjecti, & prædicati ſimul junctorum proprietates exprimit. Has ſeorſim trutinabimus.

CAPUT IV.

Diviſio Propoſitionis ratione materiæ.

§. 133.

MAteria propoſitionis, ut modo dicebamus, termini illi ſunt, queis ipſa conſtat: hinc cum termini quatuor potiſſimum modis connecti inter ſe queant, *neceſſariò* ſcilicet, vel *contingenter*, *poſſibiliter*, vel *impoſſibiliter*, ſequitur quod propoſitio ratione materiæ quadruplex eſt, *neceſſaria*, *contingens*, *poſſibilis*, & *impoſſibilis*.

§. 134. Propoſitio neceſſaria dicitur, quæ neceſſariam importat convenientiam prædicati cum ſubjecto, ut iſta: *Deus eſt ſapiens*; ità namque *ſapientia* neceſſario Deo convenit, ut removeri ab ipſo nullo pacto queat. Contingens ſecus illa eſt, in qua per accidens, & contingenter prædicatum de ſubjecto enunciatur; ut hæc: *Andreas eſt doctus*; ità ſiquidem *doctrina* contingenter de Andrea prædicatur, ut poſſit ipſi convenire, & non convenire, quin ejus vel tantillum eſſentia lædatur.

§. 135. Poſſibilis propoſitio illa audit, in qua prædicatum actu ſubjecto non convenit quidem, poteſt tamen illi convenire, ut iſta: *Juvenis eſt canis*; vel

pec-

peccator eſt famulus Dei; canities enim Juveni, ſervitus Dei peccatori actu non conveniunt quidem, poſſunt tamen ipſis abſque repugnantia convenire. Impoſſibilis tandem illa audit enunciatio, cujus prædicatum nec actu, nec potentia ſubjecto convenit; ut *equus eſt arbor; arbor eſt lapis*. Omnes traditæ enunciationes *abſolutæ* dicuntur, ſi prædicatum abſolutè de ſubjecto affirmetur, vel negetur; ut *Mens humana ſubſtantia eſt ſpiritualis; Angelus non eſt corporeus*. Si verò modus, quo de ſubjecto prædicatum affirmatur, vel negatur, explicetur, *modalis* enunciatio habebitur; ut iſta: *Deus neceſſario eſt ſanctus*; vel *homo contingenter eſt prudens*.

§. 136. Propoſitio ratione materiæ dividitur ulterius in *ſimplicem*, & *compoſitam*. Simplex eſt, quæ ſimplicibus conſtat terminis, unico nempe ſubjecto, & prædicato; ut *Lupus eſt latro*. Compoſita verò ſecus ex pluribus terminis componitur; ut hæc: *Beatà Virgo Maria, quæ concepta eſt abſque originis nævo, Mater eſt Unigeniti Filii Dei*.

§. 137. Enunciatio compoſita ob varias particulas componentes, quas in ſe complectitur, ſex alias conſequitur ſpecies, nimirum eſt *copulativa*, *disjunctiva*, *cauſalis*, *conditionalis*, *relativa*, & *diſcretiva*. Copulativa, ſive conjunctiva illa eſt propoſitio, quæ plures ſimplices jungit enunciationes per particulas conjunctivas *&*, *atque*, *ac*, *nec non*; ut ſunt iſtæ: *Abſtrahunt a recto divitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia* (a):

Forma bonum fragile eſt, quantumque accedit ad annos,
Fit minor; & ſpatio carpitur illa ſuo.

Lapides, aurum, & argentum terrena ſunt pondera, quæ non poteſt amare ſincerus animus, & naturæ ſuæ memor (b).

Matrem. §. 138.

(a) Seneca *epiſt.* 81.
(b) Idem *epiſt. conſolat. cap.* 11. *ad Elviam*.

§. 138. Disjunctiva propoſitio eſt, quæ ſimplices enunciationes per particulas disjunctivas *aut*, *vel*, *ſive* unit, ut ſequentes: *Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit* (a).

Conſules fiunt quotannis, & novi Proconſules;
Solus aut Rex, aut Poeta non quotannis naſcitur.

Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: benè mori, vel malè, ad rem pertinet. Benè autem mori, eſt effugere malè vivendi periculum (b).

§. 139. Cauſalis illa nuncupatur, in qua ſimplices propoſitiones per cauſalem particulam *quia*, *ut*, *quod* junguntur; ut: *Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: injurias verò dilatat, atque auget* (c).

Prima fere vota, & cunctis notiſſima templis
Divitiæ, creſcant ut opes, ut maxima toto
Noſtra ſit arca foro . . . . (d)

Amet quod cogitur diſcere, ut non opus ſit, ſed delectatio, non neceſſitas, ſed voluntas (e).

§. 140. Conditionalis eſt, quæ ſimplices unit enunciationes per particulam conditionalem *ſi*, *niſi*, *ut*: *Nihil eſt tam anguſti animi, tamque parvi, quam amare divitias: nihil honeſtius, magnificentiuſque, quam pecuniam contemnere ſi non habeas; ſi habeas ad beneficentiam, liberalitatemque convertere* (f).

Quis enim virtutem amplectitur ipſam,
Præmia ſi tollas? . . . . (g).
. . . . . *Ciceroni nemo ducentos*
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit annulus ingens.

§. 141.

(a) Idem *epiſt.* 7.
(b) Seneca *epiſt.* 70.
(c) Idem *epiſt.* 81.
(d) Juvenal. *ſatyr.* 10.
(e) S. Hieron. *epiſt. ad Gaud.*
(f) Cicero *lib.* 1. *off. num.* 68.
(g) Juven. *ſatyr.* 10.

§. 141. Relativa illa eſt, quæ ſimplices enunciationes per relativas particulas *ibi*, *ubi* copulat, ut: *Tunc autem conſumata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores ſunt* (a). *Ubi ſunt Mulieres, ibi mala ſunt omnia* (b).

„ Nullum habent momentum vexatio, & dolor, & „ quidquid aliud incommodi eſt; virtute enim ob„ ruitur. Quemadmodum minuta lumina claritas So„ lis obſcurat; ſic dolores, moleſtias, injurias virtus „ magnitudine ſua elidit, atque opprimit; & quo„ cumque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, ex„ tinguitur: nec magis ullam portionem habent in„ commoda, cum in virtutem inciderent, quam in „ mari nimbus (c).

§. 142. Diſcretiva tandem enunciatio illa audit, quæ ſimplices propoſitiones per particulas diſcretivas *verum*, *ſed*, *tamen* coniungit, ut: „ Malè de te lo„ quuntur homines. Sed mali. Moverer, ſi de me „ Marcus Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi „ duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſpli„ cere, laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem „ habere ſententia, ubi qui damnandus eſt, damnat. „ Malè de te loquuntur. Moverer, ſi judicio hoc „ facerent: nunc morbo faciunt; non de me loquun„ tur, ſed de ſe. Malè de te loquuntur. Benè ne„ ſciunt loqui: faciunt non quod mereor, ſed quod „ ſolent; quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, „ ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent (d).

Cadaver nec habet ſuum ſepulchrum,
Sepulchrum, nec habet ſuum cadaver.
Sepulchrum tamen, & cadaver intus.

Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum emturus, non ipſum

(a) Sen. *epiſt.* 39.
(b) Menander.
(c) Sen. *epiſt.* 66.
(d) Seneca.

ipſum inſpicit, *ſed ſtratum ejus*, *ac frænos*; *ſic ſtultiſſimus eſt*, *qui hominem aut ex veſte*, *aut ex conditione æſtimat* (*a*).

§. 143. Compoſita enunciatio dividitur adhuc in *excluſivam*, *comparativam*, & *reduplicativam*. Excluſiva dicitur, quæ prædicatum ita ſubjecto copulat ope particulæ excluſivæ *ſolum*, *duntaxat*, *tantum*, ut illud nulli alteri convenire poſſit, ſic: *Rex ſolum imperat*. Comparativa eſt, in qua prædicatum de aliquo ſubjecto enunciatur per comparationem ad aliud, ut:

. . . . . . Libertas pauperis hæc eſt;
Pulſatus rogat, & pugnis concitus adorat (*b*) . . . .
Nil habet infelix paupertas durius in ſe,
Quam quod ridiculos homines facit . . . (*c*).

„ Quid autem foedius, quid indignius, quam com-
„ parare veneranda contemptis? Veneranda enim
„ ſunt fides, juſtitia, pietas, fortitudo, prudentia: è
„ contrario vilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora
„ viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus, & dentes, &
„ horum ſanitas, firmitaſque (*d*). Reduplicativa demum illa audit enunciatio, in qua nedum prædicatum ſubjecto jungitur, ſed per particulas *reduplicativas quatenus*, *prout*, *quoad* ideò prædicatum ſubjecto convenire dicitur, quia ſubjectum tale determinatur, & non aliud; ut: *Faber ferrum incurvat*, *quatenus Faber eſt*. Patet hinc, reduplicativam propoſitionem cum cauſali convenire (§. 139.), cum illius vis per hanc exprimatur: ſic *Faber ferrum incurvat quatenus Faber eſt*, valet idem, ac *Faber*, *quia Faber eſt*, *incurvat ferrum*.

§. 144. Addunt heic nonnulli propoſitiones *complexam*, & *incidentem*. Prior illa dicitur, quæ inter ſimplices, & compoſitas enunciationes ponitur, quæ-

que

(a) Idem *epiſt.* 47.
(b) Juven. *ſatyr.* 3.
(c) Idem *ibid.*
(d) Seneca *epiſt.* 92.

que terminis complexis conſtat, ut hæc: *Homo qui juſtificabitur, vivet*; Tò *homo qui juſtificabitur*, ſubjecti locum tenet: *qui juſtificabitur* autem implicitè ſaltem enunciationem exprimit, cujus ſubjectum eſt pronomen *qui*, *quæ*, *quod*. Dicta propoſitio ſi incidere in aliam videatur, *incidens* nominabitur, quæ aliud judicium exprimit antea formatum, vel alteri notum, vel conceſſum; ut in iſta adparet: *Chriſtus, qui eſt Filius Dei, pro omnibus mortuus eſt*; qua in propoſitione, ceu patet duo prædicata de Chriſto enunciantur, quod nempe ſit *Filius Dei*; & quod *denatus ſit pro omnibus*: hoc ſecundum judicium tanquam modo formatum exprimitur; primum verò veluti antea expreſſum ſupponitur.

CAPUT V.

Propoſitio ratione formæ dividitur.

§. 145.

Affirmatio, vel negatio unius de alio, enunciationis, ceu diximus (§. 132.), forma ſunt: ratione igitur formæ eſt propoſitio *affirmans*, vel *negans*. Affirmativa dicitur, quæ predicatum de ſubjecto enunciat; ut: *Mens humana eſt ſubſtantia ſpiritualis*. Negativa ſecùs prædicatum de ſubjecto negat per particulam negativam *non*; ut: *Anima non eſt corpus; Franciſcus non eſt prudens*.

§. 146. Advertendum heic, quod dum de negativa agitur enunciatione, negatio prædicati de ſubjecto, h. e. particula negativa *non* cadere ſemper debet ſupra verbum, nempe ſupra vinculum, ſeu nexum extremorum; alioquin ſi in prædicatum, vel ſubjectum caderet, propoſitio adhuc affirmans, minimè negans foret, ſic ſe habent ſequentes: *Andreas eſt non ſapiens; non Angelus eſt corpus*; videlicet *Andreas* &c. idem eſt, ac *Andreas eſt quid diverſum a non ſapiente*.

te, nempe *eſt ſapiens*; ità etiam *Non Angelus* &c. perindè eſt, ac *Angelus non eſt corpus*, *ſeu incorporeitate gaudet*.

CAPUT VI.

Diviſio propoſitionis ratione quantitatis.

§. 147.

JAm diximus (§. 132.) propoſitionis quantitatem, ipſius extenſionem eſſe ad plura, vel pauciora indicanda. Hujus idcircò ratione dividitur enunciatio in *particularem*, *univerſalem*, *ſingularem*, & *indefinitam*. Particularis eſt, cujus prædicatum indeterminatè, ac confusè peculiare aliquod reſpicit ſubjectum, ut *aliquis ſtudens eſt vafer*; *aliquis eſt candidus*. Univerſalis autem ſubjecto conſtat univerſis ejuſdem generis, vel ſpeciei applicabile; ut *omnis homo eſt ratione præditus*: Ubi ſciendum, quod ſi enunciatio univerſalis omnia inferiora genera, ſpecies, & individua, ne uno quidem excepto, comprehendat, univerſalis *univerſalitate metaphyſica* dicetur, ut mox dicta: *omnis homo* &c. Si autem non omnia ſibi inferiora, ſed fere omnia complectatur, univerſalis *univerſalitate morali* vocitabitur; ut:

Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo (a).
Omnibus hoc vitium eſt cantoribus; inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare, rogati,
Injuſſi, nunquam deſiſtant . . . . (b).
Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læſus,
Rem magnam præſtas Zoile, ſi bonus es (c).

§. 148. Singularis eſt, quæ ſubjecto conſtat determina-

(a) Juven. *ſatyr.* 6.
(b) Horat. *ſatyr.* 3. v. 1.
(c) Martial. *lib.* 12. *epiſt.* 54.

minato, ac ſingulari; ut: *Paulus bonum operatur*. Indefinita tandem ſubjectum univerſale, & indefinitum poſſidet, ut: *bellua eſt irrationalis; homo ratione pollet*.

§. 149. Satis clarè ex nunc dictis pateſcit, propoſitionem indefinitam æquivalere univerſali univerſalitate metaphyſica: illud namque attributum, quod *neceſſario* uni convenit individuo alicujus ſpeciei, vel repugnat; convenit pariter, vel repugnat omnibus, ac ſingulis individuis eidem ſpecie ſubjectis; ſic *bellua eſt irrationalis*, aequivalet huic: *omnis bellua eſt irrationalis*. Diximus *neceſſariò*, ſeu in *materia neceſſaria*: in *materia* verò *contingenti* indefinita enunciatio aequivalet tantum particulari, vel etiam univerſali univerſalitate morali; ſic iſta: *homo eſt prudens*, huic aequivalet: *aliquis homo eſt prudens*; ſic pariter hæc: *Cani ſunt impatientes*, aequivalet huic: *omnes ferè cani impatientes ſunt*. Patet etiam diſcrimen inter enunciationem particularem, & ſingularem: illa non determinat; iſta ſecus ſubjectum conſtituit.

CAPUT VII.

Propoſitio ratione qualitatis dividitur.

§. 150.

ADſertionis qualitas, veritas, & falſitas ſunt (§. 132.): ratione itaque qualitatis propoſitio duplex eſt, *vera*, & *falſa*. Prior habetur, cum prædicatum revera ſubjecto convenit, ut; *Deus eſt ſimplex*; ſimplicitas enim de facto convenit Deo. Poſterior è converſo, cujus prædicatum haud ſubjecto convenit, ut: *Angelus eſt corporeus*; corporeitas ſiquidem haudquaquam in Angelis reperitur, ac per conſequens nonniſi falsò de ipſis enunciatur.

§. 151. Propoſitio vera, ſciendum modo, talis eſſe poteſt *materialiter*, vel *formaliter*, ut ſcholæ loquuntur.

tur. Materialiter vera eſt, cum attributum, ſive prædicatum non naturæ, ſed nomini, ſeu voci ſubjecti convenit, ut *homo eſt nomen biſyllabum*, *ſubſtantivum*, &c. Formaliter vera ſecus non nomini, ſed ſubjecti eſſentiæ prædicatum tribuit, ut *Mens humana ſubſtantia eſt ſpiritualis*.

§. 152. Eſt ulterius propoſitio vera in *ſenſu litterali*, vel in *ſenſu allegorico*. Litteraliter vera eſt enunciatio illa, qua ità res accipiuntur, prout litteraliter voces, queis exprimuntur, denotant, ut: *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit* (a). In ſenſu autem allegorico, ſeu *metaphorico* vera dicitur propoſitio illa, in qua voces ipſæ in aliqua translata ſignificatione uſurpantur, ut: *Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt* (b). Addunt heic nonnulli ſenſus *Anagogicum* & *Moralem*. Verum hi in Allegorico comprehenduntur. Rè: ſi ſenſus Allegoricus circa Coeleſtem Patriam, æternamque beatitatem verſeturo *Anagogicus* nuncupatur; ut: *Illa quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt: quæ eſt Mater noſtra* (c). Si autem Allegoria humanas mentes alloquatur, ut convertantur ad operandum id, quod recta ratio, Divinaque Lex præcipit, ſenſus *moralis*, ſive *Tropologicus* obtinetur, ut: *Jeruſalem, Jeruſalem convertere ad Dominum Deum tuum* (d); vel: *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te* (e). Dicti ſenſus hocce continentur diſticho:

Littera geſta docet; quid credas *Allegoria*;
Moralis quid agas; quo tendas *Anagogia*.

§. 153. Enunciatio tandem vera eſſe poteſt in *ſenſu compoſito*, vel in *ſenſu diviſo*. Priori modo habetur, quando prædicatum importat eodem tempore ſub-

---

(a) Joan. 8. v. 47.
(b) Idem 15. v. 1.
(c) Apoſt. *ad Galat.* c. 4. v. 26.
(d) Jerem. Proph.
(e) Matth. 18.

ſubjecto conveniens, nec mutatur; ut ſi quis diceret: *aqua eſt elementum humidum*, hunc ſenſum efficeret; *aqua quandiù eſt aqua, dum aqua remanet, elementum eſt humidum*. Poſteriori autem in ſenſu habetur, cum prædicatum non tempore præſenti, ſed futuro de ſubjecto enunciatur; ut: *homo peccator eſt ſervus Dei*; *homo dormiens, vigilat*, hunc ſenſum faciunt: ubi *homo iniquitates reliquerit, ſervus Dei erit; ubi dormire deſierit, vigilabit*.

§. 154. Quoad propoſitiones veram, & falſam (§. 150.) ſcire eſt, quod cum earum veritas, vel falſitas non ſemper eodem modo innoteſcat, ſed varios obtineat veritatis, falſitatiſque gradus, ſequens attendenda eſt enunciationis diviſio. Eſt ſcilicet tandem *per ſe nota*, *neceſſariò vera*, *evidens*, *certa*, *probabilis*, *veriſimilis*, atque *dubia*.

§. 155. Propoſitio per ſe nota eſt, cujus veritas ex ſola terminorum, queis conſtat, perceptione, illico innoteſcit; ut: *totum eſt ſua parte majus; bina binis addita quatuor efficiunt; impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe*, aliaque hujuſmodi; quæ *Principia*, *Axiomata*, & *Proloquia* dicuntur etiam. Neceſſario vera illa audit, quæ ità cum veritate jungitur, ut de ejus oppoſito dubium eſſe nequeat; eſtque triplex, *metaphyſice* nimirum, *phyſicè*, & *moraliter*. Primo modo vera eſt propoſitio, cum impoſſibile eſt, contradictionemque involvit, ut diverſa ratione ſe habeat, ac exprimitur; ſic ſe habent dicta axiomata: *totum eſt* &c. Secundo modo vera dicitur, quæ attentis naturæ legibus talis eſſe debet, nec fallere queit; tamen ſi falleret, nulla inde ſequeretur abſurditas ſic verum eſt: *omne corpus grave libere relictum ruit deorſum*. Tertio tandem modo vera audit illa, quæ revera eſt talis, nec falſitati ſubjicitur; tamen ſi falſa eſſet, nec inde leges naturæ violarentur, nec aliqua ſequeretur contradictio; ita verum eſt: *hominis mendacis nulla eſt auctoritas*.

§. 156. Enunciatio evidens dicitur, quæ ita vera

relucet menti, ut ipſa prædicati ad ſubjectum habitudo, vivide mentem ipſam percellat. Certa eſt, cui mens firmiter hæret abſque ulla de ipſa dubitatione, quia talis menti apparet, ut neceſſario ipſi teneatur aſſentiri. Probabilis nuncupatur, quæ cum veritate ut plurimum conjugitur, ſed poteſt mens de ipſa dubitare, quod poſſit nempe falſitati ſubjici, ceu multoties accidit; ut hæc: *rubrum in ſero, indicat mane ſerenum*. Veriſimilis dicitur, quæ veritati approximatur, & aliqua ratione cum probabili convenit. Dubia tandem propoſitio eſt, quæ vera, vel falſa num ſit, nullæ rationes extant; vel ſi adſunt, æqualis ſunt ponderis.

§ 157. Ex hucuſque dictis, colligendum 1. quod licet propoſitio per ſe nota (§ 155.) ſit quoque evidens, non tamen enunciatio evidens (§ præc.) per ſe nota dici poteſt: plures namque reperiuntur adſertiones evidentes, quarum veritas, vel falſitas, habita quoque terminorum perceptione, illico, & immediate haud elucet; quo circa duplex diſtinguenda eſt in propoſitionibus evidentia, *immediata* nempe, & *mediata*: prior in laudatis adinvenitur enunciationibus *totum eſt* &c. (§ 155.); poſterior, ſive mediata in illis adeſt propoſitionibus, quæ ex aliis per ſe notis immediatè deducuntur; ut hæc: *brachia minore ſunt toto corpore*, quæ, ut pateſcit, ex illa: *totum eſt* &c. immediate infertur. De ducendum 2. certitudinem, qua enunciatio certa fulcitur, affectionem potius mentis, quam propoſitionis eſſe adſtruendam: ſæpe enim contingit, adſertiones quaſdam certas ab aliquibus defendi, quæ aliis incertæ apparent; immo & pro temporum varietate ipſis, quibus certæ videbantur, incertas obverſari. Fatendum tamen, enunciationem poſſe in ſe certam dici, modo certitudo pro dati objecti immutabilitate ſumatur. Hinc ut omnis hanc circa rem dubietas tollatur, duplex diſtinguenda venit certitudo *ſubjectiva* nempe, & *objectiva*. Prior adinvenitur in mente firmiter hærente objecto illi per enuncia-

ciationem prædicato. Poſterior vero in objecto reipſa immutabili, reperitur. Probe inſuper heic cavendum, ne propoſitio certa cum evidenti confundatur (§ praec.) Licet enim omnis enunciatio evidens ſit etiam certa; non tamen omnis propoſitio certa eſt evidens: plura ſiquidem apprime obſcura ſunt, de quibus tamen, num vera ſint, nullo pacto metuere debemus.

Inferendum 3. adſertionem probabilem ſuos habere probabilitatis gradus. Nemo enim inficias it, enunciationem illam, altera probabiliorem eſſe, quæ magis vero approximatur: duplex hinc diſtinguenda probabilitas, *intrinſeca*, & *extrinſeca*. Prior, eſt, quæ propter aliquam rationem veritati approximatur. Poſterior autem, cuius probabilitas ex humana ſumitur auctoritate, atque ideo veritati conſona videtur. Patet hinc convenientia; & diſconvenientia enunciationis veriſimilis cum probabili, conveniunt, quia ambo tendunt ad verum; diſconveniunt, quia probabilis varios admittit probabilitatis gradus, veriſimilis, autem, ut vox ipſa ſonat, cum veritate ipſa ſimilitudinem aliquam ac analogiam præſefert.

Colligendum ultimo, popoſitionem dubiam ratione momentorum pro vero, & falſo militantium, duplici modo poſſe talem dici, *poſitive* nempe, & *negative*, Enunciatio poſitive dubia eſt, quæ momenta æque valida, ejuſdemque ponderis admittit. Negative dubia vero dicitur; pro cujus veritate, vel falſitate nullæ rationes extant.

CAPUT VIII.

De Enunciationum oppoſitione, converſione, & æquipollentia.

§. 158.

ENunciationum proprietatibus ratione materiæ, formæ, quantitatis, & qualitatis expoſitis; de tri-

tribus aliis nunc earumdem qualitatibus differere nobis remanet. Ejuſmodi autem ſunt *Oppoſitio*, *Converſio*, & *Aequipollentia*.

§. 159. Oppoſitio binarum eſt propoſitionum eodem ſubjecto, & attributo præditarum repugnatia, vel ſecundum formam, vel ſecundum quantitatem, vel ſecundum utramque ſimul.

§. 160. Binæ ſcilicet hujuſmodi enunciationes vel contrariæ ſunt ad invicem ſecundum formam (§. 145.) ea nempe ratione, ut una ſit affirmans, & negans altera; & tunc dicuntur *contrariæ*, vel *ſubcontrariæ*; contrariæ quidem, ſi amabo univerſales fuerint; ut: *omnis homo eſt prudens*; *nullus homo eſt prudens*: ſubcontrariæ autem, ſi amabo fuerint particulares; ut: *aliquis homo eſt prudens*; *aliquis homo non eſt prudens*. Vel pugnant ad invicem ſecundum quantitatem (§ 147.), ita ut una ſit univerſalis, altera particularis, & Subalternæ vocitantur ſive affirmantes ſint, ſive negantes; ut: *omnis homo eſt prudens*; *aliquis homo eſt prudens*; vel ſecus: *nullus homo eſt prudens*; *aliquis homo non eſt prudens*. Vel demum diſcriminantur in forma ſimul, & quantitate (ibid.), ut una univerſalis, & affirmans ſit, altera particularis, & negans; vel vice verſa, univerſalis negans, & particularis affirmans, Contradictoriæ nuncupantur; ut: *omnis homo eſt prudens*; *aliquis homo non eſt prudens*; vel: *nullus homo eſt prudens*; *aliquis homo eſt prudens*. Cæterum etiam ratione formæ binæ enunciationes ſingulares ad invicem diſcrepantes Contradictoriæ ſunt, ut: *Paulus eſt ſapiens*; *Paulus non eſt ſapiens*.

§. 161. Manifeſte ex modo dictis deducitur 1., enunciationes contrarias ſimul veras nunquam eſſe poſſe, cum una, ut diximus (§. præc.) alteram neceſſario deſtruat; queunt tamen ambæ in *materia contigenti* falſitati ſubjici; ut: *omnis homo eſt prudens*; *nullus homo eſt prudens*. Colligitur 2., ſubcontrarias ſimul falſas eſſe non poſſe, ſed ſi una vera eſt, altera falſa ſit oportet: *contigenter* tamen, ſeu in *mate-*

ria

ria contingenti, queunt ſimul veritate fulciri, ſed diſtributive loquendo; ut: *aliquis homo eſt prudens; aliquis homo non eſt prudens*: de facto verificatur, quod aliquis homo, puta Daniel ſit prudens, & alter non. Infertur 3., quod propoſitiones ſubalternæ aut ſimul veræ ſunt, aut ſimul falſæ, licet quandoque evenire poſſit, quod univerſalis enunciatio ſit falſa, Particularis autem vera; ut in iſtis patet: *aliquis homo eſt prudens*, en particularis vera; *omnis homo eſt prudens*, en univerſalis falſa. Deducitur ultimo, contradictorias adſertiones nunquam ſimul veras, vel ſimul falſas eſſe poſſe, ſed una vera, altera falſa ſit, neceſſe eſt, cum vera contradictio, affirmatio ſit, & negatio ejuſdem de eodem ſecundum idem; & ideo quod in una contradictoriarum affirmatur, directe negatur in altera; ut: *Andreas eſt doctus*; *Andreas non eſt doctus*.

§. 162. Converſio propoſitionum reciproca eſt mutatio, ſive inverſio ſubjecti in prædicatum, & prædicati in ſubjectum, ſalva tamen illius veritate, licet quandoque enunciationis extenſio, vel quantitas mutetur. Eſtque triplex, *ſimplex*, *per accidens*, & *per contrapoſitionem*. Simplex eſt, quando prædicatum ſit ſubjectum, & ſubjectum prædicatum, eadem remanente propoſitionis quantitate, & qualitate (§. 147. 150.); ut: *nulla planta eſt lapis*; *nullus lapis eſt planta*. Per accidens dicitur, cum prædicatum vertitur in ſubjectum & ſubjectum, in prædicatum, eadem manente enunciationis qualitate, ſed non quantitate; ut: *omnis planta eſt vivens; aliquod vivens eſt planta*. Per contrapoſitionem denique converſio habetur, quando de prædicato ſit ſubjectum, & de ſubjecto prædicatum, eadem manente qualitate, & quantitate, mutatis tamen terminis finitis in infinitos, adjecta particula negativa *non*; ut: *omnis bellua eſt animal*, in hanc convertitur: *omne non animal eſt non bellua*.

§. 163. Quoad enunciationum converſionem adverten-

tendum 1., quod propoſitiones univerſales negativæ ſimpliciter convertuntur; ut: *nulla planta eſt lapis*; *nullus lapis eſt planta*. Simpliciter convertitur quoque particularis affirmativa; ut: *aliqua bellua eſt animal*; *aliquod animal eſt bellua*. Sciendum 2., quod univerſales propoſitiones affirmativæ, & negativæ convertuntur per accidens; ut: *omnis planta eſt vivens*; *aliquod vivens eſt planta*: *nullus homo eſt lapis*; *aliquis lapis non eſt homo*. Ulterius univerſalis affirmativa per contrapoſitionem convertitur; ut: *omnis bellua eſt animal*; *omne non animal eſt non bellua*. Simili ratione convertitur particularis negativa; ut: *aliquod animal non eſt rationale*: *aliquod non rationale eſt non animal*. Advertendum 3., quod per enunciationum converſionem mutari haud debet terminorum ſuppoſitio (§. 69.); ſic ſi quis diceret: *canis eſt vox biſyllaba*; *vox biſyllaba eſt canis*, illegitimam committeret converſionem. Cavenda pariter eſt temporis tranſpoſitio in enunciationum converſione; ſic non valet converſio hæc: *aliquis Lector fuit ſtudens*; ergo: *aliquis ſtudens fuit Lector*; quæ ita converti debet: ergo; *aliquis qui fuit ſtudens*, modo eſt Lector. Sciendum tandem, quod attributum enunciationis, quæ converſa dicitur, integre accipi debet; ſic haud tenet converſio iſthæc: *Epiſcopi timent Summum Pontificem*: *Summus Pontifex*, ergo, *timet Epiſcopos*; ita ajendum eſt: ergo, *aliquis timens ſummum Pontificem*, *Epiſcopus eſt*. Verum ut traditæ converſionis regulæ facilius memoriæ hæreant, ſequens diſtichon attendatur.

E, I *ſimpliciter* convertitur; E, A *per accid.*
A O *per contrap.* ſic fit converſio tota.

Nimirum: Littera vocalis E ſignificat propoſitionem univerſalem negantem; I. particolarem affirmantem; A. univerſalem affirmantem; & O. particularem negantem; juxta ſequens:

Aſſerit A, *negat* E, ſed *univerſaliter* ambo.
Aſſerit I, *negat* O, ſed *particulariter* ambo.

Prio-

Priorum verſuum ſenſus eſt, enunciationem univerſalem negantem, & particularem affirmantem per E, & I deſignatas, converti ſimpliciter (§. 162.); 2. univerſalem negantem, & affirmantem denotatas per E; & A, converti per accidens (ibid.); 3. propoſitionem particularem negantem, & univerſalem affirmantem per A, & O expreſſas, converti per contrapoſitionem (ibid.).

§. 164. Aequipollentia tandem enunciationum, conciliatio eſt oppoſitarum propoſitionum idem ſubjectum, idemque prædicatum habentium, quæ ope particulæ negativæ *non* ad eumdem ſenſum reducuntur. Particula itaque negativa *non* conciliat enunciationes contrarias, ſi alterutrius propoſitionis verbo, ſeu copulæ præponatur; ut binæ illæ: *omnis homo* &c.; *nullus homo* &c. (§. 160.), ſimul conciliantur, dicendo: *omnis homo eſt prudens; nullus homo non eſt prudens* Propoſitiones ſubcontrariæ nequeunt fieri æquipollentes: nam ſi negatio ſubjecto unius præponatur, ſuæ contradictoriæ æquivalebit; ſi vero una negatio præponatur ſubjecto enunciationis affirmantis, & altera ejuſdem verbo præfigatur, propoſitio ipſa evadet univerſalis affirmans, ut vel parum conſideranti fit manifeſtum.

§. 165. Subalternæ adſertiones conciliantur etiam. ſi particula negativa *non* præponatur ſubjecto nempe, & verbo, ſic illæ: *omnis homo* &c., *aliquis homo* &c. (§ 160.), æquipollentes redduntur, dicendo: *omnis homo eſt prudens; non aliquis homo non eſt prudens*, Contradictorias demum propoſitiones particula negativa *non* ſimul conciliat, ſi alterutrius ſubjecto præfigatur, ſic dictæ: *omnis homo* &c. *aliquis homo* &c. (ibid.), ſimul conciliantur, dicendo: *omnis homo eſt prudens; non aliquis homo non eſt prudens*; & vice verſa prima conciliatur cum ſecunda, ajendo: *non omnis homo eſt prudens; aliquis homo non eſt prudens* Verum de his pluſquam abunde.

CA-

CAPUT IX.

De Definitione , & diviſione .

§. 166.

INter enunciationum ſpecies non infimum tenent faſtigium *definitio* & *diviſio* , quarum quanta ſit utilitas, emolumentum quantum, ex magno ipſarum in ſcientias uſu dignoſcere eſt: *id faciam* , inquiebat Cicero de definitione loquens (*a*) , *quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo* , *ut quid illud ſit*, *de quo diſputatur*, *explanetur*, *ne vagari*, *& errare cogatur oratio*, *ſi ii*, *qui inter ſe diſſenſerint*, *non idem eſſe illud*, *de quo agitur*, *intelligant*. Et Seneca diviſionis utilitatem exprimens , ſic fatur (*b*): *Facilius per partes in cognitionem totius inducimur : quidquid in majus crevit*, *facilius agnoſcitur*, *ſi diſceſſerit in partes*. Hac inquam primæ illæ faces ſunt, quæ intellectui humano in cognitionibus Diſciplinarum aſſequendis lucem præbent , ſternuntque iter. De quibus ſeorſim diſſeremus.

§. 167. Quid, & quotuplex ſit definitio, diximus (§. 4. 9.). Modo ſit utriuſque definitionis realis nempe , nominalis exemplum , ſic cum dico: *Logica eſt ſcientia ſermocinalis* , *& ratiocinatrix*, definitionem nominalem Logices conſequor , explicando duntaxat græcum vocabulum *logos*: quando vero ipſam definio, quod ſit *facultas illa*, *quæ humanum* &c. (§. 25.), realum ipſius definitionem obtineo, utpote per aſſentialia principia ipſam explico . Brevi hac præmiſſa utriuſque definitionis praxi, ſcire juvat , definitionem nominis quam maxime differre ab illa vocabulorum declaratione, *ethymologia* a Grammaticis dicta. Per hanc ſiquidem illæ tantum dictiones traduntur , e quibus datæ

(a) *Orat.* lib. 1.

(b) *Epiſt.* 89. (2) *Lib.* 1. *de Legib cap.* 7.

datæ rei vocabulum ortum trahit; per illam vero notio determinatur, quæ tali vocabulo eſt alligata.

§. 168. Quoad definitimem realem ſcire quoque eſt, ipſam dividi in *eſſentalem*, & *accidentalem*, prior, res per attributa eſſentialia, queis conſtant, explicat; & *phyſica* quiden eſſentialis erit, ſi per attributa phyſica exprimat ut *Corpus eſt ſubſtantia Solida*, *extenſa*, *figurabili* &c.; eſſentialis vero metaphyſica erit, ſi per attrbuta metaphyſica res explicaverit; ut *homo eſt animl rationale*. Poſterior ſecus per quaſdam externas ualitates, ac adventitias res deſcribit; ut cum Tulus hominem indicat (2), quod ſit *animal providum*, *ſgax*, *acutum*, *memor*, *plenum conſilii*, *& rationis*; el per effectus, aut efficaciam; ut ignis elementum e *calefactivum*, *combuſtivum*, *illuminativum*; vel deique per accidentia, quæ ita rei conveniunt, ut pſſint ipſi non convenire; ut homo eſt *albus*, *doctus prudens* &c., quæ rei *deſcriptiones* potius, quam definitiones dicuntur, ut potè per ipſa rei eſſentialia atributa palam minime fiunt, ſed illius tantum proprietates extrinſece declarantur.

§. 169. Ex modcdictis apparet manifeſte, nullam rem poſſe a nobis dfiniri, niſi prius nota fuerit nobis; niſi illa rei eſntialia nobis innoteſcant attributa, quæ primo in pſa re concipiuntur, & ſine quibus res ipſa haberihaud poteſt.

§ 170. Ut autem facilius noſcatur, num inſtitutæ de rebus definitiors reales rectæ ſint, nec ne, ad ſequentes recurrer, fas eſt, canones.

1. *Definitio rem eſſentialis conſtet proximo genere, & ultima differetia* (§. 102 108.). Hæc namque attributa illa ſur, quæ res immediate coſtituunt; genus quidem Enum convenientias oſtendit; differentia vero eorumem diſconvenientias monſtrat.

2. *Definitio t re definita clarior*. Quod ut obtineatur, in defitionibus condendis, adhibenda ſunt vocabula perfee nota, vel prius declarata.

3 *Definitioni definitum non ingrediatur*. Idem namque

que ſecus explicatur per idem , atque ignotum per æque ignotum. Cavendum ergo ne in definitionibus termini adhibeantur, ad quos res definita ſpectet: ſic circulum deſcribunt, qui horam definiunt: *eſt vigeſima quarta diei pars*; diem vero: *tempus 24. horis conſtans*.

4. *Definitio ſit brevior, quo fieri poteſt*. A. e. nec ſit ſuperflua, nec manca, ſed tot contineat terminos quot res definita perfecte ab aliis diſtinguatur.

5. *Definitio reciproca ſit cum re definita*. Scilicet, quidquid affirmatur de re definita, verificari debet etiam de definitione. Hæ inquam notæ illæ ſunt, quæ in realibus Entium definitionibus adinveniri debent. Definitiones autem nominales cum arbitrariæ omnino ſint (*), cumque nulla lis moveri de ipſis queat, præſenti ſtante vocabulorum uſu, ab omni lege idcirco immunes incedunt.

§. 171. Aſt videamus quæſo an traditæ a nobis in decurſu operis reales definitiones quinque expoſitis decorentur characteribus? ad examen itaque accedat definitio hominis, tradita (§. p.) : homo igitur eſt *animal rationale*; optima ſane definitio, omnes ſiquidem præfatos continet canones. De facto: 1. homo prout definitur *animal*, cum belluis convenit, animalitate quoque præditis, & en proximum definitionis genus, in quantum vero dicitur *animal rationale* a belluis, ratione deſtitutis, differt in quo certe ultima ſtat definitionis differentia. Clarior eſt 2. re definita: hominem enim duobus exprimit attributis eſſentialibus, uti ſunt *animalitas*, & *rationalitas*. Non ingreditur 3. definitum; vocabula namque *animal*, & *rationale* nullam cum hominis voce convenientiam dicunt, ut cuique patet. Gaudet 4. brevitate, cum duo-

(*) *Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque, quæ nunc ſunt in honore, vocabula, ſi volet uſus; quem penes arbitrium eſt, & jus, & norma loquendi*. V. Horat. *Arte Poet.* verſ. 70.

duobus tantum conſtet terminis, ceu apparet. Reciprocatur tandem cum re definita, hoc pacto: *homo eſt animal rationale*; *animal rationale eſt homo*. Omnes, ac ſingulas ad trutinam revocarem, ne tempus inutiliter terere ſcirem; verum tanquam examinatas habeto.

§. 172. A definitione ad diviſionem gradum facimus. Quid diviſionis nomine intelligi debeat, innuimus (§. 6.). Modo advertendum, quod diviſio totuplex eſt, quotuplex eſt totum, quod dividi poteſt; hinc cum totum ſit præcipue quadruplex, *potentiale* nempe, *actuale*, *accidentale*, & *integrale*, quadruplex etiam eſt diviſio. Potentialis eſt, qua univerſale quodlibet in ſua inferiora dividitur, puta genus in ſpecies, ſpecies in individua; talis eſt diviſio animalitatis in hominem, & brutum. Actualis dicitur, quæ totum in partes, ex quibus componitur, diſtribuit; quæ *phyſica*, erit, ſi partes phyſicæ fuerint; ut corporis humani alia pars eſt *caput*, alia *pectus*, & *artus* alia; *metaphyſica* autem ſi partes metaphyſicæ, ut *animalitas*, & *rationalitas* in homine. Accidentalis totum accidentale in ſuas partes dividit; eſtque triplex, 1. cum Entia diſtribuit in accidentia; ut *paries alius eſt niger alius albus*; 2. cum ſecus accidentia in ſua ſubjecta dividit; ut *bonum aliud eſt corporis animæ aliud*; 3. cum accidens in ſua accidentia dividitur; *album* ex. gr. in *amarum*, & *dulce*. Integralis demum, totum in ſuas partes integrales diſtribuit; talis diviſio corporis humani in *caput*, *brachia*, *pedes*, *nervos*, *carnem* &c.; quæ ad ejus integritatem, ac perfectionem ſpectant.

§. 173. Pro diviſione rite formanda ſequentes habentur regulæ:

1. *Diviſionis partes ſimul ſumtæ æquales ſint ipſi toto*; h. e. nec illud excedant, nec ab ipſo deficiant; diviſio namque totum non deſtruere, ſed diſtribuere debet: ſic mancam committeret diviſionem, qui divideret *viventem* in hominem, & brutum, omittendo plan-

plantas, quæ ſub viventis genere continentur quoque.

2. *Diviſionis membra ad invicem ſint oppoſita*; ſcilicet una pars non includatur in altera; peccat hinc diviſio humani corporis in *caput*, *oculos*, *nares*, *aures*, *brachia*, *manus* &c. nares enim, oculi, & aures in capite; manus in brachiis continentur.

3. *Diviſio brevior ſit quoquo fieri poteſt*: ex multitudine ſiquidem partium confuſio in mente oritur.

4. *Diviſio fiat in membra proxima*, & *immediata*. Nimirum in partes illas, quæ proxime, ac immediate in toto comprehenduntur; male hinc divideretur animal in aquilam, vulpem, canem &c. bona namque diviſio eſt in *rationale*, & *irrationale*, quia rationalitas, & irrationalitas membra proxima ſunt Animalis, ut cuique pateſcit.

Secundæ Partis Logices Finis.

LOGICES

PARS TERTIA:

De Ratiocinio, & Argumentatione.

QUum non omnes rerum notitias queat humana mens ob virium ſuarum imbecillitatem ſimplici intuitione, ceu ſe gerit circa prima principia, aliaſque ejuſmodi veritates, dignoſcere, fit ut ad ipſas non judicio, ſed alio itinere, *ratiocinio* nimirum, ſive *diſcurſu* pervenire cogatur. Poſtquam enim mens ipſa judicii ope ad objectorum externorum convenientias, vel diſconvenientias noſcendas, devenerit, ulterius propria vi gradiendo, ex formatis de rebus judiciis, alias inde infert, acquiritque ipſarum notiones; & hoc proprie *ratiocinari* eſt, ſive *diſcurrere*: quæ ergo ad ceteris præſtantiorem hanc mentis noſtræ operationem maxime attinent, heic delibanda aggredimur.

CAPUT I.

Ratiocinii, ſe diſcurſus natura aperitur.

§. 174.

RAtiocinium, ſive diſcurſus interna illa eſt mentis noſtræ operatio, qua ex noto, ignotum colligimus; ſeu ut Tullius loquitur (a): *quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit.*

§. 175. Ratiocinia ſcilicet, ſeu diſcurſus tunc a mente noſtra formari dicuntur, cum ex notis, judicii ope, Entis alicujus attributis, vel proprietatibus,

E in

(a) *Lib. 4. qq. Academ.* cap. 8.

in aliorum notitiam ignotam ſuper concepta reflectendo judicia, devenit: ſic de *Angelis* ratiocinamur, dum ex quo judiciorum ope nobis conſtet, ipſos ſubſtantias eſſe ſpirituales, reflectendo inſuper, quod ſpiritualitas immortalitatem præſefert, deducimus. Angelos immortalitate quoque donari.

§. 176. Quemadmodum judicia ſuas important idearum notiones (§. 120.); ſic ratiocinia plura judicia in ſe continent; hujuſmodi ſunt *antecedens*, & *conſequens*. Judicium illud, ex quo aliud infertur, dicitur antecedens; illud vero, quod deducitur ex alio conſequens nuncupatur. Conſequentia autem, ſeu *illatio* ipſa eſt conſequentis ex antecedente deductio: ſic hocce in ratiocinio.

Omnis ſubſtantia ſpiritualis eſt immortalis.
Angelus ſubſtantia eſt ſpiritualis.
Ergo *Angelus eſt immortalis.*

Bina illa judicia: *omnis ſubſtantia* &c., & *Angelus* &c. ſunt antecedens; *Angelus* autem *eſt immortalis*, eſt conſequens. Conſequentia vero, ipſa eſt deductio, ly *ergo* expreſſa.

§. 177. Sequitur hinc, ratiocinium illud verum, ac legitimum eſſe, quando conſequens ita in antecedente continetur, ut hoc ſit veluti illius cauſa; ſi autem ſecus res ſe geret, nonniſi falſum, ac illegitimum ratiocinium obtinebitur.

CAPUT II.

De Argumentationis natura, atque diviſione.

§. 178.

QUemadmodum quicquid a nobis per ideas mente concipitur, vocibus, & terminis exprimimus quicquid de percepto objecto ſive affirmando, ſive negando judicamus, enunciationibus palam facimus; ſic ratiocinia a mente noſtra formata, *argumentatione* pandimus.

dimus. Eſt propterea Argumentatio: oratio pluribus referta propoſitionibus, ſic inter ſe nexis, ut una ex aliis deducatur.

§. 179. Sicut nempe diſcurſus plura judicia complectitur (§. 176. ; ita argumentatio plures continere in ſe debet enunciationes, ut infra videbimus.

§. 180. Argumentatio ex conſequentis natura ſuam capit denominationem, ita ut ſi conſequens fuerit affirmans; Argumentatio affirmativa erit; negans, negativa. Item conſequens particulare particularem, univerſale, univerſalem efficit argumentationem.

§. 181. Argumentatio affirmativa bina ſequentia admittit principia.

1. *Quæ identificantur cum uno tertio, identificantur quoque inter ſe*; ſive: *quæ ſunt eadem uni tertio, eadem ſunt inter ſe*. Sic L. M. conveniunt cum O. ergo conveniunt etiam inter ſe.

2. *Quidquid affirmatur de omnibus, affirmatur etiam de ſingulis*. Sic de omni homine affirmo rationalitatem, enuncio ipſam quoque de *Petro*, *Franciſco*, *Andrea* &c. Principum hocce nuncupatur a Scholaſticis *dictum de omni*.

§. 182. Pro argumentatione negativa etiam quæ ſequuntur ſtant principia, duobus prioribus oppoſita.

1. *Quæ non identificantur cum aliquo tertio, nec identificantur inter ſe*: ſic P. Q. non non conveniunt cum R. ergo nec inter ſe.

2. *Quidquid negatur de omnibus, negatur etiam de ſingulis*: ſic de omnibus brutis rationalitatem nego: eamdem inficior quoque de *cane*, *bove*, *equo* &c. Hoc principium, dicitur a Scholis *dictum de nullo*.

§. 183. Quoad illationem ſeu conſequentiam ſcire juvat, ipſam eſſe *materialem*, vel *formalem*. Formalis quidem, cum conſequens, ceu effectus a ſua cauſa ex antecedente deducitur; ſic ſe habet ſequens:

Omnis bellua eſt irrationalis.
Canis eſt bellua.
Ergo *Canis eſt irrationalis.*

Materialis vero ſecus, habetur, cum conſequens non ita ex antecedente ſequitur, ut ex hoc illius veritas deducatur; ut ex ſequenti patet:

Canis eſt bellua.
Sed *Canis eſt irrationalis.*
Ergo *omnis bellua eſt irrationalis.*

Veritas namque conſequentis non ex antecedente, ſed ratione *materiæ neceſſariæ*, in qua dicta eſt argumentatio, infertur, cum non poſſet aliquis canis irrationalitate fulciri, ne cuilibet belluæ ipſa quoque competat. Ceterum ut in argumentationibus formalis illatio ſemper noſcatur, & a materiali diſtinguatur, ſequentes attendatur canones:

1. *Illatio formalis eſt, ideoque optima, cum ex antecedente vero, verum habetur conſequens; & ex falſo, falſum.* Cum namque conſequens ad inſtar effectus ſe habet reſpectu antecedentis, quod illius eſt cauſa (§. 176.), optime eſt illatio, ſi ex antecedente vero, verum, falſo, falſum infertur conſequens.

2. *Illatio eſt optima, ſi ex contradictorio antecedentis, habeatur contradictorium conſequentis.* Si enim ex vero, nonniſi verum, ex falſo nonniſi falſum per 1., ex contradictorio pariter antecedente, nonniſi contradictorium conſequens inferri debet.

§. 184. Argumentationis ſeptem numerantur ſpecies, *Syllogiſmus* nempe, *Enthymema*, *Epichirema*, *Dilemma*, *Sorites*, *Inductio*, & *Exemplum*. De his ſeorſim agemus.

CAPUT III.

De Syllogiſmi natura, figuris, ac nonnullis modis recte concludentibus.

§. 185.

Syllogiſmus ſecundum græci idiomatis etymologiam colloquium unius cum alio, ſeu collectio unius

ex

ex alio, audit. Juxta naturam vero definitur: argumentatio tres complectens propoſitiones tribus terminis compoſitas, taliter inter ſe nexas, ut ex duabus prioribus, tertia enunciatio ceu effectus a ſua cauſa rite deducatur.

§. 186. Tres nimirum propoſitiones, totidemque terminos complecti debet ſyllogiſmus, quia cum argumentationis natura poſita in eo ſit, quod ex binarum idearum convenientia cum tertia, inferatur, earumdem convenientia inter ſe (§. 166. & ſeq.[1]), manifeſte patet, tres propoſitiones tribus terminis compoſitas in perfecta argumentatione, cujus ſyllogiſmus ſpecies eſt, neceſſario requiri. Sic hocce in ſyllogiſmo, vel huic ſimili.

Omnis homo eſt mortalis.
Marcus eſt homo.
Ergo *Marcus eſt mortalis.*

Tres enunciationes, treſque termini reperiuntur. Prima propoſitio, h. e. *omnis homo* &c., dicitur *major*; ſecunda, ſcilicet *Marcus* &c., vocatur *minor*; tertia, nimirum *Ergo Marcus* &c. *concluſio* audit. Major, & minor propoſitio ſimul conſideratæ, *præmiſſæ* nuncupantur; ea autem, quæ ex illis deducitur, earumdem *illatio*, ſeu concluſio ſalutatur. Sunt quoque in eodem tres termini, 1. eſt *homo* 2. *mortalis*, 3. Marcus. Terminus, qui bis in præmiſſis recurrit, ut *homo*, *medium*, ſeu *medius terminus* dicitur, reliqui vero, *extrema* nuncupantur; terminus nempe, qui prædicatur in majore, ut *mortalis*, *majus extremum* audit; alter vero, qui ſubjicitur in minore, ut *Marcus* *minus* extremum nominatur; connexio tandem concluſionis cum præmiſſis, *conſequentia* dicitur.

§. 187. Syllogiſmus duplex eſt, *ſimplex*, & *compoſitus*. Simplex, qui & *categoricus* vocatur etiam, tribus ſimplicibus propoſitionibus, totidemque terminis perficitur; ut:

Omnis planta eſt vivens.
Populus eſt planta.

Ergo *populus eſt vivens.*
Compoſitus è contra eſt, cujus una præmiſſarum, major utplurimum compoſita eſt; ut:

Deus ſi ſanctus eſt, eſt quoque juſtus.
Sed *Deus ſanctus eſt.*
Ergo *eſt etiam juſtus.*

§. 188. Syllogiſmus ſimplex dividitur in *expoſitorum*, & *determino communi*. Prior, ſingularibus enunciationibus conſtat; ut:

Homo mendax eſt filius Diaboli.
Hic homo eſt mendax.
Ergo *hic homo eſt filius Diaboli.*

Poſterior eſt ille, cujus utraque, vel alterutra præmiſſarum èſt propoſitio univerſalis; ut:

Omnes Avari pecuniæ inſerviunt.
Complures homines ſunt avari.
Ergo *complures homines pecuniæ inſerviunt.*

Syllogiſmus compoſitus ſuas quoque habent ſpecies, de quibus infrà.

§. 189. Quoad Syllogiſmum ſimplicem, ſciendum modò, quod duo potiſſimum in ipſo conſideranda veniunt, *materia* nempe, & *forma*. Materia Syllogiſmi eſt vel *proxima*, vel *remota*, proxima ſunt propoſitiones, remota termini. Forma autem Syllogiſmi ſimplicis vel materiam pròximam reſpicit, & dicitur Syllogiſmi *modus*; vel reſpicit materiam remotam, & vocitatur *figura* Syllogiſmi. Modus ſyllogiſticus recta eſt enunciationum ſecundum earum univerſalitatem, particolaritatem, affirmationem, & negationem combinatio. Figura verò ſyllogiſtica apta eſt diſpoſitio medii termini extremis in præmiſſis.

§. 190. Figura itaque ſyllogiſtica totuplex eſt, quotuplex eſt modus, quo medium cum extremis jungi poteſt; modus autem eſt quatruplex, ſic etiam ſe habet figura ſyllogiſmi. Prima medium habet, quod locum ſubjecti occupat in majore, & prædicat in minore enunciatione; ut:

Omnis homo eſt rationalis.

Titius eſt homo.

Ergo *Titius eſt rationalis.*

Hocce in ſyllogiſmo *homo* eſt medius terminus, qui ut pateſcit, ſubjicitur in majore, & prædicatur in minore.

§. 191. Secunda figura illa eſt, cujus medius terminus rationem habet prædicati in utraque præmiſſa; ut:

Omnis homo eſt rationalis.

Nullus bos eſt rationalis.

Ergo *nullus bos eſt homo.*

Medium hujus figurare, quod bis in præmiſſis prædicatur eſt *rationalis*, ut cuique patet.

§. 192. Tertia dicitur, in qua medium in utraque præmiſſarum ſubjecti rationem obtinet; ut:

Omnis homo eſt creatura.

Omni homo eſt animal.

Ergo *aliquod animal eſt creatura.*

§. 193. Quarta demum, medium habet, quod prædicatur in majore, & ſubjicitur in minore; ut:

Omnis planta eſt vivens.

Omne vivens eſt ſubſtantia.

Ergo *aliqua ſubſtantia eſt vivens.*

Tres dictæ priores figuræ, ut faciſius memoriæ hæreant, hocce includuntur diſticho:

Prima modo ſubjicit medium, modo prædicat ipſum;

Prædicat *altera* bis, *tertia* bis ſubjicit.

Ultima verò, *Galenica* dicta, a famoſiſſimo Medico Galeno vel inventa, vel frequentius adhibita, ceu inutilis rejicitur, utpote cum prima convenit, per inverſionem nempe majoris in minorem, & vice verſa minoris in majorem.

§. 194. Variæ ſunt regulæ illæ, quæ ad ſyllogiſmorum conſiſtentiam ſtatuuntur a Logicis tam in communi, quam in particulari. Canones in communi ſunt ſequentes:

1. *Syllogiſmus cujuſcunque figuræ tres terminos*

tantum complecti debet, *quacunque ipſorum dempta amphibologia*, *æquivocatione &c.* Nam ut ſupra diximus (§. 181.), tota ſyllogiſtia ars ſita in hoc eſt, ut duo termini inter ſe identificentur ex eo, quod identificati fuerint cum uno tertio; ſic vitiosè arguitur:

Omnis canis eſt latrobilis.
Stella eſt canis.
Ergo *ſtella eſt latrabilis.*

Vox enim *canis* cum duplicem habeat ſenſum, duobus æquivalet terminis, quibus addendo *latrabilis*, & *ſtella*, quatuor, non tres in dicto ſyllogiſmo dentur termini.

2. *Medius ſyllogiſmi terminus particulariter non eſt ſumendus in utraque præmiſſa*, *ſed diſtribuendus eſt; ſic malè diceretur:*

Aliquod animal eſt rationale.
Bos eſt aliquod animal.
Ergo *bos eſt rationalis.*

Medium ſiquidem, quando in una præmiſſarum diſtributum non eſt, fieri poteſt, ut utraque præmiſſa diverſam ideam importent, & per conſequens plures, quam tres terminos admittant, quod adverſatur reg. 1.

3. *Medius terminus non diſtributus in præmiſſi*, *diſtribui nequit in concluſione; ſic malè infertur.*

Omnis homo eſt animal.
Nullus bos eſt homo.
Ergo *nullus bos eſt animal.*

Ratio eſt, quia variatur ſuppoſitio, utpotè vox *animal*, quæ indefinitè, & confusè in majore accipitur, in conſequentia diſtributivè ſupponitur.

4. *Ex meris enunciationibus negativis nil infertur*; ut:

Nullus bos eſt rationalis.
Nullus homo eſt bos.
Ergo *nullus homo eſt rationalis.*

Nequit enim ex negativis præmiſſis, concluſio affirmativa deduci, ratione comparationis binarum idearum cum tertia, & inter ſe (§ 182.)

5. *Ex binis præmiſſis particularibus, nihil ſequitur*: ut:

Ali-

Aliquod animal eſt rationale.
Aliquod animal eſt irrationale.
Ergo *aliquod ratoinale eſt irrationale.*

6. *Concluſio nequit eſſe affirmativa, ſi utraque præmiſſarum ſit negativa; neque poteſt eſſe negativa, ſi altexutra præmiſſarum ſit affirmativa.* Patet ex argumentationis principiis (§. 180.)

§. 195. Ex traditis regulis ſatis apertè patet, concluſionem ſemper ſequi debiliorem præmiſſarum partem, h. e. negans erit, ſi alterutra præmiſſarum fuerit negativa; erit autem particularis, ſi particularis quoque fuerit præmiſſarum alterutra,

§. 196. Regulæ vero figuras ſyllogiſmi in particulari reſpicientes, ſequentibus includuntur verſibus:

1. *Sit minor affirmans, major verò generalis.*
2. *Una negans eſto, nec major ſit ſpecialis.*
3. *Sit minor affirmans, concluſio particularis.*
4. *Major ubi affirmat, generalem ſume minorem;*
Si minor affirmat, concluſio ſit ſpecialis;
Cumque negans modus eſt, major generalis habetur.

Videlicet: primæ figuræ ſyllogiſmi (§ 190.) minor propoſitio affirmans eſſe debet, quia ſi negans foret, concluſio, quæ debiliori ſemper innititur parti (§ præc.), negativa quoque deberet eſſe; cumque autem ex meris negativis nil ſequatur (reg. 4.), major affirmativa eſſe deberet; ideoque medius terminus univerſaliter ſumeretur in concluſione negativa, quam in major affirmante, quod eſt contrà reg. 3. Major autem propoſitio debet eſſe univerſalis, quia ſi particularis feret, medium, quod illius ſubjectum eſt, particulare eſſet; adeoque particulare feret etiam in minore affirmate, cujus eſt prædicatum, ac per conſeques ambæ præmiſſæ particulares eſſent, ex quibus nil inferri poſſet (reg. 5.).

§. 197. Secunda figura duas regulas habet, 1. quod una ex præmiſſis ſint negativa, quia cum medium in utraque præmiſſa prædicetur (§ 191.), ſi ſecus res ſe haberet, medium bis particulariter acciperetur, ſi ambe

ambe affirmantes forent, quod reg. 2. adverſatur: 2. eſt, quod major non ſit particularis, quia majus extremum, quod illius eſt ſubjectum in ipſa particulariter ſumeretur, univerſaliter verò in concluſione negante.

§. 198. Tertia has conſequitur leges, 1. quod minor ſit affirmativa, eadem ratione, qua minor affirmas eſt in prima figura, 2. quod concluſio ſit particularis, quia cum minor ſit affirmativa, ſi concluſio univerſalis eſſet, in illa diſtribueretur prædicatum, quod diſtributum non erat in minore.

§. 199. Pro quarta demum figura tres ſtant canones, 1. quod quando major enunciatio eſt affirmativa, minor ſit univerſalis, quia cum medium in majore armante., cujus prædicatum eſt (§ 193.) particulariter accipiatur, ne peculiariter ſumatur quoque in minore, cujus eſt ſubjectum, minor univerſalis eſſe debet per 2. reg.; 2. eſt, quod ſi minor eſt affirmativa, concluſio debet eſſe particularis; nam majus extremum cum particulariter in majore affirmante ſumatur, cujus eſt prædicatum, particulariter quoque in concluſione, cujus ſubjectum eſt, accipi debet (§ 195.); 3. tandem, quod ſi modus negans eſt, h. e. ſi majus extremum univerſaliter in concluſione negante ſumatur, univerſaliter debet quoque accipi in majore, cujus eſt ſubjectum, adeoque illam univerſalem efficere.

§. 200. Quid ſit modus ſyllogiſmi, diximus (§. 189.). Nunc quatuor duntaxat modos * recte concludentes recencemus ad primam figuram ſpectantes; hujuſmodi ſunt BArbArA, SCElArEnt; DArII, FErIO, in quibus vocabulis littera A ſignificat propoſitionem uni-

* 64. modi ſyllogiſmi adſignantur, quorum quantum ſit vitium, ex illorum conſideratione deprehendet; ſimulque noſcet quatuor ſolum pro prima figura rectè concludere. Qui hæc deſiderat, adeat *Auctorem Art. cogit. pag.* 148.; *de Brixia* pag. 135.; *Corſini* pag. 229.

univerſalem affirmantem , E univerſalem negantem , I particularem affirmantem , O particularem negantem, juxtà verſiculos illos.

Aſſerit A , negat E , ſed univerſaliter ambo.
Aſſerit I , negat O , ſed particulariter ambo.

Pro quibus modis illuſtrandis , ſequentia attendantur exempla:

I.

BAr *Omnes homines ſunt mortales*.
bA *Omnes Principes ſunt homines*.
rA Ergo *omnes Principes ſunt mortales*.

Dicto in vocabulo *Barbara* tres AAA. continentur; ideoque tres propoſitiones univerſales affirmantes complecti debet, ut patet.

II.

CE *Nullus animal eſt planta*.
IA *Omnis homo eſt animal*.
rEnt. Ergo *nullus homo eſt planta*.

III.

DA *Qui liberalis eſt, multos habet Amicos*.
rI *Nonnulli homines ſunt liberales*.
I Ergo *nonnulli homines multos Amicos habent*.

IV.

FE *Nulla arbor eſt lapis*.
rI *Aliquod vivens eſt arbor*.
O Ergo *aliquod vivens non eſt arbor*.

§. 201. Omnes , & ſingulæ hactenus traditæ ſyllogiſmorum regulæ , ne in ſyllogizando menti ſint confuſionis potius, quam adjumenti, cum difficile ſit omnes , & ſingulas præ oculis habere , valde idcirco utile eſt , ut mens in ſyllogiſmorum formatione huic ſequenti generali principio, quod veluti fundamentum eſt , cui recenſitæ omnes innituntur regulæ , attendat eſt opus : in omni ſcilicet ſyllogiſmo curandum , ut *una præmiſſarum concluſionem contineat* , *&* *altera palam faciat* , *concluſionem in illa contineri* : principii hujus ratio eſt , quia cum concluſio ceu effectus a ſua cauſa deducatur , neceſſum idcirco eſt, ut una præ-

præmiſſarum concluſionem ipſam comprehendat, juxtà illud; *Premiſſæ debent contineri concluſionem:* propoſitio autem illa, quæ concluſionem continet, enunciatio *continens;* altera vero, quod id oſtendit, *exponens*; ſive *applicans* nuncupatur: ſic ut ſyllogiſmo probem, huic tantum innixus principio, ingratum beneficia accepta in odium habere; ſic incedere debeo.

Omnis ingratus odit beneficia accepta.
Aliqui homines odunt beneficie accepta.
Aliqui homines, ergo, *ſunt ingrati.*

CAPUT IV.

De Syllogiſmo Compoſito.

§. 202.

QUid ſit ſyllogiſmus compoſitus, innuimus (§. 187.), modò ſciendum, ipſum dividi in *hypotheticum disjunctivum*, & *copulativum:* Primus, qui *conditionalis* dicitur etiam, eſt, qui majore conſtat compoſita conditionali, vel affirmante, ut:

Si Deus eſt bonus, diligendus eſt.
Atqui *Deus eſt bonus.*
Ergo *Deus eſt diligendus.*

vel negante, ut:

Si ſol non lucet, dies non eſt.
Atqui *ſol non lucet.*
Ergo *dies non eſt.*

Prior ſyllogiſmus affirmans huic hæret principio: *Poſito antecedente, ponitur conſequens; ſeu verum eſt antecedens: ergo & conſequens.* Poſterior negans ſecus huic altero innititur: *Sublato antecedente, conſeqnens aufertur; ſive falſum eſt antecedens: ergo & conſequens.* Tota igitur ſyllogiſmorum conditionalium vis in connexione ſita eſt antecedentis cum conſequente, taliter ut has ablata, nil ſyllogiſmus conditionalis foret.

§. 203. Disjunctivus eſt ille, cujus major propoſitio disjunctiva eſt, h. e. cujus partes per particulas disjunctivas *vel*, *aut*, cohærent; ut:

Titius aut amat, aut odit.
Non odit.
Ergo *amat.*

Syllogiſmus hujuſmodi falſitati ſubjicitur, quando ejus partes revera disjunctivæ non ſunt, ſed aliquod admittunt medium, unde utraque præmiſſa vera eſſe poſſit, ut:

Petrus aut dormit, aut ſcribit.
Non dormit.
Ergo *ſcribit.*

Siquidem inter *dormire*, & *ſcribere* datur medium, nempe *ambulare*, *ſedere*, *manducare* &c.

§. 204. Copulativus demum ſyllogiſmus majore copulativa conſtat, tali lege diſtributa, ut una ipſius pars affirmetur in minore, & altera in concluſione negatur, ut:

Nemo poteſt duobus dominis ſervire, Deo, & mammonæ.
Avarus ſervit mammonæ.
Non ſervit ergo *Deo.*

CAPUT V.

Reliquæ Argumentationis ſpecies exponuntur.

NOn ſolum ſyllogiſmus in ratiocinando eſt menti ſubſidii, ſed ſunt ejuſmodi quoque relique argumentationis ſpecies, quæ ſequuntur:

Enthymena.

§. 205. Syllogiſmus imperfectus, ſive truncatus Enthymena dicitur, eo quia argumentatio eſt duabus tantum fulcita propoſitionibus, tertiaque, utpote in illis incluſa, reticetur: unde prima *antecedens*, *conſequens* altera dicitur; ut:

Paulus eſt homo.
Ergo *eſt mortalis.*

minor

minor propoſitio, nempe: ſed *omnis homo eſt mortalis* continetur in ipſis, & brevitatis ergo reticetur, ut conſtat: enthymena igitur licèt in ſe truncatus ſyllogiſmus ſit, in mente tamen perfectus, completuſque eſt.

Epichirema.

§. 206. Definitur communiter Epichirema: ſyllogiſmus, cujus alterutri, vel etiam utrique præmiſſæ ſua probatio nectitur; ut:

Omne quod operatur, exiſtit: nam operari ſupponit eſſe.
Sed corpora operantur, ambulant nempe, moventur, &c.
Ergo *corpora exiſtunt.*

Dilemma.

§. 207. Argumentatio cornuta Dilemma vocatur, utpotè duabus propoſitionibus disjunctivis, ſimulque in antecedente oppoſitis, conſtat, queis mediis ſic Adverſarius perſtringitur, ut vel quod negat, admittat; vel incommodum aliquod patiatur eſt opus. Sic nolentes offenſoribus dare veniam conſtringere ſolitum fuiſſe Senecam, traditur.

Aut a potente læſus fuiſti, aut ab infirmo:
Si ab infirmo; ipſi igitur parcas: ſi a potente, tibi ipſi parcas:
Offenſoribus, ergo, concludebat, *parcendum eſt.*

§. 208. Diligentiſſimè heis obſervandum, ut hacce in conſtruenda argumentatione binæ partes concluſioni inſervientes, ad invicem, quantum fieri poteſt, ſint oppoſitæ, nullumque inter illas relinquatur medium, cui Adverſarius poſſit inniti. Sic haud ſubſiſtit illud Novatorum dilemma: *Vel peccatum veniale eſt offenſa Dei, vel non: ſi hoc ſecundum: nullam* ergo *meretur poenam; ſi primum: igitur pro poena merebitur infernum;* non inquam dilemma hoc ſubſtat: quis enim haud noſcit, peccatum veniale eſſe quidem Dei offenſam, ſed levem, & inter poenas peccato debitas, adeſſe poenas temporales, queis vel

in

in hac, vel in futura vita pro levibus culpis Divinæ Juſtitiæ ſatisfiet? Si dilemma inſuper plures, quam binas amplectatur partes disjunctivas in alias, & alias ſubdividendas propoſitiones, quibus tamen ſemper aliquid contrà Adverſarium inferatur, dilemma complexum dicitur; hujuſmodi eſt illud Gellii (*a*) adverſus Genethliacos ſic arguentis: „ Genethliaci aut „ adverſa ventura dicunt, aut proſpera: ſi dicunt pro- „ ſpera, & fallunt, miſer fies fruſtra expectando: ſi „ adverſa dicunt, & mentiuntur, miſer timendo. Si „ vera reſpondent, eaque non ſunt proſpera, jam inde „ animo miſer fies, antequam fato fias; ſi felicia „ promittunt, eaque eventura ſunt, tum plane duo „ erunt incommoda; & expectatio te ſpei ſuſpenſum „ fatigabit, & futurum gaudii fructum ſpes tibi jam „ deflorabit. Nullo igitur pacto utendum eſt iſtiuſ- „ modi hominibus res futuras præſagientibus.

Sorites.

§. 209. Eſt Sorites argumentatio pluribus, quam tribus fulcita propoſitionibus, ſic inter ſe diſpoſitis, ut prædicatum præcedentis evadat ſubjectum ſubſequentis, donec ad illationem deveniatur, ut:

Amor venitatum parit pigritiam.
Pigritia parit ignorantiam.
Ignorantia parit pertinaciam.
Pertinaciu parit damnationem.

Inductio.

§. 210. Inductio definitur ab Ariſtotele a *ſingularibus ad univerſalia progreſſio*; ſive eſt argumentatio, qua ex recta particularium numeratione, univerſale inde conſequens infertur; ut: *Fabius eſt rationalis*, *Cajus eſt rationalis*, *Titius eſt rationalis*: ergo *omnis homo eſt rationalis*.

§. 211. Ut autem Inductio rectè ſemper concludat, advertere eſt quod ejus præmiſſæ ſint in materia neceſſaria, non contingenti: ſic ſi quis diceret: *Petro-*

(a) Lib. 14. cap. 1.

Petronius eſt prudens, *Paulus eſt prudens*, *Petrus eſt prudens*: ergo *omnes homines ſunt prudentes*, vitioſam, falſamque committeret inductionem, quia cum prudentia ſit accidentalis, nequit neceſſariò de cunctis prædicari hominibus.

Exemplum.

§. 212. Poſtremò exemplum argumentatio definitur, in qua uno ſingulari, aliud ſingulare illi ſimile infertur per ſimilitudinem; ut: *Chriſtus Dominus Divo Auguſtino, & S. Mariæ Magdalenæ peccatorum ſuorum poenitentiam agentibus, veniam dedit*: ergo *mihi quoque peccatorum meorum poenitentiam agenti, veniam donabit*. Hujuſmodi argumentatio quando circum duo ſingularia in materia neceſſaria verſatur, neceſſariò etiam, vereque ſemper concludit; nonniſi autem probabiliter, ſi quæ referuntur in materia ſint contingenti. Quum inſuper hujuſmodi duo ſingularia in omnibus ad invicem conveniunt, Exemplum dicitur *argumentatio a pari*; ut: *Petrus quia eſt homo, percipit, judicat, ratiocinatur*: ergo *Paulus quia eſt homo, ſimilia præſtat*. Quando dicta duo ſingularia non omnimodè, & totaliter, ſed aliqua tantum ratione ad invicem conveniunt, Exemplum vocatur *argumentatio a ſimili*; *ut*: *quia tibi claudicat, cadit faciliter*: ergo *qui perversè animo procedit, faciliter in peccatum cadit*: unde argumentatio a pari, ad exemplum in materia neceſſaria; a ſimili verò ad exemplum in materia contingenti a nonnullis refertur merito.

§. 213. Ad exemplum referuntur *parabola*, & *apologus*. Parabola habetur, ſi factum quod aſſumitur, poſſibile, & veriſimile ſit, licet non contingerit. Apologus autem ſecus, ſi factum repugnans, ac impoſſibile ſit, ut in fabulis evenit, in quibus res inanimatæ inter ſe loquentes inducuntur.

CA-

CAPUT VI.

De Demonſtrationis natura, & diviſione; ubi loci topici recenſentur.

§. 214.

HActenus, & quidem abunde de ratiocinii, & argumentationis natura peregimus. Nunc demonſtratione, & locis topicis, ſeu dialecticis, ex quibus demonſtratio ipſa, ſeu potius *argumenti inventio* ſumi aſſolet, diſſeremus. Eſt itaque *demonſtratio*: oratio quædam, qua propoſitio quælibet per ſe inevidens, ac abſcura, clara, evidenſque per alias enunciationes, ſeu potius argumentationes redditur. Eſtque multiplex, *a priori* ſcilicet, *a poſteriori*, *directa*, *indirecta*, & *probabilis*.

§. 215. Demonſtratio a priori, quæ etiam *propter quid* a ſcholis dicitur, illa eſt, quæ poſterius per prius, h. e. effectum per ſuam cauſam, rei proprietatem per ſuam eſſentiam, oſtendit. E converſo ſe habet demonſtratio a poſteriori, utpotè prius per poſterius, cauſam nempe per ſuum effectum, rei eſſentiam per ſuas proprietates mônſtrat. Directa, quæ & *oſtenſiva* dicitur, res ex intima ipſarum natura, ac eſſentia manifeſtat. Indirecta verò ſecus per abſurda, quæ ſequerentur, ſi data res inficiaretur, demonſtrat. Probabilis demum, probabiliter tantum propoſitionem aliquam expromit; ideoque *opinionem* tantum efficit, h. e. cognitionem non adeo claram, atque perſpicuam, ut mens ſuſpicari nequeat, an res demonſtrata tali modo ſe habeat, nec ne, prout demonſtratio probabilis concludit.

§. 216. Colligendum ex dictis eſt, enunciationes, vel argumentationes demonſtrationem conſtituentes, evidentiores debere eſſe propoſitionibus, ſeu rebus ipſis, quæ demonſtrantur; ſecus enim in obſcurum ſemper eſſet incedendum; & nunquam rerum veritas in lu-

cem prodiret, ut per ſe patet.

§. 217. Innumeri ſunt loci illi univerſales, ſive topici, quos Dialectici ſtatuunt, ex quibus cujuſcunque rei demonſtratio Sumi poſſit, quos idcircò *Argumentorum ſedes* dicunt etiam. Nos univerſaliores exponemus, & quidem ea, qua incepimus, brevitate. Primus itaque locus nuncupatur.

1. *Ab ethymologia nominis*, ut: Philoſophus dicitur a Sapientiæ amore: ergo ſapientiam amet.

2. *A definitione*, ut: Tigris non eſt animal rationale: ergo nec homo.

3. *A diviſione*, ut: Gigantes nec reperiuntur in Europa, nec in Africa, nec in America: ergo nec in Mundo.

4. *A Genere, & Specie*, ut: Planta non eſt animal: ergo nec ſenſitiva. Vel: Paulus eſt homo: ergo etiam animal.

5. *A proprio*, ut: Titius eſt riſibilis: ergo eſt homo.

6. *A cauſa: effectu*; a cauſa quidem *materiali*: ut Petronius nec calamum, nec chartam habet: ergo nec ſcribit. A *formali*, ut; Tigris deſtituitur anima rationali: ergo non eſt homo. Ab *efficiente*, ut; Faber perfectus eſt: ergo ejus opera perfecta ſunt. A *finali*, ut: Juſtitiæ finis bonus eſt: ergo & juſtitia bona eſt.

7. *A contrario*, ut: rumor turbat mentem: ergo quies juvat.

8. *A ſimili*, ut: famulus ſervit Domino: ergo & Dominus Deo.

9. *Ab Auctoritate*, ut: Chriſtus dixit: væ homini illi, per quem ſcandalum venit: ergo ſcandaloſi acerrime punientur. Circa hos omnes ſequentia prodita axiomata.

1. *Circa ethymologiam nominis*.

Cui convenit definitio nominis, convenit et nomen ipſum.

Cui non convenit ethymologia, nomen ipſum non convenit.

2. *Cir-*

2. *Circa definitionem*.

Quod convenit definitio, convenit etiam definitioni, & viciſſim.

Quod removetur a definitio, removetur quoque a definitione.

3. *Circa diviſionem*.

Poſitis omnibus partibus, ponitur totum.

Sublata quacunque parte, tollitur totum.

Poſito toto, ponuntur omnes partes.

Totum eſt majus ſua parte.

4. *Circa Genus*, & *Speciem*.

A quo removetur genus, removetur & ſpecies.

Quod convenit generi, convenit & ſpeciei, ſed non viciſſim.

5. *Circa Proprium*.

Proprietates naturam ſequuntur.

Proprietates naturam arguunt.

6. *Circa cauſas*, & *effectus*.

Poſita cauſa, ponitur effectus.

Sublata cauſa, effectus tollitur.

Qualis eſt cauſa, talis eſt effectus.

Quod eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati.

Cauſa nobilior eſt ſuo effectu.

Cauſa eſt prior ſuo effectu.

Cauſa, & effectus ſimul ſunt.

Poſito effectu ponitur cauſa.

Cujus generatio bona eſt, ipſum quoque bonum eſt.

7. *Circa Contraria*.

Contrarium contrariæ ſunt cauſæ.

Contraria non ſunt ejuſdem ſpeciei.

Unum uni tantum eſt contrarium.

Contrariorum eadem eſt ratio, ſeu ſcientia.

Poſito uno contrariorum, tollitur alterum.

Contraria verſantur circa idem ſubjectum.

8. *Circa ſimile*.

Similium eadem eſt ratio, idem judicium.

Diſſimilibus conveniunt diſſimilia.

Omnis ſimititudo claudicat.

Simile ſimili gaudet.
Similium facilis eſt congregatio.

9. *Circa Auctoritatem.*

Cuique perito in ſua arte credendum.
Quod omnibus, vel pluribus, vel ſapientibus videtur, probabile eſt, nec ſine gravi cauſa a communi, aut Sapientum judicio recedendum.
In uſu verborum ſequenda eſt conſuetudo.
Quidquid a Deo revelatur, certum eſt, ac infalilbile.
Quidquid ab antiquis, probatis, ſinceris, genuinis hiſtoriis, lapidibus, nummis, monumentis deducitur, eſt certum.
Et hoc de his dixiſſe ſit ſatis.

CAPUT VII.

De Argumentationum fallaciis, ſive ſophiſmatibus.

§. 218.

Utinam in judicando tantum fallerent homines! innumeri enim quoque ſunt errores illi, *ſophiſmata*, ſive *paralogiſmi* dicti, queis ratiocinia noſtra labefactari ſolent. Eſt autem ſophiſma: argumentatio extrinſecè, & apparenter vera, intrinſecè tamen falſa. Nomen iſtud *ſophiſma* a ſuis Patronis, *Sophiſticis* dictis, originem noſcit, quorum vel ipſas evidentiſſimas veritates, obſcuritate, errorumque tenebris ſuffundere eſt proprium, omnibus quoque contradicere, ad abſurda, & paradoxa ſuis cavillationibus perducere. Fiunt inſuper huiuſmodi paralogiſmi duobus modis, 1. per fallaciam *vocum*, 2. per fallaciam *formæ*. Prior fallacia ex pravo, atque vitioſo naſcitur vocum uſu, eſtque quadruplex, *æquivocationis* nempe, *amphibologiæ*, *accentus*, & *dictionis*.

§. 219. Æquivocatio habetur, cum ambigua, vel æquivoca vox uſurpatur, quæ res omnino diverſas, ac accipitur, indicare poteſt; ut: *Canis latrat*: *ſydus*

dus eſt canis: ergo ſydus latrat. Amphibologia eſt, cum ſingulæ voces ſunt quidem in ſe perſpicuæ, ſed ſimul ſumtæ phraſim dubiam formant, ut illud Terentii (*a*):

Ajo te, Æacida, Romanos vincere poſſe.
Omnes nurus ſocrus oderunt.

§. 220. Accentus fallacia committitur, quando varia abutimur ſyllabarum quantitate; h. e. aliquam vocem adhibemus, quæ juxta diverſos accentus, diverſa prodit; ut cum *populus* voce utimur, quæ inanimatum objectum indicat, ad populum, h. e. hominum coetum monſtrandum. Fallacia tandem dictionis eſt illa, qua regulis Grammaticæ utimur ad judicium aliquod, ſive conceptum occultandum: ſic ſe geſſit Stiplo, qui Minervam Deum eſſe inficians, in judicium ceu violatæ religionis ſons accitus, ſimulque ab Areopagitis quæſitus: cur id præſtitiſſet? *Non enim*, reſpondit, *Minervam Deum eſſe, ſed Deam; Deos quippe mares eſſe* (*b*).

§. 221. Poſterior, ſeu fallacia formæ contra ſyllogiſmi formam committitur; quæque duplici potiſſimum ex fonte enaſci videtur, ab *intellectu* nimirum, & *voluntate*.

§. 222. Primum intellectus ſophiſma a Scholaſticis *ignoratio elenchi* nuncupatur; h. e. ignoratio ejus, quod contrà Adverſarium probandum eſt; unde non intellecto vero, ac legitimo controverſiæ ſenſu, aliquid probatur, quod nec Adverſarius ipſe inficias it, nec ad propoſitam ſpectat quæſtionem. Frequenter autem ſophiſma hujuſmodi in publicis ſignatim occurrit concertationibus: „ adeo enim inter diſputan„ dum incaleſcimus, ut ſæpe numero alter alterum „ non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex „ mala fraude adverſariis ea adfingimus, quæ ſunt „ ab eorum ſenſu alieniſſima, quo poſſimus illos fa-

 cilius,

(a) *In Hæc Act. Scent.*
(b) Laert. 2. *ſeg.* 116.

„ cilius, plauſibiliuſque conterere ; vel iiſdem conſe-
„ quutiones adſcribimus, quas ab eorum placitis ine-
„ eptè remur deducibiles, quamvis has illi rejiciant,
„ & pernegent „ (*a*). Hocce inſuper vitio laborant ii onnes, qui contrà Newtonianum attractionem differentes, ceu proprietatem occultam refellunt, cum a Newtono non pro cauſa, ſed pro phænomeno, univerſali utique, ſumatur.

§. 223. Secundum ſophiſma vocatur a Scholis *petitio principii*, & habetur, cum id quod controvertitur, quando probari deberet, tanquam certum ſumitur, vel ſupponitur. Fallaciam hanc patrant qui interrogati : num corpus A ſit grave ? reponunt utique, quia libere relictum ruit deorſum ; & quare id præſtat ? quia, reſpondent, eſt grave. Hoc arguendi genus *circulus vitioſus* a ſcholis dicitur etiam, quia nempe eo redit argumentatio, quo digreſſa primo fuit ; nec non & a Grecis *piſtilli verſatio*, quia piſtillum dum circumagitur, eo redit, unde diſceſſit.

§. 224. Tertium vocitatur *non cauſæ pro cauſa*, quando ſcilicet pro rei alicujus vera cauſa, ponitur id, quod datæ rei cauſa non eſt ; ut cum quis humana infortunia in Cometas refert, qui non magis horum cauſa eſſe poſſunt, quam Planetæ reliqui. Dupliciter autem ſophiſma hocce contingere videtur, 1. ex mentis præcipitatione, dum nempe ipſa rei alicujus veram neſciendo cauſam, illam tamen vult determinare. Hujuſmodi vitium apud imperitos præſertim eſt, quos ſic Tullius arguit (*b*) : *nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire, quod neſciam*. 2. oriri ſolet ex vanagloria, atque ſuperbia, qua factum eſt „
„ ut res, prout par erat, nondum expenſas, per-
„ ſpectas tamen habere videri voluerint (nonnulli)
„ ea, inquam, ſuperbia paſſim eos adduxit, ut eas
„ cauſas eſſe dicerent quarumdam rerum, antequam
„ hoc

(a) Auctor Art. cogit. *Part.* III. *cap.* 19.
(b) *Tuſcul.* I.

„ hoc ſatis conſtaret, ne viderentur aliquid ignorare. „ Sed oh deplorabilis dementia! quam melius fuiſſet „ propriam ingenue inſcitiam non erubeſcere, eamque candidè confiteri! (*a*).

§. 225. Quartum audit ab *imperfecta enumeratione*; fitque cum ex pluribus, variiſque cauſis, quibus res aliqua evenire potuerat, aliquibus duntaxat numeratis, deducunt nonnulli, datam rem e xiis revera perveniſſe, ut patet ex adducto (§. præc.) Cometarum exemplo.

§. 226. Quintum vocatur ſophiſma *accidentis*, & habetur, cum de re aliqua ſimpliciter, abſolutè, & univerſaliter id prædicatur, quod nonniſi per accidens illi convenit. In hoc vitium miſerrimè labuntur, quotquot autumant, ſtudium abſolutè hominibus nocumenti eſſe, ex quo per accidens quibuſdam nocuerit; ceu & exitioſi homines illi, Novatores dicti, qui Eccleſiæ Romanæ ritus ex eo labefactari opinantur; ex quo nonnulli in illos abuſus irrepſerint; aſt conſiderent iſti, quod Auctor quidam ad Herennium ſcripſit (*b*): „ Vitioſum eſt artem, aut ſcientiam, „ aut ſtudium quodpiam vituperare propter eorum „ vitia, qui in eo ſtudio ſunt, veluti qui Rethoricam vituperant propter alicujus Oratoris vituperandam vitam.

§. 227. Sextum dicitur ſophiſma *compoſitionis*, vel *diviſionis*; h. e. argumeutari *a ſenſu diviſo ad compoſitum*; vel ſecus *a ſenſu compoſito ad diviſum*. Primo modo peccant, qui contendunt, viſionem, & cæcitatem poſſe in eodem ſubjecto componi, ex quo in Evangelio legatur: *cæci vident*, *claudi ambulant* &c. Secundo modo fallunt, qui ea dividunt, quæ dividenda non ſunt, ut ſi quis dicat, 9. numerum eſſe parem, atque imparem, eo quod 4., & 5. ipſum componant; 4. ſunt paria, & 5. imparia.

§. 228. Septimum nominatur *a dicto ſecundum quid*, ad

(a) Joan. Cleric. *Part. IV. Log.* cap. 8. n. 3.
(b) *Lib.* 2. cap. 27.

ad dictum ſimpliciter; vel viciſſim, *a dicto ſimpliciter, ad dictum ſecundum quid*, quando nempe ex aliqua peculiari rei alicujus proprietate, vel affirmativè, vel negativè aliquis deſcendit; ut ſi quis dicat: *qui albus eſt, non eſt niger: ſed Æthiops in dentibus albus eſt: ergo Æthiops non eſt niger*. E converſo intelligenda venit altera fallaciæ hujuſce pars.

§. 229. Octavum nuncupatur fallacia *converſionis*, ſeu *conſequentis*; cum ſcilicet enunciatio illa ſimpliciter convertitur, quæ converti nequit; ut ſi quis dicat: *omnis homo eſt vivens: ergo omne vivens eſt homo*, peccaret ſophiſmate dicto.

§. 230. Nonum tantem ſophiſma dicitur *ab vitioſa inductione*, fitque cum ex aliquibus duntaxat particularibus enunciationibus in *materia contingenti*, univerſalis adſertio infertur; fallaciam hanc utplurimum committunt homines præjudicati, ignari, invidi, qui ex quo nonnulla coetus alicujus Individua errent, omnia Individua errare ineptiſſimè deducunt. Quapropter cavendum „ in omni inductione ne nimis „ properanter procedamus, & ex pauciſſimis ſingu„ laribus ſtatim ad univerſale, vel ex quibuſdam „ duntaxat partibus ſtatim ad totum evolemus (*a*).

§. 231. Innumera inſuper ſunt ſophiſmata illa, quæ a voluntate ortum ducunt. Primus autem errorum fons, quo voluntatis vitio ratiocinia noſtra labefactantur, *amor ille eſt, quo ſua quiſque proſequitur*, quique idcirco *philautia* a Græcis dicitur: ex hoc namque fit, ut complures altè, & glorioſè de ſe ſentientes, omnia ſua excogitata pro firmis, ac infallibilibus dogmatibus haberi prætendunt, taliter ut ſi quis refragari illis velit, coecutire prorſus ipſis appareat. Ex hoc ipſo omnibus contingit, ut propriam inſcitiam ſapientiam eſſe firmiter teneant; ideoque fit, ut quamvis parum ſciamus, omnia ſcire tamen opinemur.

§. 232.

(a) Chauvin. Lexic. Phil. V. *inductio*.

§. 232. Ex hoc ulterius *philautiæ* fonte illorum naſcitur error, qui de omnibus cenſent ex hoc univerſaliſſimo, maximèque commodo principio: *rationem*, nempe, *a ſe ſtare*, *ſibi veritatem ipſam perſpectam eſſe*. Qui ſane error non aliundè procedit, quam ex ingenii ſui honorifica præconcepta opinione. eo uſque hominum devenit ſtultitia, ut omnia propriæ cognitionis principia, claris, evidentibuſque veritatibus inniti adſerere non vereatur; ità res procedit: nemo ſe avarum eſſe intelligit, nemo cupidum, nemo ignarum.

§. 233. Adſunt verò alii, qui ad quaſdam evellendas ſententias, non alia utuntur ratione, quam hac, quæ ſanè lepidiſſima eſt: *ſi id verum eſſet*, *ego doctus non eſſem*: *ſed ſum vir doctus*: *id ergo non eſt verum*. Propter hanc præſertim cauſam „ tandiu „ neglectæ ſunt tot utiliſſima in medicina medica- „ menta tot certiſſima experimenta rejecta, quia ſci- „ licet qui illa neſcivere, concipiebant, tamdiu ſe „ fuiſſe in erroribus verſatos. Quid? ſi ſanguis, in- „ quiunt, perenni circuitu corpus circumeat; ſi ali- „ mentum feratur ad jecur per venas meſaraicas, ſi ar- „ teria venoſa ſanguinem convehat ad cor; ſi idem „ ſanguis per venam cavam deſcendentem aſcendat; „ ſi natura vacuum non horreat; ſi aer gravitet, „ deorſumque feratur, pulcherrimarum in Anatomia, „ & Phyſica veritatum hucuſque ignarus ego fuerim; potius hæc omnia falſa ſunto (*a*). Ad hoc vero animi vitium curandum, advertant hujuſmodi homines, errare, ac decipi proprium mentis finitæ eſſe, ſimulque quæ in dies e ſinu temporis exeunt, debent nos latere omnino, licet in aliarum rerum ſcientias ſupremum teneamus faſtigium.

§. 235. Ex hoc præterea nimio ſui amore, aliorumque odio, præter ſuperbiam, ambitionem, gloriam vanam, aliorum contemptum, continuam rixan-

(a) Auct. Art. cogit. *Part.* III. *Log. cap.* 20.

xandi libidinem, aliaque ſano Philoſopho prorſus indigna, aliud maximum oritur voluntatis ſophiſma, quod *argumentum ab invidia ductum* jure merito vocitatur. Habetur autem vitium hocce multis modis,,
,, 1. cum ſententia, quam impugnandam aggredimur,
,, non ingenuè, & ſua nativa facie, ſed perperam,
,, & iniquè exponitur. 2. cum nominibus invidioſis,
,, exoſiſque titulis illa infamatur. 3. cum eadem iis
,, confertur, quæ jam ab Eccleſia damnatæ ſunt,
,, quaſi commune aliquid cum illis haberet. 4. cum
,, pondus controverſiæ augetur, maximique momenti
,, res ipſa fingitur, quamvis in ſe ſit leviſſima. 5.
,, cum auctor accuſatur, quod voces, uſu, pluriumque
,, auctoritate conſecratas adhibere noluerit, ut
,, hinc callide dogma rejiceret, quod vocibus illis exponi
,, ab omnibus ſolet. 6. cum oppoſitæ ſententiæ
,, rationes, atque principia malitioſè occultantur, vel
,, ità exponuntur, ut nullius prorſus valoris; atque
,, ponderis illæ appareant. 7. cum tacentur incommoda,
,, quibus opinio noſtra premitur, & occultantur
,, momenta, quibus convelli ipſa poteſt, vel plurimum
,, labefactari. 8. cum viciſſim ex ſententia,
,, quam oppugnamus, invidioſa conſectaria deducuntur.
,, 9. cum non ſolum nulla eorum mentio efficitur,
,, quæ auctorem excuſare poſſunt, verum
,, etiam in malam partem accipiuntur, quæ explicari
,, commode queunt, & ſano ſenſu intelligi. 10.
,, cum plura in diſceptatione miſcentur, quæ penitus
,, abs re ſunt, ad creandam tamen invidiam
,, quammaximè couferunt. 11. cum novitas, quaſi
,, crimen, obiicitur. 12. cum contraria ſententia
,, paucorum eſſe, & quidem exiguæ famæ, oſtenditur;
,, qui vero illi adverſantur, viros eſſe eximios,
,, atque doctrina apprime celebres. 13. cum ex peritis
,, idoneiſque judicibus ſit provocatio ad iniquos,
,, & imperitos. 14. cum denique contrariæ
,, ſententiæ patroni, ac fautores, perinde ac ſi turbatores
,, eſſent, publicæ tranquillitatis, apud Viros
Prin-

„ Principes infamantur, malignìſque ſuſpicionibus
„ exponuntur, quaſi de regnis, de veritate, deque
„ ipſa fide actum plane ſit, ſi eorum doctrina in ſcho-
„ lis recipiatur „. Hactenus Joannes Clericus *in ſua Logica*.

§. 235. Poſtremo pravis ex hujuſmodi voluntatis humanæ diſpoſitionibus, in aliud extremum vitium, inquirendæ veritati procul dubio perniciosiſſimum incurrunt non pauci ignari homines, qui Auctores impenſe diligunt, illis demiſsè obſequuntur, & quidquid ab ipſis pendet, piaculum ducunt, ne quidem latum unguem ab eorum verbis, ſententiiſque diſcedere. Aſt quantum a vero aberrent iſti, nonniſi ex graviſſimorum Auctorum mente dignoſcere eſt, qua docemur, ut infra videbimus, ſola naturali ratione ductrice, non aliorum auctoritate, de rebus naturalibus eſſe philoſophandum. His autem omnibus, ac ſingulis tam ex intellectu, quam ex voluntate profluentibus ſophiſmatibus ut occurramus, præter dicta, contraria adhibeantur remedia: *contraria* enim, fert commune adagium, *contrariis curantur*; ſimulque ſat eſt viro cordato, ingenuoque veritatis amanti errorum fontes noſcere, ut ab ipſis immunis inde ſervari poſſit, atque alienus.

Tertiæ Partis Logices Finis.

LOGICES
PARS QUARTA.
De Methodo.

ULtima Logices noſtræ pars remanet trutinanda, quæ methodum præſefert. Parum namque eſt Viro Philoſopho obiecta externa percipere, de ipſis iudicare, diſcurrere, ni omnia hæc ordinatè diſponeret; de hac itaque diſpoſitionis norma agentes, prodeat.

CAPUT I.

Methodi natura, & partes explicantur; ubi de quæſtione, ejuſque legibus diſſeritur.

§. 236.

MEthodus definitur communiter: ars quædam cogitationes noſtras aptè ad invicem diſponens, tum ad ignoratam veritatem inveſtigandam, cùm ad cognitam aliis monſtrandam.

§. 237. Duo ſcilicet ſunt methodi munera, & veritatem ignotam quærere, & inventam aliis revelare. Methodus itaque duplex eſt, *analytica*, & *ſynthetica*. Prior, quæ *reſolutionis*, ſive *inventionis* dicitur etiam (idem eſt enim analyſis græcè, quod latinè reſolutio) deliteſcentem veritatem inquirit: omne totum in ſuas partes dividit, omnia compoſita in ſua principia reſolvit; ſicque a cognitione rei ſingularis, atque compoſitæ tranſit ad cognitionem ſimplicium, & univerſalium. Poſterior, ſeu *compoſitionis* (ſyntheſis græcè, compoſitionem latinè indicat), vel quoque doctrinæ tradendæ, è contrario inventam veritatem alios docet;

cet ; a ſimplicioribus nempe ad minus ſimplicia , a partibus ad totum gradatim aſcendit : ſic mens univerſali , atque obſcuro aliquo ſibi quæſito propoſito , per analyticam methodum ad omnes ſingulares ejus partes progreditur, ſingillatim illas explicat, donec ad peculiares concluſiones claras, atque evidentes deveniat; ſicque controverſiam reſolvit, partem illam quæ vera apparet, amplectendò, oppoſitam vero rejiciendo. E converſo, ut ex modo dictis patet, per ſyntheticam methodum in aliqua ſolvenda quæſtione mens noſtra procedit.

§. 238. Quæſtio a verbo *quæro* , naſcitur , eſtque veritatis alicujus obſcuræ, ac inevidentis, propter varia momenta pro utraque parte , affirmante nempe, & negante, militantia , inveſtigatio . Omnis autem quæſtio vel inſtituitur *de nomine*, vel de re. Quæſtio de nomine non eſt intelligenda de vocabulorum inquiſitione , ſed indagatio quædam eſt , qua mens ex vocabulis, queis homines vel ad loquendum , vel ad ſcribendum utuntur, res ſignificatas per ea ſcrutatur; tales ſunt ænigmatis alicujus ſoldtiones; tales, in quibus genuinus Auctoris alicujus ſenſus corruptus , vel a Scriptore aliquo ambagiosè occultatus, dilucidatio inquiritur. Quæſtio vero de re , ſive rei quadruplici modo inſtitui poteſt , 1. cum ex rei alicujus effectibus ejus indagatur cauſa, vel ex proprietatibus rerum natura. 2. è contrario cum ex cauſa effectus, ex natura proprietates inquiruntur. 3. cum cognitis partibus , quæritur totum ex illis enaſcens : ſic evenit in additionè, in qua pluribus numeris datis, quænam ſit omnium ſumma inquiritur. 4. denique cum cognito toto , & parte aliqua , quæritur quænam ſit pars reliqua , quemadmodum fit in ſubtractione , & diviſione, ut ſi quæratur quot dies remaneant ex 29. , auferendo 15.? reſpondebitur , reſtant 14.

§. 239. Advertendum heic , quod in iſtis duobus poſtremis quæſtionum generibus, nomine *partis* omne id intelligendum eſt , quod in re quomodolibet eſt , indicat nimirum rei *modos* , *proprietates* , *accidentia* , & ge-

& generatim *attributa omnia* .

§. 240. Tandem cujuſcunque naturæ ſit ſolvenda quæſtio, diſtinctè *animo tenendum eſt*.

1. *Id*, *quod præcisè quæritur*, h. e. quæſtionis ipſius apex præ oculis eſt habendus. Nam „ evitan- „ dum eſt nonnullorum vitium, qui præcipiti, & „ inconſulto animi impetu reſponſa, & ſolutiones „ dare conantur, priuſquam bene ex circumſtantiis, „ aliiſque indiciis conſtiterit, quid quæratur, ex qui- „ bus, cum ipſis offertur, id eſſe, quod quæritur, „ cognoſcere poſſint: non aliter quam ſi ſervus ju- „ bente hero amicum accerſiri, protinus ſe in pedes „ conjiceret, nondum audito ejus nomine, quem ex „ amicis herus conventum cupit (*a*).

2. *Quæſtionis titulus clarè exponatur; ſimulque quod ignoratur notis quibuſdam ſignetur; ut ſcire tandem poſſimus, veritate detecta, hoc illud eſſe, quod quærebatur*.

CAPUT II.

De Analyticæ Methodi regulis; ſeu de methodo ſtudendi, & primo de legibus illis, quæ utrique methodo ſunt communes.

§. 241.

Variæ ſunt regulæ illæ, quas pro utraque methodo; analytica nimirum, & ſynthetica Auctores ſtatuunt: utiliores vero ſunt ſequentes.

1. *Sive veritatem inquiras, ſive doceas, a notionibus, & facilioribus incipito, atque hinc pedetentim ad difficilia, & ignota progreditor*. Eſt regula iſthæc fax illa, quæ lumen menti præbet, ut ipſa neglecta nec qui philoſophatur ulterius progredi, nec qui alios docet Auditorum mentes illuſtrare queit.

2. *In*

(a) Auctor art. cogit. Part. IV. cap. 2.

2. *In ſingulis gradibus ſeriei judiciorum, queis ratiocinatio continetur, curato, ut eadem ſervetur evidentia, aut certitudo, quæ primum præſtabilita eſt, ut nempe non tantum ſecunda judicia neceſſariam importent cum primis connexionem, cum tertiis ſecunda, quarta cum tertiis, & ſic porro; ſed ut eam connexionem tu clare perſentiſcas, clareque, atque diſtincte veritatem eorum judiciorum, quæ ex primis corrivantur, intelligas*. Hoc ſiquidem modo tantum mens illuſtrari poteſt.

3. *Sive inquiras, ſive doceas tantum verborum adhibito, quantum ideis nitidè concipiendis, vel explicandis, ſat eſſe queit: ſtylo facili, ac naturali ſemper utitor: a verborum tandem copia, & a ſtylo declamatorio, & tragico caveto*. Intellectus enim non verborum copia, ſed rationum efficacia percellitur. Stylo autem declamatorio, & tragico non ſuaſio, ſed commotio habetur.

4. *Omne totum in ſuas partes, omne genus in ſuas ſpecies, quoad fieri poteſt, dividito, & membra ſingula diligenter examinato*. Nequit ſane res confusè, ac permixtè expedi, atque dignoſci.

5. *Vocabula ſingula ſi vaga ſint, obſcura, atque confuſa, per ipſorum definitiones; & quidem communiter receptas declarato, eodemque in ſenſu ſemper intelligito*. Secus enim, vel quid quæris, ignorabis, vel quod doces Auditores latebit. Hæ ſunt leges illæ, quæ utrique methodo communes ſunt; modo canones illos trademus, qui ad methodum analyticam ſpectant.

§. 242. Quicumque igitur ignoratam veritatem diſquirere cupit, vel quæſtionem quamlibet expedire, præter traditas (§. 240.) regulas, ſequentes quoque ſtudiosè advertat.

1. *Perpende num animum aptum habeas, idoneuſque ſis ad veritatem inveniendam, vel quæſitum ſolvendum, ne aut inutiliter divageris, aut ridicula prorſus, & inepta proferas*. Sunt enim nonnulli, qui

phi-

philautia ducti, cuique maiſæ manus imponunt, cum tamen ſcientias ne quidem a longe ſalutaverint; adverſus hos ſic tecinit Venuſinus noſter:

Sumite materiem veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus, & verſate diu, quid ferre recuſent,
Quid valeant humeri . . . . .

2. *Singulis valedicendum eſt antea præconceptis quocumque ex fonte præjudiciis*: his ſiquidem mediis rapimur in errorem, nec vera reſpicimus.

3. *Auctores ea de re, cujus veritas inquiritur, agentes idonei, & meliores ſeligantur, in quibus ſtudioſè verſemur*. Quanti namque emolumenti lectio ſit optimorum Auctorum, nemo ſanæ mentis ignorat.

4. *Uni Facultati addictus, ab aliarum ſtudio ſe abſtineat*. Fert enim commune adagium: *pluribus intentus, minor eſt ad ſingula ſenſus*; & ut Seneca monet (a): *qui quo deſtinavit pervenire vult, unam ſequatur viam, non per multas vagetur; non ire iſtud, ſed errare eſt*.

5. *Non multa legenda, ſed multum*. Sic egregiè notat Seneca, curioſulos damnans, qui per varios Auctores, & ſcripta properanter currunt, inquiens (b): „ „ Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, „ poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vi„ de, ne iſta lectio multorum Auctorum, & omnis „ generis voluminum habeat aliquid vagum, & in„ ſtabile. Certis ingeniis immorari, & innutriri opor„ tet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fide„ liter ſedeat, nuſquam eſt, qui ubique eſt. In pe„ regrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut mul„ ta hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem acci„ dat neceſſe eſt iis, qui nullius ſe ingenio familia„ riter applicant, ſed omnia curſim, & properantes „ tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori ac„ cedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè „ ſani-

(a) *Epiſt.* 45.
(b) *Epiſt.* 2.

„ ſanitatem impedit , quam remediorum crebra mutatio . Non venit vulnus ad cicatricem , in quo „ crebro medicamenta tentantur . Non convaleſcit „ planta, quæ ſæpe transfertur ; nihil tam utile eſt, „ quod in tranſitu proſit . Diſtrahit animum librorum „ multitudo . Itaque cum legere non poſſis quantum „ habueris, ſat eſt habere quantum legas . Sed modo , inquis , hunc librum evolvere volo , modo „ illum . Faſtidientis ſtomachi eſt multa deguſtare ; „ quæ ubi varia ſunt , & diverſa, coinquinant, non „ alunt . Probatos itaque ſemper lege : & ſi quando „ ad alios divertere libuerit, ad priores redi.

6. *Res, cujus veritas inquiritur ad modum quæſtionir reducatur , & quantum fieri poteſt ſimplicis , vel ſaltem haud nimis compoſita* . Compoſitio ſiquidem menti humanæ finitæ, ac limitatæ confuſionem parere ſolet.

7. *Expoſito quæſtionis ſenſu , omnes ſeparatim termini definiantur, qui ad veritatem determinandam inſervire debent* . Ad perfectam namque rerum intelligentiam nil magis confert, quam diſtincta eorum notitia, quæ ad poſteriora exponenda, ſive probanda debet inſervire.

8. *Sicuti in terminis , ità & in definitionibus a communi ſenſu non eſt recedendum ; ſed ſi aliquando contingat terminos præter communem ſenſum uſurpare , hujuſce novæ acceptionis ratio reddi debet.*

9. *Terminorum definitionibus ſubjiciantur Scholia , & Animadverſiones , ut res quæ controvertitur magis, magiſque innoteſcat.*

10. *Diſſentientes Auctorum opiniones ſincerè perpendantur , & adnotentur* . Sic enim in promptu habebimus quidquid alii ſentiant.

11. *Quod ſi res , quæ controvertitur per ſolas adnotatas definitiones ita evidens non evadat , ut ab omnibus intelligatur , tunc Axiomata , Poſtulata , aut tandem hypotheſis aliqua adhibeatur* . Ad axiomata quod ſpectat, nullum admittatur , niſi per ſe notum

 ſit,

ſit, atque evidens ex terminis ipſis, queis conſtat; quod ſi aliquod hujuſmodi principium non ſit tale, & explicatione aliqua egeat, utpote ex alio evidentiori deductum, pro ſecundario, non primario admitti poterit; ſecus enim demonſtrationes, quæ ex principiis certis, ac evidentibus deſumi debent, tanti momenti haud erunt ad contrarium ſentientes perſtringendos. Hac pariter ratione adhibeantur Poſtulata, quæ propoſitiones illæ ſunt, quarum veritas eo manifeſtiſſima evadit, quod ab Adverſariis illimet veritati acquieſcentibus facilè conceditur. Hypotheſis autem græcè, idem latine ſignificat, ac *una propoſitio poſita ſuper aliam*, ut illa: *Si diabolus eſt Angelus; diabolus non habet corpus*; prima poſitio, h. e. ſi diabolus &c. hypotheſis; ſecunda autem *diabolus* ſcilicet &c. theſis nuncupatur; hinc iſtius veritas ab illius veritate, tanquam a ſua conditione pendet. Hypotheſis igitur definitur merito: enunciatio quædam a mente conficta vel ad veritatem explicandam, vel ad veritatis alicujus cauſam, rationemque, quæ vel penitus ignota, ac obſcura eſt, determinandam. Duplici ergo modo hypotheſis formari poteſt, & pro revelanda rerum veritate, & pro vera ipſius cauſa aſſignanda: ſic primo modo hypotheſim formaret, qui autumaret: *mentem humanam ideas in ſe gignere*; & ab aliis non intellectus, fingeret mentem ad modum ſpeculi alicujus; ideas vero ad inſtar imaginem in illo depictarum. Secundo modo hypotheſim inſtitueret, qui cauſam, cur Philippus ex. gr. magnis febribus teneatur, aſſignare cupiens, mente contingeret, Philippum laboribus, vigillis, eſui, & potui, aliiſque hujuſmodi afflictivis cauſis plurimum incumbuiſſe. Uſus hypotheſeon in Phyſicis frequentiſſimus eſt.

12. *Propria ſententia ſi affirmans eſt, affirmativè, ſi negans, negativè determinetur; tum ope definitionum præmiſſarum, axiomatum, experimentorum, aliarumque propoſitionum antea demonſtratarum, probetur, atque demonſtretur.*

13. *Op-*

13. *Oppoſitæ rationes, & momenta, quæ ſtabilitam aſſertionem evertere poſſunt, ingenuè referantur, & penitus diluantur*. Secus enim determinata propoſitio pro certa, & indubia, ex motivis in converſum militantibus, haberi non poterit. Utile ergo quammaximè eſt, concludit S. Aug. (a), *ut quidquid contradici poteſt, ſi occurrerit, refutetur; ne ibi occurrat, ubi non ſit, qui reſpondeat; aut præſenti quidem, ſed tacenti occurrat, & minus ſanatus abſcedat*.

14. *Digreſſiones fugiantur peratiente*: Memoriæ namque, & intellectui confuſionem parere ſolent. Fit ſiquidem, loquitur S. Doctor (b),, ut cum in-
,, cidentes quæſtiones, aliæ quæſtiones, & aliæ rur-
,, ſus incidentibus incidentes pertractantur, atque
,, ſolvuntur, in eam longitudinem ratiocinationis ex-
,, tendatur intentio, ut niſi memoria plurimum va-
,, leat, atque vigeat, ad caput, unde agebatur, di-
,, ſputator redire non poſſit.

15. *Cognitiones, quas ſtudio hauſimus, cum Viris doctis conferantur*.,, Ut enim pictores, ad rem Tul-
,, lius (c), & ii, qui ſigna fabricantur, & vero etiam
,, Poetæ, ſuum quiſque opus a vulgo conſiderari vult,
,, ut ſi quid reprehenſum ſit a pluribus, id corriga-
,, tur, hique & ſecum, & cum aliis, quid in eo
,, peccatum ſit, exquirunt; ſic aliorum judicio per-
,, multa nobis & facienda, & non facienda, & cor-
,, rigenda ſunt.

16. *Quidquid ſtudio in dies conſequitur in ſcriptis referatur; ſimulque pacato animo perpendatur*. *Nulla res tantum*, ait Cicero (d) *ad dicendum profuit, quam ſcriptio*. Et S. Aug. *ego ipſe*, *loquitur* (e), *multa quæ neſciebam, ſcribendo me didiciſſe confiteor*.

(a) Lib. 4. *de Doctrina Chriſtiana* cap. 20.
(b) Idem ibid.
(c) Lib. 1. *de Offic.* cap. 62.
(d) *In Bruto* cap. 24.
(e) *In Prolog.* lib. 2. *de Trinitate*.

CAPUT III.

De Methodi Syntheticæ regulis; ſive de methodo docendi.

§. 243.

Syntheticam methodum adhibes, cum quæ didiciſti, alios docere cupiſ. igitur.

1. *Curato ut ea doceas, quæ tu, quod perfectius poteſt, calles.* De ſe numque arrogantius ſentire eſt, ea docere, quæ vel nos fugiunt, vel per ſumma capita tantum fuere agnita.

2. *Aptos, ac idoneos Auditores eligito, nec deficiendo eos cito relinquito.* Sapientia enim, ad rem Seneca (a), *ars eſt, certum petat, eligat profecturos, ab his, quos deſperavit, recedat, non tamen cito relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet.*

3. *Facultatis, cui Auditores operam dant, emolumentum, & excellentiam explicato.* Sic diſcipuli alliciuntur, atque amorem erga ipſam in dies concipiunt.

4. *Quidquid doces, breviter, clarè, ordinatèque tradito.* Brevitatem itaque, ait C. Plinius II. *cuſtodiendam eſſe confiteor, ſi cauſa permittat, alioquin prævaricatio eſt tranſire dicenda. Prævaricatio etiam curſim, & breviter attingere, quæ ſint inculcanda, infigenda, repetenda* (b). Brevitatem hanc commendavit Poeta, dum cecinit (c):

Quidquid præcipies, eſto brevis, ut cito dicta
Percipiant Animi dociles, teneantque fideles.
Omne ſupervacuum plane de pectore mānat.

5. *Quidquid doces, audientium memoriæ infigatur, curato*: ſic enim exultabis, cum præterita ab ipſis quæſieris.

§. 244.

(a) *Epiſt.* 29.
(b) Lib. 1. *epiſt.* 20.
(c) Horat. *Art. Poet.* v. 335.

§. 244. Quod autem Auditores reſpicit, ſequentes monſtrant canones:

1. *Debet ſtudens præter magnam diſcendi cupiditatem, Præceptoris lectioni unicè incumbere, eamque primò benè intelligere, & poſteà* ad litteram, *ut dicitur, memoriæ committere.* Ex hoc enim non modicam ſibi advenire experietur utilitatem; in primis namque familiaris ipſi evadet latina eloquutio, quam ſemper in promptu habere, magni eſt: eoſdem inſuper terminos, eaſdemque voces adhibendo, queis Magiſter utitur, facilius ejus ideas terminis illis alligatas, aſſequitur: memoria demum ſic faciendo paulatim augetur; *ex repetitis* ſiquidem *actibus, fit habitus;* & ut Ovidius noſter concinit:

Gutta cavat lapidem, non bis, ſed ſæpe cadendo.
Quid magis eſt durius ſaxo, quid mollius unda?
Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

2. *Quotidianis lectionibus non ſit contentus, ſed præteritas cum illis præſertim connexionem habentes, frequenter adeat.* Ignavi ſiquidem Auditoris eſt diurnis lectionibus incumbere, vel curſim tantum illas attingere.

3. *Quidquid in dies dicit, cum aliis ſociis ſemper conferat mutuis interrogationibus; ſimulque quamdiu ſub Magiſtri diſciplina moratur a libris abſtineat.* Ex multitudine namque, & varietate rerum confuſio magna naſcitur.

4. *Magiſtri opiniones, ac ſententias non ideo veras præcisè exiſtimet, quia ipſe dixit, ità rem ſe habere, ſed rationes, quibus ad illas probandas utitur, animadvertat, atque perpendat, ex quarum efficacia illas veras judicet, donec majori fulcitus cognitione, ſi veritati aut conſonas adinvenerit, illas penitus rejiciat.* Poterit inquam id præſtare ſtudens, quando amplius ſub Præceptoris diſciplina non extat.

§. 245. Poſtremo illas relinquo leges, juxta quas in omnibus ſe gerere debet diſcipulus cum ſuo Magiſtro, utpotè iſtæ cuique vel ex ipſo rationis lumine

innoteſcant. Solum dicam cum Seneca (*a*): „ Præ-
„ ceptorum, & Medicorum magna caritas, magna
„ reverentia ſit. Ne dicas nihil quidquam his debere
„ te, niſi mercedulam. Nam primo quædam pluris
„ ſunt quam emuntur, Emis a Medico rem inæſti-
„ mabilem; vitam ac valetudinem bonam: a bona-
„ rum artium Preceptore, ſtudia liberalia, & animi
„ cultum. Itaque his non rei pretium ſolvitur, ſed
„ laboris, quod a rebus ſuis avocati nobis vacant.
„ Deinde & medicus, & præceptor ſæpe in amicum
„ tranſeunt, & nos non tam arte, quam vendunt,
„ obligant, quam benigna, & familiari voluntate.
„ Hoc cum factum eſt, tam medico, quam præce-
„ ptori prætium operæ ſolvitur, animi ſemper debe-
„ tur „. Nec non & cum Quintiliano, ſic ajen-
te (*b*): „ Id præcipuè monendi ſunt Adoleſcentes,
„ ut ament Præceptores ſuos non minus quam ipſa
„ ſtudia; & exiſtiment eos Parentes eſſe, non qui-
„ dem corporum, ſed mentium. Multum hæc pie-
„ tas confert ad felicem exitum ſtudiorum. Ita enim
„ & libenter audient, & dictis credent, & eſſe Ma-
„ giſtrorum ſimiles concupiſcent; in ipſo denique
„ coetu ſcholarum læti, & alacres convenient; emen-
„ dati non iraſcentur, laudati gaudebunt, ut ſint cariſ-
„ ſimi, mereri conabuntur. Nam ut præceptorum
„ officium eſt docere, ſic diſcipulorum præbere ſe do-
„ ciles: alioqui neutrum ſine altero ſufficiet „. Tan-
dem cum M. Aurelio Imperatore, ſic loquente (*c*)
concludamus: „ Diis acceptum refero, quod bonos Præ-
„ ceptores habuerim, quod illos maturè evexerim ad
„ honores quos expetere videbantur: quod mihi quo-
„ que copia fuerit Magiſtrorum, qui ad educandos
„ liberos meos eſſent idonei (*d*). „ Imo tantum ho-
noris

(a) Lib. *6. de Beneſ.* cap. 15.
(b) Lib. 2. cap. 2.
(c) *Lib.* 1. §. 17.
(d) Senec. lib. 2. *de ira* cap. 2.

noris Magiſtris ſuis detulit, ut imagines eorum aureas domi inter Lares Deos, haberet, ac ſepulchra eorum hoſtiis, & floribus ſemper honoraret.

CAPU IV.

De methodo diſputandi.

§. 246.

DIſputatio quedam eſt ſtudioſa contentio, ſeu pugna inter duos in aliqua reſolvenda quæſtione; quorum unus *defendens opponens* alter vocitatur. Primus theſim, h. e. propoſitionem aliquam tuetur; ſecundus eamdem oppugnat, ac evellere nititur. Diſputationis emolumentum, modo ea non abutamur, magnum eſt: *languorem, enim*, loquitur Petrus de Croſa (*a*) *privatæ meditationis, utraque diſceptatio* (privata nempe, & publica) *ſupplet; promptam cum ad cogitandum, tum ad eloquendum facultatem conciliat; acuit ingenium, & judicium in veri a falſo diſcrimine roborat, dum talibus in exercitiis objecta ab omni parte verſantur, occaſioneſque præbentur eorum excogitandorum, quæ alias in mente forte nunquam veniſſent.* Quomodo autem diſputatio inſtitui debeat, diximus (§. 240.); modo quaſdam diſputationis leges tam generales, quam particulares tra- demus.

§. 247. Regulæ generales diſputationis ſunt ſequentes.

1. *Nulla de iis inſtituenda eſt diſputatio, quæ per ſe nota, evidentiſſima, certiſſimaque ſunt; ceu & de iis, quæ hominis captum planè ſuperant, ac excedunt.* Diſputationis ſiquidem cujuslibet ſcopus eſt, ut rerum veritas manifeſtetur: quæ ergo per ſe nota ſunt, nullum ſubire debent diſputationem. Nulli quo-

(a) Part. IV. *Logicæ* cap. 10.

que diſceptationi ſubjecta eſſe debent, quæ nequeunt mente capi: *ubi* namque, ad rem S. Aug. (*a*) *de re obſcuriſſima diſputatur, non adjuvantibus Divinarum Scripturarum certis, clariſque documentis, cohibere ſe debet humana præſumptio, nihil faciens, partem alteram declinando.*

2. *Antequam diſputatio incipiat, breviter, nitidèque id exponatur, in quo volumus diſceptando verſari.* Secus enim nec rectè differi, nec ad finem unquam perveniri poteſt.

3. *Diſputantes ſint in colloquio mites, in audiendo quieti, & attenti, in reponendo blandi, in docendo officioſi. In collatione itaque,* ſunt Auguſtini verba (*b*) *diſputationis hoc cavendum eſt, ne prorumpantur in litem, quod certe caveri a modeſtis ac mitibus & poteſt, & ſolet.*

§. 248. Regulæ autem particulares diſputationis ſunt quæ ſequuntur tam pro defendente, quam pro opponente:

1. *Defendens obſequenter ſemper, ac honorificè opponentem excipiat, ejuſque argumenta fideliter, & ad verbum quantum fieri poteſt, repetat, ne ea terminorum mutatione propoſiti argumenti genuinus ſenſus mutetur, contrà ac opponens intelligit.* Id enim & munus defendentis eſt, & candidi animi argumentum.

2. *Argumenti repetitione hoc modo peracta, defendens perattentè ſuper omnes illius propoſitiones reflectendo, juxtà morem ſcholæ reſpondeat*; h. e. *concedendo veras, modeſtè negando falſas, & ambiguas, vel æquivocas diſtinguendo. S*ic namque in apertum veniet, quod deliteſcit.

3. *Ad omnes quoque terminos attendat, nullumque qui ambiguus ſit, permittat; ſi vero opponens aliquem terminum ignotum proferat, tunc defendens illius explanationem quærat, & tunc eumdem vel concedat, vel negat.* 4. Di-

(a) Lib. 2. *de peccator. merit.* cap. 36. num. 59.
(b) Lib. 4. *contra Creſcon.* cap. 3.

4. *Diligentiſſimè animadvertat defendens, ne quid tanquam certum, aut ſibi conceſſum adverſarius aſſumat, quod nec conceſſum fuerit ab ipſo, nec pro certo jure haberi poſſit.*

5. *Si totum opponentis argumentum, vel aliqua ejus propoſitio ſupponat aliquid, quod alienum a veritate ſit, tunc modeſtè dicat: nego ſuppoſitum argumenti, aut minoris.*

§. 249. Quod tandem ad opponentem pertinet, ſequentibus continetur legibus:

1. *Opponens contra expoſitam a defendente aſſertionem, ſeu theſim ſuum producat argumentum ea brevitate, qua facilius poſſit a defendente repeti.*

2. *Quamcunque defendens propoſitionem neget, ipſam opponens probet, omneſque illius reſponſiones directè oppugnet.* In hoc enim opponentis munus ſitum eſt.

3. *Caveat, ne medium terminum, quod primo ad theſim impugnandam aſſumpſit, mutet. Secus namque dedecus ipſi non deerit.*

4. *Nihil tanquam certum opponens aſſumat, quod jure a defendente negari poſſit, vel in dubium verti.*

5. *Difficultatis objectæ nodo ſoluto, quieſcat, nullumque aliud medium aſſumat.*

6. Ultimo *ſi opponens victoriam in ſe inclinare viderit, argumenti vim Aſſeſſoribus ſe aperuiſſe contentus finem oppugnationi imponat, minimè a defendente quærendo, ut propoſitæ difficultati faciat ſatis*. Sic namque fiet, inquit Petrus de Croſa (*a*), *ut opponentis modeſtia delinitus reſpondens, ab errore deduci ſe patiatur, quem obſtinatè defenderet, odio atque pudore a vero contemplando alienatus*.

CA-

(a) Part. IV. cap. 10.

CAPUT V.

De methodo circa Auctoritatem: ubi Critices principia exponuntur.

§. 250.

NEmini dubium eſt, inquit B. Aug. (*a*), *gemino pondere nos impelli ad diſcendum; auctoritatis, atque rationis*. De facto quidquid cognoſcimus, aut per fidem ab aliis accepimus, aut evidentibus ex principiis ratiocinando nos ipſi deduximus; hinc ſubdit S. Doctor ibid: *quod intelligimus debemus rationi, quod credimus, auctoritati*. Primum *ſcientiam* conſtituit; ſecundum verò *fidem*. Fides vel eſt *divina*, vel *humana*: Illam efficit auctoritas divina; iſtam autem, humana. Et quoniam plura ſuperius diximus relatè ad judiciorum, & ratiocinationum errores; ita hic nonnulla exponemus, quæ ad Auctoritatem ſpectant, & fidem in nobis conſtituunt: præcipua hinc Critices principia explicabimus. Eſt autem *Critica* ex P. Honorato a S. Maria (*b*): *ars judicii ferendi de factis hiſtoriam conſtituentibus, de operibus ingenio partis, de eorum variis lectionibus obviis, de ſenſu, ſtylo, & auctoribus*.

Regulæ humanam mentem dirigentes in iis credendis, quæ ab Auctoritate Divina pendent.

§. 251. Divina auctoritas conſtat, cum Deus docet. Plura itaque attendenda ſunt, ne mens hac in parte erret.

1. *Non idcò quædam ſunt inficienda, quia animo comprehendi nequeunt*. Plura ſiquidem conſpiciuntur in rerum natura phænomena, permulti effectus, puta magnetis, gravitatis, luminis, ſiderum, mutui commercii animæ cum corpore, aliaque id

(a) Lib. 3. *contrà Academ.* cap. 20.

(b) Tom. 1. *Animadv. in regulas Critices*.

id genus innumera, quæ certiſſima ſunt, & tamen in dubium vertere nefas omnino eſt, ſanumque Philoſophum dedecet. Fatenda hinc potius eſt intellectus noſtri imbecillitas, quam ea inficiari, quæ intelligere haud quimus. *Numquid ideo*, eleganter B. Aug. fatur (a) *negandum eſt quod apertum eſt, quia comprehendi non poteſt quod occultum eſt?*

2. *Deus aliquid rivelando, nec fallere poteſt, nec falli*. Magis enim falſa eſſe poſſunt, quæ certiſſima, & evidentiſſima ſenſibus noſtris apparent, quam quæ per revelationem nos docet Optimus, Maximus Deus, cujus natura bonitas, cujus attributum veritas eſt.

3. *Evidentia ergo in iis poſtulanda non eſt, nec intrinſeca eorum ratio quærenda, quæ nobis proponuntur credenda. Quæ* ſiquidem *apparent*, appoſitè S. Gregorius Papa ait (b), *jam fidem non habent, ſed agnitionem*.

4. *Ea inſuper omnia aſſenſu firmiſſimo ſunt tenenda, quæ Divinæ, h. e. Dei, Eccleſiæ, & Sanctorum Patrum innititur auctoritati*. Dei quidem in Scripturis Sacris, vel Traditionibus per Apoſtolos, aut per alios loquentis auctoritas infallibilis eſt: *quod enim*, ad rem B. Aug. (c) *univerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, nonniſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſſimè creditur*. Eccleſiæ pariter auctoritas hujuſmodi eſt: dicitur ſiquidem ab Apoſtolo (d): *columna, & fundamentum veritatis*; *atque portæ inferi adverſus eam prævalere non poſſunt* (e). Vel Romani Pontificis: Divo namque Petro, eiuſque ſucceſſoribus promiſit Chriſtus, dicens (f): *Rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides*

(a) *De domo Perſev.*
(b) *Homil. 26. in Evang.*
(c) Lib. 4. *de Baptiſ. contrà Donat.* cap. 4.
(d) Epiſt. 1. *ad Timoth.* cap. 3. v. 15.
(e) Matth. cap. 16. v. 28.
(f) *Lucæ* cap. 22. v. 32.

fides tua: *Tu es Petrus*, *&* *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam* (*a*): Sic quoque ſe habet auctoritas Ss. Patrum; ab ipſis enim univerſa repræſentatur Eccleſiæ doctrina, atque idcirco fieri nequaquam potuit, ut in iis, quæ ad Religionem ſpectant omnes ſimul erraverint „ Solis eis Scripturarum li-
„ bris, *loquitur S. Aug.* (*b*), qui jam Canonici ap-
„ pellantur, didici hunc timorem, honoremque de-
„ ferre, ut nullum eorum auctorem, ſcribendo, ali-
„ quid erraſſe, firmiſſimè credam; ac ſi aliquid in
„ eis offendo litteris, quod videatur contrarium ve-
„ ritati, nihil aliud, quam mendoſum eſſe codicem,
„ vel interpretem non aſſequutum eſſe, quod dictum
„ eſt, vel me minime intellexiſſe, non ambigam.
„ Alios autem ita lego, ut quantalibet ſanctitate
„ doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem,
„ quia ita ipſi ſenſerunt; ſed quia mihi vel per il-
„ los auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod
„ a vero non abhorreat, perſuadere potuerunt".

5. Diximus: *fieri minimè potuiſſe*, *ut omnes Ss. Eccleſiæ Patres in materia Fidei*, *&* *Religionis erraverint*. Siquidem in rebus purè naturalibus non tanta eorum quilibet fuit infallibilitate decoratus, ut haud potuerint erroribus ſubjici.

6. *In diſciplinis naturalibus*, *humaniſque artibus Ss. Patrum auctoritas majoris non eſt ponderis*, *illorum Philoſophorum auctoritate*, *quos ipſi Patres ſunt ſequuti*: *unde tanti præciſe hac in parte valent Ss. Patrum dicta*, *quanti valent rationes*, *queis illa nituntur*. „ Sancti namque Auctores, *egregiè monet Mel-*
„ *chior Cano* (*c*) non erant adeo ſolliciti, in Philoſo-
„ phiæ dogmatis perſcrutandis, quin Philoſophorum
„ libros, ut totos ſeſe Divinæ Sapientiæ darent, aut
„ valere ſinebant, aut etiam interdum a limine ſa-
luta-

(a) *Matth.* 16.
(b) Epiſt. 19. ad Hieron.
(c) *De locis Theol.* lib. 7. cap. 3.

„ lutabant. Hinc apertè patet „ quo plauſu, *ait* „ *Cl. Ludovicus Antonius Muratorius* (a) excipiendi „ ſint illi, qui in phyſicis, in hiſtoriis profanis, & „ hujuſmodi argumentis Auguſtinum, Thomam, Bo- „ naventuram, Antonium alioſque ſanctitate ſimul, „ & eruditione celebres viros producunt, rati ſe in „ iſtorum auctoritate firmiſſimum ſuis ſententiis com- „ paraſſe præſidium, & ad iſta certe magna nomina „ incutiendum eſſe mirum ſuis adverſariis timorem. „ *De facto, ut idem proſequitur:* Ss. Patres in hiſce „ humanis artibus, ac ſcientiis non Chriſtum, ſed „ Platonem, ſed Ariſtotelem, ſed Avicennam, ho- „ mines ſcilicet impios, aut cæcos habuere Magi- „ ſtros, aut ſuum intellectum fallacem, aut alios „ homines erroribus obnoxios ſequuti ſunt. Quid „ ergo hic certi a Ss. Patribus polliceri tibi poſſis? „ Tantum ſane eorum dicta valebunt apud cordatos „ viros, quantum rationibus, & robuſtiſſimis, neque „ fallacibus argumentis nitentur.

Regulæ pro humana auctoritate.

§. 252. Quoad humanam auctoritatem, quoad res nimirum, quæ ab Auctoribus vel per narrationem, vel per dogmata nobis traduntur, ſequentes attendendi ſunt canones:

1. *Fides humana ex ſe errori eſt obnoxia; fierique poteſt, quod ille ipſe, qui aliquid nobis pro vero affirmat, decipiatur.* Omnis namque homo fallere poteſt, & falli; fallere quidem ex malitia, & pravo voluntatis effectu; falli autem ex intellectus imbecillitate, ac finitate; & hoc ſenſu illud Prophetæ verificatur: *omnis homo mendax.* „ Nihilominus ta- „ men aliqua, quorum notitiam per fidem humanam „ habemus, non minus certa, & indubia a nobis „ credenda ſunt, quam ſi geometricis demonſtrationi- „ bus eſſent ſtabilita. Horum ex numero ea ſunt, „ quæ cognoſcimus ex teſtimoniis continuis, obfir- „ matiſ-

(a) *De Ingeniorum moderatione* cap. 21.

„ matiſque multorum hominum, quos moraliter im-
„ poſſibile eſt conſpiraviſſe ad aliquid pro vero teſti-
„ ficandum, quod verum non ſit. Ex. gr. homines
„ naturaliter averſatiſſimi ſunt ab Antipodibus vel
„ concipiendis, vel credendis; attamen quamvis nun-
„ quam fuerimus, ubi adverſa nobis veſtigia moven-
„ tur, nihilque cognoverimus, niſi per fidem huma-
„ nam, emotis mentibus ut ſimus oportet, ſi creda-
„ mus Antipodas non eſſe. Citra etiam dementiam
„ affirmari non poteſt, Cæſarem, Pompejum, Ci-
„ ceronem, Virgilium olim nullos fuiſſe, præter
„ inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina (*a*).

2. *Nullius hominis tanta auctoritas eſt, ut intellectum noſtrum captivet*. Vitium hocce omnes noſcunt, damnant omnes, non omnes tamen vitant. „ Neſcio enim, *inquit Lactantius* (*b*) „ quomodo ple-
„ nique errare malunt, eamque ſententiam, quam
„ adamarunt, pervicaciſſimè defendere, quam ſine per-
„ tinaciar quid conſtantiſſime dicatur exquirere; a
„ quibus ſi perſuaſionis rationem exquiras, nullam
„ poſſunt reddere, ſed ad majorum judicicia confu-
„ giunt, quod illi ſapientes fuerint, illi probaverint,
„ illi ſcierint quid eſſet optimum; ſeque ipſos, ſen-
„ ſibus ſpoliant, ratione abdicant dum alienis erroribus
„ credunt. Atque utinam ſoli errarent, ſoli decipe-
„ ri vellent; alios etiam in conſortium ſui mali
„ trahunt. quaſi habituri ſolatium de perditione
„ multorum.

3. *Univerſalis, & conſtans populorum omnium, aut plurimorum in aliqua re conſenſus, certiſſimum eſt veritatis argumentum*. Ex lege prima colligitur; & ut egregie ait Tullius (*c*): *neminem omnes, & nemo omnes unquam fefellit; & alibi* (*d*): *omni in re omnium*

(a) Auctor Art. cogit. Part. IV. Log. cap. 12.
(b) Lib. 5. *Inſtitut.* cap. 20.
(c) Lib. 1. *de nat. Deor.*
(d) Lib. 1. *qq. Tuſcul.*

omnium gentium conſenſio lex naturæ putanda eſt.

4. *Credendum potius eſt paucis doctis, atque periis, quam indoctorum multitudini. Ad aliquid inveniendum*, ad rem S. Aug. (*a*), *nihil multitudinem* prodeſſe cæcorum; uti ſe habent ignari, vulgareſque homines.

..... fruges conſumere nati,
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata juventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies; &
Ad ſtrepitum citharæ ceſſatum ducere curam.

5. *Perito in arte ſua credendum eſt. Hoc ipſo* enim quod peritus eſt, perfectè rei, de qua loquitur, notitiam callere debet.

6. *Sola facti alicujus poſſibilitas auctoritatem non efficit.* Ex quo ſiquidem res aliqua ſit, vel fuerit poſſibilis, non ſequitur eam eſſe, vel fuiſſe: *a potentia* namque *ad actum non tenet illatio*, ac vel ipſi Logicæ Tirones docent. „ Debet *igitur* hic loco axio- „ matis certi, & indubii eſſe, quod ſola rei poſſibi- „ litas ratio ſufficiens non eſt ad fidem generandam; „ & quod poteſt quid rationabiliter credi, quamvis „ credatur impoſſibile non eſſe, contrarium accidiſſe: „ adeo ut e duobus eventibus, alter tantum credi „ poſſit contigiſſe, licet uterque poſſibilis cenſeatur; „ *concludit auctor artis cogitandi* (*b*).

7. *Præſtantium Virorum, ſummorumque Philoſophorum opiniones tam facilè rejici, vel reprehendi non debent; ab iiſque ſi evidens ratio, vel manifeſta experientia recedendum dictet, id fiat, ſalva ſemper, quæ illis jure debetur, reverentia.* Ut enim eleganter Quintilianus ſcripſit (*c*): neque id ſtatim legenti „ perſuaſum ſit, omnia utique eſſe perfecta, quæ „ magni Auctores dixerint. Nam & labuntur ali- quan-

(a) Lib. 2. *contrà Julianum* cap. 10. n. 32.
(b) *Log.* Part. IV. cap. 13.
(c) Lib. 10. *Inſtitut. Orator.* cap. 1.

„ quando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum „ ſuorum voluptati; nec ſemper intendunt animum, „ & nonnunquam fatigantur; cum Ciceroni dormi„ tare interim Demoſthenes, Horatio vero etiam „ Homerus ipſe videatur. Summi enim ſunt, homi„ nes tamen ... Modeſtè ergo, *concludit idem*, & „ circumſpecto judicio de tantis viris eſt pronuntian„ dum, ne (quod pleriſque accidit) damnent, quæ „ non intelligunt. At ſi neceſſe eſt in alteram erra„ re partem, omnia eorum legentibus placere, quam „ multa diſplicere, maluerim.

8. *Teſtis ſemel etiam mendacis nulla eſt auctoritas, fides nulla. Sicuti & Scriptoris illius, qui auctoritates mutilat, textus truncat, interpolatque, & documenta malitiosè ſupprimit, quæ ipſius doctrinæ adverſantur*. Hi ſiquidem & veritatem occultandi, & alios decipiendi, propriamque ſententiam licet erroneam, ceu veram propugnandi voluntatem habent: nullam idcircò merentur fidem, modo palinodiam haud concinant, & quidem publicam; nec non infallibilia conſtantiæ ſuæ ſigna non præbeant: *ubi ſemel quis pejeraverit*, ad rem Cicero (a), *ei credi poſtea, etiamſi per plures Deos juret, non oportet*.

§. 253. Aſt incredibile dictu eſt, quam crebro utrumque poſtremum ſano Scriptore indignum, & abominabile vitium nedum in factorum narrationibus, verum ipſis in libris tam profanis, quam ſacris, paſſimque occurrat: quot enim mendacia, textuum mutilationes, teſtimoniorum interpolationes, falſas auctoritatum interpretationes, &c. non induxere in Facultatibus ſingulis, præſertim in Sacris Litteris Infideles, Hebræi, Hæretici, aliique hujus furfuris homines? „ „ Antequam Reges, *appoſitè Galenus loquitur* (b) qui „ erant Alaxandriæ, & Pergami de poſſeſſione veterum

(a) Pro C. Rabirio Poſtumio.

(b) Comment. I. *in Hippocr. de natura hominis* ad text. 42.

„ rum librorum ſtudiosè contenderent, nondum ullum falſo inſcribebatur opus. Sed poſtquam præmium accipere cœpiſſent, qui antiqui alicujus hominis ſcripta iis afferebant, ſic demum multa falſa inſcribentes adportabant. *Et alibi* (a) *inquit*: „ temporibus Attalicorum Regum, qui de acquiſitione librorum inter ſe contendebant, coepit fraus circa inſcriptiones, & diſpoſitiones librorum ab iis fieri, qui pecuniæ cauſa ferebant ad Reges virorum illuſtrium ſcripta „. Quinimo & ipſimet Ss. Eccleſiæ Patres paſſim de fraudibus lamentantur ab hæreticis illatis, dicentes: „ Hæreticos, ut ſomniis ſuis auctoritatem conciliarent, libros, quibus ea in vulgus proſeminabant, celeberrimi cujuſque Eccleſiæ Doctoris, immo & Apoſtolorum ipſorum nominibus inſcribere auſos eſſe. Dionyſius Corinthiorum Epiſcopus queritur, ſe vivente, Miniſtros diaboli epiſtolas ſuas zizaniis complevisse, apud Euſeb. h. e. lib. 4. cap. 23. Amphilochius Epiſcopus Iconii de ſuppoſititiis hujuſmodi libris commentarium inſcripſerat, qui temporum injuria periit (*) Hæc Genuenſis (b). Cui addimus, quod Sixtus Senenſis de librariis ſui temporis ſcripſit (c). „ Librarii nihil, inquit, præter queſtum arte ſua quærentes, novos quotidie librorum fœtus emittunt adulterinos, ſuppoſititios, pſeudepigraphos, & nothos; præpoſitis, abſque ullo judicio & pudore in frontiſpiciis operum, quo ipſa & carius, & citius vendant, falſis auctorum inſcriptionibus. Hoc ſane artificio ſuppoſuerunt nobis inter multos ſpurios partus quæſtiones in Geneſim Philonis Judæi, quæſtiones Juſtini Philoſophi, & Martyris ad gentes, &c. „.

H Ad-

(a) Idem *præf. comment.* 2.

(*) Laudatur in Concilio Oecumenico VII. act. 3. tom. 3. veteris editionis.

(b) Art. Log. cap. 7. §. 3.

(c) Præf. *ſuæ Biblioth.*

Adverſus hos itaque ex fraude concreati, alioſque hujus peſſimæ farinæ homines; ſit

CAPUT VI.

De methodo dijudicandi genuina Scriptorum opera a ſpuriis, integra a corruptis, vel mutilatis, aut interpolatis.

§. 254.

VArios adſignant Auctores Canones, juxta quos ſe gerere debet Vir ſtudioſus in diſcernendis genuinis Auctorum libris a ſuppoſititiis, integris a corruptis; nos autem ad ſequentes reducimus.

1. *Spurium, ac ſuppoſitium dicendum eſt opus illud, quod alicui vetuſto adſcribitur Auctori, dum ex antiquis codicibus id minimè deducitur. Corruptum vero autumandum illud, in quo aliquid deeſt, quod in novis reperitur. Mutilatum denique illud, in quo aliquid eſt, quod in novis deeſt codicibus.* Regulæ hujus ratio patet ex eo, quod nullum eſt genuitatis, & integritatis libri alicujus argumentum, præter antiquitatis judicium ab ipſo Auctoris tempore per aliqua ſæcula ſibi tenax, atque conſtans.

2. *Mutilus, aut alius eſt liber ille inſcriptione eadem fulcitus, in quo ea modo deſiderantur, quæ a veteribus de eodem olim prolata fuere; ſuſpectus autem eſt ille, in quo aliter legitur.* Ex ſe patet.

3. *Opera illa utplurimum aut ficta ſunt judicanda, aut ſuſpecta exiſtimanda, quorum nulla in veteribus catalogis mentio habetur, quæque memorata haud ſunt ab ullo Scriptore proximè ſequentium ſæculorum, niſi in converſum alia exiſtant ratio.* Antiqua namque nulla res exiſtimari poteſt, ulla abſque veterum, vel immediatè ſequentium obteſtatione.

4. *Aut ſpurius, aut interpolatus cenſendus eſt liber ille, in quo dogmata leguntur iis contraria, quæ Au-*

Auctor, cujus nomine inſignitur, conſtanter tuetur, præcipuè ſi alicujus momenti illa eſſe videantur. Verum regula hæc *magna cum cautione*, inquit Cl. Genuenſis (*a*) *eſt adhibenda: potuit enim Auctor doctior factus; alia ſcribere, nec interim priorum recordari, quod omnibus, qui plura ſcribunt, paſſim contingit. Potet eſſe paullo Scepticiſmo addictior, adeoque in diverſis locis diverſa tueri dogmata, quod præter alios, Platonem, & Ciceronem egiſſe apud veteres, apud recentiores Petrum Baelium, ſcimus*.

5. *Liber indoctus, aut imperitia refertus, nequit ulla ex parte, aut totus viro docto tribui; nec liber fabulis ſcatens viro non inepto affigi, licet in antiquis codicibus ejus nomine fulciatur*. Injuria enim magna eſt id alicui tribuere, quod jure ipſi non convenit. De facto,, ab omni penitus veriſimilitudinis ,, ſpecie abhorret, ut Scriptor prudens, gravis, & ,, eruditus ſibi planè ad evidentiam adverſetur, op- ,, poſitaſque in re magni momenti ſententias tradat, ,, vel tueatur, quin aliquo in loco ne leviter quidem ,, tantæ mutationis, tantique diſcriminis mentionem ,, fecerit, docueritque, cur hac in parte non ſibi pla- ,, nè conſenſerit (*b*).

6. *Genuinum ergo cenſendum eſt opus illud, atque integrum, in quo omnia inveniuntur eadem, ac propterea cui conſtans, perpetuaque traditio favet*. Non poteſt ſiquidem verum, ac genuinum non eſſe opus illud, in quo omnis conſpirat antiquitas.,, Quod ſi ,, quis, *loquitur doctiſſimus Daniel Huetius* (*c*) ne ,, id quidem ad fidem faciendam ſatis firmum putet, ,, videat, quo argumento probare poſſit proavita bo- ,, na hæreditario jure ad ſe pertinere; nec tutior eſt ,, enim publicarum tabularum, aut domeſticorum in-

 ſtru-

(a) Art. Log. cap. 7. §. 9.
(b) Caveus. *Proleg. in op. de Script. Eccl.* Sect. 4. n. 5.
(c) *Demonſtr. Evang.* axiom. 1.

rectè aliorum verba, opiniones concipiendi. Conſtat autem ars iſthæc paucis regulis, quas pro coronide modo recenſemus.

1. *Qui verum libri alicujus intelligentiam aſſequi cupit, ita originalem linguam, qua fulcitur, callere debet, ut naturalis ipſi videatur*. Abſque ſiquidem perfecta linguarum intelligentia, librorum verſiones imperfectæ ut plurimum ſuccedunt, & ratio multiplex eſt, ut monſtrat Cl. Riccardus Simonius; 1. quia linguæ adamuſſim non conveniunt, 2. quia librorum enucleatores ut plurimum nomina vel ex relatione ad objecta, vel ex relatione ad proprias notiones uſurpant; 3. quia idiotiſmi, emphaſes, & colores nativi linguarum nequeunt in alienam flecti.

2. *Ut librorum verſiones optatum finem ſortiantur, codices quam emendatiſſimos teneamus oportet*. Non niſi enim hoc itinere Auctoris mentem aſſequi poſſumus, cum depravati, mutilati, & interpolati codices in cauſa ſint, ut opiniones alienas Scriptoribus impertiamur.

3. *Auctoris patriam, religionem, ætatem, profeſſionem, moreſque ſciamus, neceſſe eſt*: ex his namque facilius ejus mens noſcitur. Scriptores enim opiniones ſuas a moribus aut patriis, aut ſuis deducunt.

4. *Gentium antiquitates, atque mores, ex quibus Auctor eſt, ſunt diſcendæ*: perdifficile ſiquidem eſt Auctorem ſcripta ſua morum, aut opinionum gentis propriæ colore haud inficiare.

5. *Spectandus inſuper eſt Scriptorum finis*: Nam ut advertit Cl. Genuenſis (a), „alia ratione interpretandus eſt Philoſophus, alia Orator, alia Poeta, „aut alius jocularis Scriptor; quandoquidem non „unus omnium eſt ſcribendi finis. Oratores, & „Poetæ aut delectant, aut popularia ſectantur, plerumque contra quod ſibi perſuaſerunt: quocirca „verum Poeticum, & verum Oratorium, quum inter-

(a) Art. Log. cap. 8. §. 6.

„ interdum popularia ſint vera, ideſt popularia præ-
„ judicia, minus ſunt vera philoſophica. At Philo-
„ ſophi finis una eſt veritas. Quamobrem niſi con-
„ ſtat Poeticum in morem ludere voluiſſe Philoſo-
„ phum, ſeverius interpretandus eſt. Hæc eadem
„ regula tenenda eſt in legendis primorum Chriſtia-
„ næ Religionis Theologorum libris: Nempe Patres
„ illi non eodem modo loquebantur in Homiliis ad
„ populum, in quibus quædam aut ſubticedebant,
„ aut obſcure explicabant, ne in corruptas, & pro-
„ fanas Gentiliſmi aures abirent: & in libris dog-
„ maticis, aut in epiſtolis familiaribus ad viros eru-
„ ditos datis, quod Hieronymus ad Pammachium
„ diſertè obſervat.

6. *Loci Auctoris alicujus obſcuri interpretatio ab iis quærenda eſt, qui Scriptoris vel diſcipuli, vel amici, vel coævi fuere, non vèro a Scriptoribus poſterioribus, modo non conveniant.* Illis namque, non iſtis perſpectior eſſe debet, eſtque Auctoris ſenſus, atque mens.

7. *Ceteris paribus, ejus interpretatio præferenda eſt, qui Scriptoris linguam probè novit, ejus interpretationi, quæ ex verſione tantum habetur.* Ex ſuperioribus pateſcit.

8. *Ceteris paribus, in locis obſcuris, ejus interpretatio præferenda eſt, qui in materia, de qua Scriptor commentatur, eſt verſatus, interpretationi illius, qui dictæ materiæ ignarus extat.* Plus enim momenti eſt ad rem Lactantius (a) in *paucioribus doctis, quam in pluribus imperitis.* Nunc

Claudite rivos parvuli, ſat prata biberunt.

Quartæ Partes Logices Finis.

QUE-

(a) Lib. 2. *Divinar. Inſtitut.* cap. 20.

QUÆSTIONES LOGICALES

Methodo mathematico-ſcholaſtica adornatæ.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Finis ſpeculativæ veritas, finis practicæ opus.

Ariſtot. Metaph. tex. 3.

Digitized by Google

AD LECTOREM

MONITUM.

PArum eſt, benevole Lector, Artis cujuſque Tyronibus præcepta tantum ipſius tradere, nil vero de ejus exercitio: per ſpeculativam ſcimus equidem, ut ſciamus; aſt per practicam ſumus ſcientes ut operemur: praxis igitur artem perficit. Itaque ut Ordinis noſtri Juventus nedum ſciat, quod modicum eſt, bene vero ut ſciendo operetur, quod perfectius eſt, quæſtiones illas, & quidem utiliores, quæ in Logica moveri aſſolent, enucleandas modo ſuſcipimus. Miſſas hinc libenter facimus eas, quæ vel ictu oculi, vel ex ſolis præceptis logicalibus ſolvi queunt. Ipſas inſuper exercitationes ea methodo trademus, qua & præcepta logicalia; ita nempe ut una cognitio prono alveo ſequatur ex altera. In Adverſantium tandem ſolvendis momentis ad uſum noſtræ Scholæ, pro qua hæc ſcripſimus, me gero, ut in ſequentibus. Vale.

CA-

CAPUT I.

De Philoſophantium jure in rebus naturalibus perſcrutandis.

ANtequam Logices Controverſiis manus admoveamus, de Philoſophorum jure in rebus naturalibus inveſtigandis exercitationem primam inſtituere, rem utilem duximus: hæc ſiquidem quæſtio totius philoſophici palatii princeps clavis eſt; hæc, quæ Philoſophis eorum aperit poteſtatem: jure hinc merito ait Scevola (*a*): *turpe eſt jus, in quo verſamur, ignorare*; prodeat itaque.

QUÆSTIO I.

Ubinam Philoſophorum jus in rebus naturalibus rimandis ſitum ſit?

§. 256.

PHiloſophus is a Tullio dicitur (*b*), *qui ſtudeat rerum divinarum, atque humanarum* (ratione a nobis indicata §. 16.) *vim, naturam, cauſaſque noſſe; & omnem benè vivendi rationem tenere, & perſequi*. Inſpecta autem rerum veritate, quam ex munere inquirit Philoſophus, rectè definitur a Cl. Wolfio, qui in eligendis, ſtatuendiſque ſententiis, ſolius veritatis rationem habere debet.

§. 257. Philoſophus nempe dum aſſertionem aliquam de rebus naturalibus ſtatuere exoptat, ſolam naturalem rationem, non aliorum auctoritatem, juxta prima cognitionum principia ante oculos habere debet. Ex hac autem recta philoſophandi methodo, vera naſcitur philoſophandi libertas; §. 258.

(a) *Adverſarius Serv. Sulpit.* lib. 2. §. 43.
(b) Lib. 1. *de Orat.* cap. 49.

§. 258. Quæ in firmandis ſententiis, ſola naturali ratione inſpecta, non aliorum auctoritate incedendum præſcribit. Eſtque *moderata*, cum circum ea verſatur, quæ naturalia ſunt, mentiſque humanæ captum haud excedunt; *immoderata* verò, quando res ſupernaturales, humanam ſuperantes capacitatem, audacter rimatur.

§. 259. Philoſophicæ libertati è diametro opponitur philoſophandi ſervitus, quæ è converſo de rebus naturalibus concluſiones non ex naturalis rationis dictamine, ſed ex Auſtorum doctrina ſtatuit. Et duplici modo ſpectari poteſt; vel quatenus nempe, qui aliorum ſtatuunt ſententias, quia illas docuit atque probavit datus Auctor, puta Ariſtoteles, ullo abſque ad naturalem rationem reſpectu; hæcque ſtrictè, proprièque ſumta, ſervitus nominatur: vel quatenus qui laudatas opiniones admittunt, non ideo præcipuè id præſtant, quia datus Auctor veritati conſonas dixit, bene verò quia naturalis ratio id monſtrat; atque iſta nonniſi impropriè, ac lato modo accepta ſervitus nuncupatur, utpotè ſi naturalis ratio deficeret, dati Auctoris aſſertiones haud tuerentur.

§. 260. Ex hactenus dictis apertè colligitur, Philoſophis illis, qui ſervitutis philoſophicæ jugo haud ligantur, nec in verba Magiſtri jurant, liberum eſſe, quotquot extant Auctorum opinamenta ad trutinam evocare, & quæ veritati, ac rationi conſona adinveniunt, tenere, & perſequi. Secus autem de ſectariis intelligito Philoſophis, utpote non aliter de rebus naturalibus ſentire queunt, ac ſentiat Auctor, in cujus verba jurarunt, etiamſi aliquid in eorum ſententiis rationi adverſum evidentiſſimè deprehendant.

Philoſophorum opiniones.

§. 261. Philoſophantium jus in rebus naturalibus inveſtigandis, in moderata ſitum voluere philoſophandi libertate (§. 259.) ex Ethnicis Pythagoras, Thales Mileſius, Zeno Eleates, Socrates, Plato, & Ariſtoteles, qui hujuſmodi libertate utentes,

tes, varia ſyſtemata inſtituere. Hac tamen non obſtante Magnorum Virorum methodo, quotquot eorum extitere Auditores, Pythagorici præſertim, penes quos *tantum præjudicata opinio poterat*, *ut etiam ſine ratione valeret auctoritas* (*a*), nedum ſuis calculum addidere, ſed quod pejus, pro aris, & focis illorum opinamenta decertare non verebantur. In moderata quoque philoſophandi libertate ſitum docuere Philoſophorum jus Recentiores Galilæus Galilæi, Petrus Gaſſendus, Renatus Carteſius, Leibnitius, Chriſtianus Wolfius, Iſaaccus Newton, Graveſandus, Hugenius; & ex Eclecticis Potamon Alexandrinus, Ammonius, Plotinus, Herennius, Jamblychus, Clemens Alexandrinus, aliique permulti, quorum innumeræ extant detectæ veritates, innumeraque experimenta.

§. 262. Quoad Renatum Deſ-Cartes advertere eſt, ipſum poſt inſtitutam de rebus omnibus dubitationem, univerſaliter, & immoderatè philoſophandum docuiſſe, dum ait (*b*): Quoniam infantes fuimus, & varia de
„ rebus ſenſibilibus judicia prius tulimus, quam inte-
„ grum noſtræ rationis uſum haberemus, multis præ-
„ judiciis a vera cognitione avertimur, quibus non
„ aliter videmur poſſe liberari, quam ſi ſemel in
„ vita de omnibus ſtudeamus dubitare... Nunc ita-
„ que cum tantum veritati inquirendæ incumbamus,
„ dubitabimus in primis, an ullæ res ſenſibiles, aut
„ imaginabiles exiſtant; primo quia deprehendimus
„ interdum nos errare; ac prudentiæ eſt, nunquam
„ nimis fidere iis, qui nos vel ſemel deceperunt.
„ Deinde quia quotidie in ſomnis innumera videmus
„ ſentire, aut imaginari, quæ nunquam ſunt. Dein-
„ de dubitabimus etiam de reliquis, quæ antea pro
„ certiſſimis habuimus, etiam de iis principiis, quæ
„ hactenus putavimus per ſe nota; tum quia vidi-
„ mus erraſſe aliquando nonnullos in talibus; &

quæ-

(a) Tullius lib. 1. *de nat. Deorum*.
(b) Part. 1. Princip.

„ quædam pro certiſſimis, ac per ſe notis admiſſa; „ quæ nobis falſa videbantur; tum, quia maximè ignoramus, an fortè tales nos creare voluerit Deus; „ ut ſemper fallamur etiam in iis, quæ nobis notiſſima apparent, quia non minus hoc videtur fieri „ potuiſſe, quam ut interdum fallamur „. Hæc Carteſius: ex quibus clarè infertur, ejus philoſophandi methodum immoderatam, univerſalemque eſſe, utpotè ne evidentiſſimis veritatibus quidem, ac primis cognitionum principiis fidem ullam præſtat.

Controverſiæ ſenſus.

§. 263. Inquiritur in præſentia a nobis, ubinam ſitum ſit Philoſophorum jus in rebus naturalibus perſcrutandis? numque illud ſit ſitum in aliorum probandis, ſtatuendiſque ſententiis juxtà Pythagoricos, Ariſtotelicos, alioſque Sectarios? & num tandem hanc circa rem probanda ſit Carteſii opinio, immoderatè, ac univerſaliter, ne quidem primis fidendo cognitionum principiis, philoſophandum eſſe, autumantis? Priuſquam autem ad quæſiti deciſionem veniamus, ſit.

Poſtulatum 1.

Quod veram philoſophandi methodum tollit, omneque iter ad veritatis progreſſum claudit, improbandum eſt a ſano Philoſopho.

§. 264. Patet ex ſe: ſiquidem unuſquiſque Philoſophus hoc ipſo quod talis eſt, vera uti debet in veritatis inquiſitione philoſophandi methodo; eaque mediante progredi ſemper ad alias veritates in rerum natura adhuc abditas, indagandas.

Lemma I. (*)

Pythagoricorum, Ariſtotelicorum, aliorumque Sectantium de Philoſophantium jure in rebus naturalibus rimandis, opinamentum, veram philoſophandi methodum tollit; omneque ad veritatis progreſſum iter occludit.

§. 265.

(*) Lemma propoſitio eſt, quæ propria eget demonſtratione.

§. 265. *Probatur* 1. *pars*. Vera Philoſophandi methodus in eo potiſſimum eſt ſita, ut in philoſophando nihil tanquam verum admittatur, quod tale naturalis ratio haud dictet: ſed hanc philoſophandi methodum e medio tollit Pythagoricorum, &c. opinio, cum in philoſophando non rationem, ſed aliorum auctoritatem juxta philoſophicam ſervitutem propriè dictam, præ oculis habendam præcipiat (§. 260.): Pythagoricorum, ergo, &c. veram philoſophandi methodum tollit. Q. G. 1. P.

§. 266. *Probatur* 2. *pars*. Omne ſane iter ad veritatum, ac ſcientiarum progreſſum occluditur abſque vera philoſophandi methodo: ipſa ſiquidem media excogitatæ, atque detectæ ſunt; ipſaque mediante progreſſum ſunt accepturæ: atqui Pythagoricorum, &c. opinamentum veram philoſophandi methodum tollit (§. præc.): omne, igitur, iter claudit etiam ad veri progreſſum. Eo vel maximè quod cum ſinguli homines, in philoſophando præſertim, innumeris ſint obnoxii erroribus, ceu quotidiana nos edocet experientia, ſervitute philoſophica erga Auctorem aliquem adoptata, cum ejus omnino ſtandum ſit ſententiis, etiamſi earum oppoſitum vero conforme, videatur (§. 260.): quomodo hocce in caſu grande non habebitur veritatis detrimentum, præcipuè cum uno admiſſo errore, plures inde pullulare queant, ſi ille præſertim ad alias deducendas aſſertiones inſerviat? Aſt papè dato etiam libenter, veritati adamuſſim correſpondere quæcunque datus Auctor, puta Ariſtoteles ſtatuit, probavitque; cum nihil hinc novi, & ab detecta jam veritate diverſi conſtitui queat ſervitutis amore (ibid.); nullum progreſſum veritatem capere poſſe, luce meridiana pateſcit. „ Quare oporꝛ „ tet, *oppoſitè Lactantius fatur* (a) in ea re maxi„ me, in qua vitæ ratio verſatur, ſibi quemquam „ confidere, ſuoque judicio, ac ſuis ſenſibus niti ad inve-

---

(a) Lib. 2. *Divin. Inſtitut.* cap. 8.

„ inveſtigandam, & perpendendam veritatem, quam „ credentem alienis erroribus decipi, tanquam ipſum „ rationis expertem. Dedit omnibus Deus pro virili „ portione ſapientiam, ut & inaudita inveſtigare poſ- „ ſet, & audita perpendere. Nec quia nos illi (ma- „ jores noſtri) temporibus anteceſſerunt, ſapientia „ quoque anteceſſerunt; quæ ſi omnibus æqualiter „ datur, occupari ab antecedentis non poteſt. Illiba- „ bilis eſt tanquam lux, & claritas. Solis: quia ut „ Sol oculorum, ſic Sapientia lumen eſt cordis hu- „ mani. Quare cum ſapere, ideſt veritatem quære, „ re, omnibus ſit innatum, ſapientiam ſibi adimunt „ qui ſine ullo judicio inventa majorum probant, & „ ab aliis pecudum more ducuntur. Sed hoc eos fal- „ lit, quod majorum nomine poſito, non putant „ fieri poſſe, ut aut niſi plus ſapiant, quia minores „ vocantur; aut illi deſipuerint, quia majores nomi- „ nantur „. Ex quibus concludendum, quod Pytha- goricorum &c. omne ad veritatis &c. Q. E. 2. P.

Propoſitio I.

Jus Philoſophantium ſitum haud eſt in Auctorum probandis, ſtatuendiſque opinamentis juxta philoſophi- cam ſervitutem propriè dictam; ſecus ac Pythagorici, Ariſtotelici, aliique Sectarii contendunt.

§. 267. *Demonſtratur*. Quod veram &c. (ex poſtul. 1.): atqui Pythagoricorum &c. (per Lem. 1.): jus Philoſophantium, ergo, ſitum &c. Appoſitè hinc loquitur Ariſtoteles (*a*): *Philoſophiæ de ipſis rebus tractandum eſſe ſecundum veritatem*; & alibi (*b*) ait: *Oportet percurrere opiniones priorum, qui aliquid enun- ciaverunt, ut benè quidem dicta accipiamus; ſi quid autem eſt non bene, evitemus*. *Idipſum Lactantius ſentiit, cum ſcripſit* (*c*): *Docemur, nullam ſectam fuiſſe tam deviam, nec Philoſophorum quemquam tam inanem, qui non viderit aliquid ex vero*; & poſt pau- ca:

(a) Lib. 1. *Topic.* cap. 11.
(b) Lib. 1. *de Anim.* text. 19.
(c) Lib. 7. *Divin. Inſtit.* cap. 7.

ca : quod ſi extitiſſet aliquis : qui veritatem ſparſam per ſingulos, per ſectaſque diffuſam colligeret in unum ac redigeret in corpus, iş profecto non diſſentiret a nobis. Idipſum Seneca, inquiens (a): *Rerum natura ſacra ſua ſimul non tradit. Illius arcana non promiſcuè, nec omnibus patent; reducta, & in interiore ſacrario clauſa ſunt, ex quibus aliud hæc ætas; aliud quæ poſt nos ſubibit, aſpiciet: nihil ergo*, idem concludit (b), *magis præſtandum eſt, quam ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundem eſt, ſed qua itur*. Ideoque Jus Philoſophantium &c. Q. E. D.

Poſtulatum II.

Quod recta rationi refragatur, a ſano Philoſopho eſt abjiciendum.

§. 268. Evidentiſſimum per ſe eſt hocce poſtulatum. Nam cum Philoſophus ſit ille, qui rectæ rationi in veritatibus detegendis inniti unicè debeat; ſi quod ipſi rationi contrariatur admitteret, præpoſterum philoſophandi modum induceret, ſuique naturam deſtrueret.

Lemma II.

Univerſalis, ac immoderata Deſ-Cartes philoſophandi libertas rectæ rationi adverſatur.

§. 269. *Probatur*. Recta ratio dictat, ad rerum veritatem capeſſendam, neceſſaria eſſe prima cognitionum principia, queis mens ad veri detectionem illuſtratur quammaximè; & in quibus remotiores continentur rerum notiones: ſed univerſalis Carteſiana philoſophandi libertas principia huiuſmodi e medio tollit, illa nimirum pro falſis, vel pro dubiis habendo (§. 263.): univerſalis, ergo, &c. Q. E. P.

Propoſitio II.

Philoſophorum jus ſitum haud eſt in univerſali, ac immoderata philoſobandi libertate, juxta Renatum Deſ-Cartes. I §. 270.

(a) Lib. 7. *qq. nat.* cap. 31.
(b) *De vita beata* cap. 1.

Digitized by Google

§. 270. *Demonſtratur*. Quod rectæ rationi &c. (poſt. 2.): atqui univerſalis &c. Q. E. D. Ceterum Carteſium inferius, ubi ejus dubitationis ſyſtema ad examen citabimus, perſtringemus.

Poſtulatum III.

Quod veram philoſophandi methodum ſervat, & veritatis progreſſus importat, debet vir Philoſophus amplecti.

§. 271. Patet ex Philoſophi definitione (§. 257.).

Lemma III.

Moderata philoſophandi libertas Recentiorum, & Eclecticorum veram ſervat philoſophandi methodum, & veritatis præſefert incrementa.

§. 272. *Prob.* 1. p. Vera philoſophandi methodus in eo præſertim ſtat, quod in philoſophando nulla ſtatuatur ſententia, niſi eam vero conformem eſſe, naturalis ratio præſcribat: ſed ita quoque ſe habet moderata Recentiorum, & Eclecticorum philoſophandi libertas (§. 259.): ergo moderata &c. veram ſervat &c. Q. E. 1. P.

§. 273. *Prob.* 2. p. Quotquot in rerum natura detectæ extant veritates ſuum progreſſum a moderata philoſophandi libertate utentibus, recognoſcunt, uti videre eſt in ævi cujuſque Philoſophis liberrimè philoſophantibus: ſi ergo id per moderatam philoſophandi libertatem conſequitur; neceſſario concludendum, quod moderata &c. veritatis &c. Q. E. 2. P.

Propoſitio III.

In rebus naturalibus rimandis, jus Philoſophorum in moderata ſitum eſt philoſophandi libertate.

§. 274. *Demonſtratur*. Quod veram &c. (poſt. 3.): ſed moderata &c. (Lem. 3.): igitur in rebus &c. Præterea cum philoſophicis in rebus majori ſtandum ſit experientiæ; hæcque noſtra hac ætate major ſit, in qua, pauciſſimis exceptis, omnes eclectica utuntur methodo; turpe certo hominibus foret humanæ mentis vim quoad res naturales ità inter ſectæ alicujus inventa, & anguſtias cohibere, ut credatur, mentem ipſam

ipſam nil amplius veri poſſe detegere, in tanta præſertim rerum multitudine, quæ adhuc ignotæ obdormiunt. Summæ namque puſillanimitatis eſt, totum auctoritatis pondus tribuere Auctoribus, temporique jus ſuum denegare: veritas ſiquidem in naturalibus rectè temporis filia dicitur, non auctoritatis. Merito hinc ait Seneca, de ſe loquens (a): *Non me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero: multum magnorum virorum judicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inventa, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inveniſſent forſitan neceſſaria, niſi & ſuperflua quæſiſſent*. Ex quibus inferendum, quod in rebus &c. Q. E. D.

Objectis ſit ſatis.

Opponit Peripateticorum turba. In rebus naturalibus perſcrutandis, Philoſophorum jus ſitum eſt in aliorum probandis ſententiis, non in moderata philoſophandi libertate: corruit igitur expoſita propoſitio. *Probatur antecedens*. Ibi ſitum eſſe debet Philoſophorum jus in rebus naturalibus rimandis, ubi innumeræ detectæ veritates adinveniuntur: atqui in Philoſophia Peripatetica innumeræ extant repertæ veritates: in rebus naturalibus, ergo, &c.

§. 275. *Reſpondetur*. Ibi &c. diſtinguo majorem, ubi innumeræ veritates detectæ tantum adinveniuntur, nego majorem, detegendæ quoque, concedo majorem: atqui in Philoſophia &c. diſting. minorem, & veritates hujuſmodi admittendæ ſunt a ſano Philoſopho juxta ſervitutem philoſophicam propriè dictam, nego min., impropriè dictam, ſubdiſtinguo min., & tamen hoc modo ſervatur moderata philoſophandi libertas, conc. min., non ſervatur, nego min., & conſequentiam. In rimandis itaque rebus naturalibus, Philoſophantium jus nedum in detectis ſtatuendis veritatibus eſt ſitum, ſed in detegendis quoque; cum Philoſophus ad verum inveniendum progredi ſemper de-

(a) Epiſt. 45.

debeat, ut ſcientiæ ſuum ſemper acquirant, obtineantque progreſſum. Sic pariter ſe gerere debet in veris probandis ſententiis, Ariſtotelica in Philoſophia adinveniuntur, ità tamen ut ſe, philoſophicæ ſervitutis jugo neglecto, intra ipſius ſectæ limites non coerceat, ſed juxta impropriè dictam ſervitutem illas admittat; ſicque faciendo, moderata ſemper eruetur philoſophandi libertas, quæ ſola naturali ratione ductrice, non aliorum auctoritate, ſtatuendas eſſe ſententias, præcipit; atque præſcribit (§. 259.) *: igitur Philoſophiæ Scholaſticæ detectæ veritates ſervitutis jugum imponere haud debent ſano Philoſopho.

Contrà: atqui Philoſophia Peripatetica per veritates,

---

* *Peripateticis optimè quadrant quæ ſequuntur P. Alphonſi de Caſtro Ordinis noſtri verba lib.* 1. *adv. hæreſes cap.* 7. Sunt plerique, qui ſic afficiuntur aliquorum hominum ſcriptis, ut ſi forte quempiam viderint, qui vel digito tranſverſo ab eorum ſententia diſcedant (oculatus teſtis loquor), hæreſim ſtatim inclament... Quare fateor me non poſſe cohibere iracundiam, quoties video aliquos ita addictos hominum aliquorum ſcriptis, ut impium autument, ſi vel in modica re quis ab eorum ſententia diſcedat. Volunt enim hominum ſcripta, velut Divorum oracula recipi, illumque honorem illis exhiberi, qualis ſolis ſacris literis debetur. Non enim juravimus in verba hominis, ſed in verba Dei. Ego enim miſerrimam hanc dicerem ſervitutem, ſic eſſe humanæ ſententiæ addictum, ut non liceat ullo modo illi repugnare. Qualem patiuntur hi, qui ſe tantum Beati Thomæ, aut Scoti, aut OKam. dictis ſubjiciunt, ut ab eorum placitis, in quos juraſſe videntur, nomina ſortiantur, quidam Thomiſtæ, alii Scotiſtæ, alii OKamiſtæ appellati. Paulus quidem juſſit captivare intellectum noſtrum, ſed in obſequium Chriſti, non autem in obſequium hominis.

tes, quas continet, talis eſt, ut unicè adoptanda ſit a Viro Philoſopho: ergo reſponſio nulla. *Prob. min. ſubſump.* Id dictat, ac præcipit univerſalis virorum in philoſophicis apprimè verſatorum conſenſus. Philoſophia, igitur, &c. *Prob. antec.* Europæ fere omnes univerſitates, ſingula Religioſorum Monaſteria Philoſophiæ Peripateticæ nomen dedere, & in Ariſtotelis verba jurarunt: atqui ab iſtis univerſalis conficitur Philoſophorum conſenſus: id dictat, ergo, &c., adeoque Philoſophia &c.

§. 276. ℞. Europæ &c. diſtin. maj., & id meritò præſtitere, neg. maj., immerito prorſus, conc. maj., min. neg. conſeq. utramque. Quamvis ferme omnes Europæ Academiæ, aliæque ſcholæ tranſactis temporibus Peripateticæ Philoſophiæ nomen dederint, & in Ariſtotelis verba juraverint, parum nobis officit, utpote immerito prorſus id præſtiterunt: Et re quidem vera quanto tempore Philoſophi illi ſectarii Peripatetico ſub vexillo ſunt philoſophati, nihil novi adinvenere, ſed pecudum more ducebantur; poſtquam autem miſerrimum hujuſmodi ſervitutis philoſophicæ jugum e medio tollere Recentes Philoſophi, innumeræ veritates, ſolis experimentis, ſoli rationi, non aliorum auctoritati innixi, ſunt detectæ. Inſuper veteres Philoſophi illi nullius ſunt modo auctoritatis penes Recentiores, qui Philoſophiam Peripateticam, ſicuti & quamcunque aliam nonniſi quod veritati conformia amplectuntur; ſimulque eclectica philoſophandi methodo utentes, non exiguum veritati incrementum attulere, afferuntque & nunc. Tali ſiquidem pacto philoſophantur modo celebriores Europæ noſtræ Univerſitates, Londinenſis nempe, Pariſina, Salmanticenſis, Bononienſis, Romana, Neapolitana, Viennenſis, Patavina, &c., ſicuti & Religioſorum Gymnáſia, quæ hujuſmodi libertate utentia, nova in dies reperiunt, quod certè obtineri haud poſſet, philoſophica ſervitute erga Auctores adopta-

ta (*): igitur Philoſophia Peripatetica talis non eſt, ut unice ſit a viro Philoſopho eligenda.

Contrà: atqui Veteres Academiæ, vetereſque Philoſophi jure Philoſophiæ Peripateticæ nomen dedere: ergo redit argumentum. *Prob. min. ſubſumb.* Ità res procedit, ſi Philoſophia hujuſmodi plurimum Religioni revelatæ, ſacræ præſertim Theologiæ conferat: ſed ità res eſt: ergo veteres &c. Dein. philoſophica admiſſa libertate, facilis eſt in abſurda, hæretica, lapſus, ceu in Reformatis, aliiſque Libertinis teſtis eſt experientia: ab hoc, igitur, ut alienus ſemper ſit ſanus Philoſophus, Chriſtianus præſertim, ipſius jus in rebus naturalibus rimandis non in philoſophandi libertate, benè vero in Auctorum, Ariſtotelis præſertim, probandis adſertis, ſitum eſſe debet.

§. 277. ℞. ad 1. Non denegamus, Peripateticam Philoſophiam in iis eſſe attendendam, quæ ad Sacram Theologiam manuducunt: aſt numquid omnia ejus Sacræ Facultati favent? quamplura imò adverſari monſtrantur: numquid Viri Catholici Petrus Lombardus, Alexander Alenſis, Albertus Magnus, Thomas, Bonaventura, aliique mendis omnibus, ſinguliſque erroribus eamdem expurgarunt? non certè, ſed tantum quoad ea, quæ Veritati Catholicæ, Fideique dogmatibus manifeſtius erant adverſa: numquid tandem reliquæ omnes Philoſophorum ſectæ Sacræ Facultati ſunt contrariæ? haud quidem, meo certe judicio: admittentes, ergo, Philoſophiam eamdem Peripatetico Scholaſticam magis Theologiæ favere, qualibet alia, eo quia a majore Ss. Patrum, atque Theologorum nu-

(*) Omnium itaque bonarum artium Scriptores, ac Doctores & legendi, & pervolutandi, & exercitationis cauſa laudandi, diſputandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; diſputandumque de omni re in contrarias partes, & quidquid erit in quaque, quod probabile videri poſſit, eliciendum, atque dicendum. *Tullius lib. 1. de Oratore*.

numero fuerit exculta, non ideo eamdem probare quimus ſervitutis gratia, ac per conſequens moderatæ valedicere philoſophandi libertati, quod vetat & vera philoſophandi methodus, & ulterior in ſcientiis progreſſus (§. 266. 267.): nil ergo adducto momento Scholaſtici proficiunt. Ad aliud quod ſpectat, dicimus, quod cum philoſophica libertas, quam patrocinamur tanquam Philoſophantium jus, moderata ſit, ordinemque naturæ haud excedat (§. 259.), nullo ſane pacto, ipſi hærendo, periculum inde in abſurda, & hæretica Chriſtiano Philoſopho ſubeſſe poteſt; cumque inſuper juxta Concilium Lateranenſe naturalis veritas nequeat ſupernaturali adverſari, & viciſſim, tutiſſimè hinc ille incedet in naturalibus ſtatuendis veritatibus. Idcirco autem Reformati, Libertini, aliique hujus furfuris homines nonnulla Catholicæ Fidei haud conſona ſtatuere, ac ſtatuunt, quia immoderata prorſus, ac effreni philoſophandi libertate uſi ſunt, atque utuntur. Poſtremo ad quoſcumque Scholaſticos refellendos illud eorum Magiſtri ſat ſit, ajentis: *Amicus Socrates, amicus Plato, ſed magis amica veritas*; nec non & illa Heſiodi carmina, quæ ipſemet Ariſtoteles recenſet (a).

Optimus ille, poteſt qui ex ſe cognoſcere cuncta.
Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. At qui
Ex ſe nec novit, nec quæ benè cenſuit alter,
Percipit, admittitque, animo eſt ignavus, inerſque.

Ideoque in rebus &c.

Quæſtio incidens.

Num ad verum detegendum utilis ſit Syllogiſtica forma?

Sano Philoſopho in ſui juris notitia deducto in rebus naturalibus perſcrutandis, utilia inſtrumenta ad id felicius exequendum ipſi nunc præbere, magni res eſt emolumenti: hinc cum talis ſit ſyllogiſtica forma, de hac diſſerere modo non pigeat.

§. 278. Quid ſit ars, ſeu forma ſyllogiſtica, jam di-

(a) Lib. 1. *Ethic.* cap. 4.

diximus (§. 189.): nunc ſciendum, nos heic loqui de perfecto ſyllogiſmo, ſive ſimplex, ſive compoſitus fuerit (§. 187.).

Philoſophorum placita.

§. 279. Artem, ſeu formam ſyllogiſticam ad veritatem detegendam utiliſſimam agnovere, faſſique ſunt Cl. Viri Auctor artis cogitandi, Bernoullius, Walliſius, Leibnitius, Wolfius, Graveſandius, Muſchembroekius, Heineccius, Tacquier, aliique innumeri cum Scholaſticis omnibus. Diverſi opinamenti ſunt nonnulli ſcioli, ſcholaſtici nominis hoſtes infenſi, adverſus quos ſit.

Theorema *

Syllogiſtica forma utilis eſt ad verum detegendum.

§. 280. *Probatur*. Philoſophorum omnium vox eſt, ad rectè philoſophandum, verumque inveniendum, nedum utile, ſed neceſſarium eſſe perfectum ratiocinium, h. e. progreſſio a noto ad ignotum (§. 174.): atqui perfectus ſyllogiſmus ratiocinii naturam complectitur, ex notis nempe propoſitionibus, ignotas deducit, ceu in 3. Logices parte docuimus: igitur ſyllogiſtica forma &c. Inſuper per formam hujuſmodi error in ratiocinando detegitur, utpotè dubias aſſertiones diſtinguit, falſas negat, veras tantum admittit: clauditur quoque per ipſam omne iter fallaciis in ratiociniis paſſim occurrentibus; quocirca perfectus ſyllogiſmus medium ſolidiſſimum eſt nedum ad verum detegendum, propugnandum, bene vero & aliis monſtrandum. Omnis præterea per hanc methodum confuſio vitatur, acuiturque attentio tum defendentis, cum opponentis, dum quod controvertitur ad tres tantum propoſitiones, totidemque terminos convertere impelluntur. Jure hinc merito eadem, tantam præferente utilitatem uſi fuere celebriores Theologi, & Ss. Eccleſiæ Patres, quos pro noſtra ſententia adducit

* Eſt. Theorema propoſitio, in qua de re deſcripta diſſeritur, ejuſque proprietas aliqua monſtratur.

ducit Cl. Petavius (*a*); *eo quod ſcilicet*, ut ille ait, *iſti peroptimè dignoſcerent per eamdem ſyllogiſticam formam Etherodoxorum errores*, & *ſophiſmata ſolidius detegi, veritateſque Catholicæ Fidei invictè propugnare*. Tandem ſcholaſtica forma neglecta, quamnam diſputandi methodum ad veritatem indagandam ſectabimur? Non Socraticam, quæ alternis continetur quæſitis, & reſponſis, atque ideo ad docendos pueros magis, quam ad Virum revincendum eſt apta. Neque Academicam, quæ potius ad ornatè dicendum, quam ad verum dijudicandum confert: una ergo ſuperſtes eſt ſcholaſtica methodus, quæ opponentem haud ſinit huc, illucque vagari, ſed directè ſemper incedere, donec ad manifeſta principia tam ex parte ſui, quam ex parte defendentis ſit deventum *: ideoque ſyllogiſtica forma &c. Q. E. P.

Contraria enodantur momenta.

Objiciunt. Per quemcunque ſyllogiſmum nihil inveniri poteſt, quod prius detectum non ſit ab intellectu: ergo ſyllogiſtica forma inutilis eſt &c. *Prob. antec.*

(a) Lib. 1. *Theol. Dogm.*

* *Cl. Wolfii hac de re locum integrum ponam: eſt namque lectu digniſſimus*. Non dubito fore aliquos, qui mirentur, cur ſyllogiſmorum formalium utilitatem predicem, qui hodie tantum non omnium ludibrio expoſiti ſunt. Eos autem ſcire velim, me nec veterum placita ſuperſtitioſe colere, nec in iis eſſe hoſpitem, quæ a recentioribus memoriæ prodita ſunt; mihi a præceptoribus, quibus uſus ſum, ſyllogiſmorum contemptum fuiſſe implantatum, ut conſueto more tyro riſerim non ſatis intellecta; me tamen ſeria diſcuſſione uſum aliam prorſus deprehendiſſe rei faciem, quam quæ per tranſennam eam adſpicienti apparuerat, nec cum aliis viris magnis nunc ea defendere pudet ex veritatis amore, quæ ſugillantur ab iis, qui ea intimius perſpicere non valent. *Cogitat. ration.* §. 111. *pag.* 102.

antec. Per ſyllogiſmum combinari nequeunt duo extrema cum uno tertio, h. e. cum medio, niſi illorum in præmiſſis jam habeatur cognitio: igitur per quemcunque &c., ideoque ſyllogiſtica &c.

§. 281. ℞. *retorquendo argumentum*. Per ſyllogiſmum &c. atqui per ratiocinium quoque combinari nequeunt &c., niſi &c. quodlibet, ergo, ratiocinium utile eſt ad verum detegendum, quod ſanè nolunt oppoſitores. Sed quoniam *adducere inconveniens*, ut fertur *non eſt ſolvere argumentum*, ſic directè adductæ difficultati cum Chriſtiano Wolfio (*a*) occurrimus: „ Equidem facilè prævideo, contemptores ſyllogiſmorum formalium oppoſituros, per eos nihil „ inveniri poſſe, quod antea cognitum non erat, „ cum concluſio quæ inveniri debet, cognita atque „ perſpecta eſſe debeat, antequam ſyllogiſmus formari poſſit. Quod igitur inveniendum eſt, cognitum „ eſſe debet, antequam inveniri poſſit: id quod manifeſto abſurdum eſt. Enimvero nonne ſyllogiſmorum origo, & quotidiana, immo momentanea „ ipſius vulgi experientia apertè loquitur, præmiſſas „ nobis perſpectas eſſe, & ſimul animum noſtrum „ ſubire poſſe; antequam de concluſione cogitemus? „ Non jam dicam de eo, calculum algebraicum „ univerſum, quo non modo in Matheſi, ſed diſciplinis etiam agnatis tam multa nova hodie deteguntur, ex meris ſyllogiſmis formalibus componi; „ ſed in præſenti oſtendiſſe ſuffecerit, quomodo theorema geometricum, cujus demonſtrationem modo „ expendimus, nonniſi per ſyllogiſmos formales olim „ fuerit repertum. Ponamus enim me inveſtigare debere, quanta ſit ſumma trium, qui triangulo ſunt, „ angulorum 1. 2. & 3. Ars inveniendi nobis inſinuat, quantitatem angulorum incognitorum per „ comparationem cum angulis datæ quantitatis determinandam eſſe. Vi propoſiti liquet, angulorum

1. 2.

(a) *Ibid.* §. 113.

„ 1. 2. & 3. quantitatem eſſe incognitam. Unde
„ colligimus, quantitatem angulorum 1. 2. & 3.
„ ſimul ſumptorum per comparationem cum angulis
„ datæ quantitatis determinandam eſſe. Quoniam
„ itaque recordor, lineas parallelas exhibere angulos
„ inter ſe æquales; duce ſyllogiſmo præcedente per
„ verticem trianguli C cum baſi A B duco parallelam
„ D E. Hoc pacto ratiociniis liberum campum ape-
„ ruimus. Procedunt autem ratiocinia eodem pror-
„ ſus modo, quo in demonſtratione, ut adeo eadem
„ hic tranſcribi ſupervacaneum exiſtimari debeat.
„ Ecquis igitur negare auſit, præmiſſam utramque
„ nobis cognitam eſſe poſſe, antequam concluſio in-
„ notuerit, & utramque nobis ſuccurrere, ut con-
„ cluſio inde inferri queat? ſyllogiſmi adeo formales
„ ſunt utique medium inveniendi veritatem, &, ſi
„ ea attentione utamur, quæ ad præcavendum erro-
„ rem in ratiocinando ſufficit, ut in errorem inci-
„ diamus fieri haudquaquam poterit „: igitur &c.

Inſtant. 2. Forma ſyllogiſtica veritati detegendæ minime inſervit, eſtque inutilis, immo noxia: ergo *Prob.* Per formam hujuſmodi altercationes, atque diſſidia inter defendentem, & opponentem utplurimum exoriuntur: ſed hoc in caſu veritas obumbratur potius, quam adinvenitur: forma ſyllogiſtica igitur &c. Merito hinc appoſitè concinit Juvenalis:

. . . . ſed jurgia prima ſonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli
Sevit nuda manus: paucæ ſine vulnere malæ,
Ludere ſe credunt ipſi tamen, & puerilis
Exercere acies . . . .

§. 282. ℞. Per formam &c. omitto maj. ſed hoc &c. neg. min. & conſeq. Imperitè ſe gerunt Adverſarii noſtri, dum tale nobis objectant argumentum. Ecquis enim non videt abuſus hujuſmodi, atque defectus non a ſyllogiſtica forma, quæ ſuo pro ſcopo veri-

veritatis præſefert revelationem ; bene vero a ſyllogizantium imperitia , ſuperbia , philautià &c. ortum ſuum recognoſcere ? Inſuper etiam in ratiocinando nonnulli adinveniuntur pertinaces homines , qui nolunt veritati acquieſcere : ex hoc , ergo , ſicuti ratiocinii haud eruitur inutilitas ; ita quoque ex diſſentionibus in diſputando occurrunt quandoque inferri haud debet ſyllogiſticæ formæ inutilitas , atque vanitas .

Inſtant 3. Forma ſyllogiſtica ceu inutilis , ad verum detegendum eſt traducenda : ergo . *Prob.* Si utilis revera foret ars hujuſmodi , in concionibus quoque , aliiſque publicis in orationibus adhiberetur . In phyſicis preterea nullam habet ſedem talis ars , cum ſolis ſtandum ſit experimentis ; nec non & in moralibus , in quibus tota ratio ad auctoritatem reducitur : autumandum ergo , hujuſmodi artem , ſeu formam ſyllogiſticam nil veritatis inventioni , atque manifeſtationi conferre .

§. 283. ℞. Tantum abeſt , ut adducta momenta theſim noſtram infirment , ut ipſam potius corroborent . Enimvero ad 1. quod attinet , falſum eſt omnino , ſyllogiſticam artem non tam ſtrictè quidem , quam in ſcholis , in concionibus , aliiſque orationibus ſuam haud obtinere ſedem , ad docendum præſertim , delectandum , movendum . Nec ars hujuſmodi , ut imperitè nonnulli arbitrantur , ſita eſt in illis vocibus *atqui* , *ergo* &c. , ſed in perfecto ratiocinio (§. 282.) , quo certè utuntur , & quidem neceſſario Oratores ſinguli . Ad 2. In Phyſicis autem ſunt equidem advertenda experimenta , ſed ita tamen ut vera ratiocinatio , ideoque etiam perfectus ſyllogiſmus locum obtineat ſuum ; quod pariter , *ad ultimum* , ſervandum eſt in moralibus , in quibus ſola auctoritas non pecudum more eſt attendenda ; bene vero Auctorum ſententiæ , atque rationes per rectum diſcurſum ſunt diſcutiendæ ; ceu peritiores Moraliſtæ , ſanioreſque Theologi præſtant . Concludendum igitur ex his reſtat , quod ſyllogiſtica forma &c.

CA-

CAPUT II.

Renati Carteſii univerſalis dubitatio exponitur, & ad trutinam evocatur.

QUod alibi (§. 271.) polliciti, heic ſatisfaciendum ſumimus. Attentione ſiquidem digna eſt univerſalis dubitandi methodus, qua pro vero aſſequendo uſus fuit, atque adhibendam præſcripſit Renatus Deſ-Cartes, quæ ut magis innoteſcat, ſit.

Quæſtio II.

Nam univerſalis Carteſiana dubitatio veritatis aſſecutioni conferat?

§. 284.

Dubitatio nil aliud eſt, quam judicii ſuſpenſio; vel adſenſus in alterutram partem cohibitio.

§. 285. Enaſcitur ſcilicet dubitatio ex rerum obſcuritate, inevidentia, incertitudine, ac veræ cognitionis deficientia, qua fit, ut mens ſuſpenſa maneat in aliquid de alio affirmando, vel negando.

§. 286. Dubitatio duplex eſt, *particularis*, & *univerſalis*. Prior de aliquibus obſcuris, & inevidentibus rebus dubitandum præcipit. Poſterior vero ſecus de rebus omnibus ſive certis, ſive incertis, ſive evidentibus, ſive non, ambigendum dictat. Univerſalis dubitatio inſuper eſt *ad tempus*, cum hærendum mandat donec veritas eluceſcat; quando vero de omnibus ſemper dubitandum præſcribit, *perennis* ſalutatur. Illa moderata; hæc vero immoderata prorſus, ac effrænis merito vocatur.

§. 287. Deducitur apertè ex nunc dictis 1., dubitationis fundamentum rerum eſſe obſcuritatem, inevidentiam, inſcitiam; 2. uni rem dubiam poſſe videri, de qua alter ſit certiſſimus; 3. dubitationem, confun-

fundendam haud eſſe cum rerum negatione, quia qui dubitat, ut diximus (§. 287.) nec adfirmat, nec negat.

§. 288. Quid veritatis, & falſitatis nomine veniat, innuimus (§. 17.); quid ſint præjudicia, diximus quoque (§. 122.). modo probè advertendum, ne erronea, ac falſa præjudicia cum præcognitionibus, h. e. præviis judiciis certitudine, ac evidentia refertis, confundamus; poſſunt namque, aſſolent immo præjudicia, illæ omnes dici præcognitiones per ſe certæ, atque perſpicuæ, ceu ſunt axiomata, prima principia, &c. unde præcognita vocantur a Tullio (a) *perſpicua*, & hoc in ſenſu præjudicia *mentis anticipationes* nuncupatur. His libatis, accedat.

Hiſtorica Synopſis.

§. 289. Renatus Deſ-Cartes natione Gallus, Dominus de Perron, religione Chriſtianus, ſcholaſticorum infenſiſſimus hoſtis, poſt humaniorum literarum, Matheſis, & Philoſophiæ ſtudia, militiam ſecutus, in Germaniam perrexit; verum ipſa relicta, ad ſtudia reverſus. Academicos ſequens, in Batavia a generali de rebus omnibus dubitatione ſuam exorſus eſt Philoſophiam, ſequentibus ductus motivis: „ Cum „ itaque, *loquitur Carteſius* (b), nihil magis conducat „ ad firmam rerum cognitionem aſſequendam, quam „ ut prius de rebus omnibus, prefertim corporeis, „ dubitare aſſueſcamus; etſi libros ea de re complures ab accademicis, & ſcepticis ſcriptos dudum vidiſſem, iſtamque crambem non ſine faſtidio recoquerem; non potui tamen, non integram meditationem ipſi dare. *Et alibi ait*: quoniam infantes „ &c. (263.).... *Poſteà ſubdit* (c): Supponam igitur „ non optimum Deum fontem veritatis, ſed genium „ aliquem malignum, eumdemque ſumme potentem, & cal-

(a) Lib. 4. *de Finib.* cap 4.
(b) In *reſpon. ad* 2. *object.*
(c) *Meditat.* 1.

„ & callidum, omnem ſuam induſtriam in eo po-
„ ſuiſſe, ut me falleret. Putabo cœlum, aerem, ter-
„ ram colores, figuras, ſonos, cunctaque externa,
„ nihil aliud eſſe, quam ludificationes ſomniorum.
„ Conſiderabo me ipſum, tanquam manus non ha-
„ bentem, non oculos, non carnem, non ſangui-
„ nem, non aliquem ſenſum: ſed hæc omnia me
„ habere falſo opinantem. Manebo obſtinatè in hac
„ meditatione defixus. *Tum inquiebat*: Cogor fate-
„ ri, nihil eſſe ex iis, quæ olim vera putabam, de
„ quo non liceat dubitare, & ab iiſdem, non mi-
„ nus quam ab aperte falſis, aſſenſionem omnem eſ-
„ ſe cohibendam. *Clarius vero fatur* (a), *dicens*:
„ Nonne ego ipſe ſum, qui jam dubito fere de omni-
„ bus, qui nonnichil tamen intelligo, qui hoc unum
„ verum eſſe affirmo. Nego cetera „. Expoſitam Carteſii dubitationem nedum eius aſſeclæ, ſed complures alii amplexi ſunt, inter quos præcipue effrænes ſceptici hodierni, nec non Libernini, vulgo *ſpiriti forti*, cum Auctore opuſculi gallici. *De la foibleſſe de l'entendement humain*, Bælio, & Voltæro.

§. 290. Deducendum ex modo dictis 1., Carteſium dubitationem ſuam non fictitiam, jocularem, aut falſam reputaſſe; non fuiſſe ex hypotheſi loquutum; non hyperbolicè illam ſtatuiſſe, ſed ſerio, & ex animo differentem, præfractè omnia denegaſſe. Monſtrant namque id illa verba: *ſupponam*, *putabo*, *conſiderabo*, ut vel ipſi Grammaticæ Tyrones non ignorant. Idipſum indicant quoque illa alia: *nego cetera*: quinimo clarius ſe explicat Deſ-Cartes ipſe laudata *meditat*. 1., *&* *in reſponſ. ad* 5. *objectiones*, dum Gaſſendum irato animo urgere tentat, qui ipſi ceu impietatem illud de Deo dubium exprobrarunt, inquiens: ubi enim vis, opus non eſſe Deum fingere deceptorem, neque nos ſomniare, nec talia Philoſophus putaſſet, ſibi adducendam eſſe rationem, cur

(a) *Meditat*. 2.

cur illa non poſſint in dubium revocari, vel ſi nullam habuiſſet, ut revera nulla eſt, id non dixiſſet. Ait etiam, ſe non leviter, & inconſideratè, ſed ſerio, validiſque, & meditatis rationibus fuiſſe ad dubitandum adductum, & per multos annos in ea permanſiſſe dubitatione: ſanè non aliam, quam veram exigunt dubitationem, quæ ab ipſo in dubium revocantur: Ergo, *concludit Cl. Daniel Huetios* (a) cum „ dubitationem ſuam metaphyſicam, & hyperbolicam „ appellat Carteſius, non fictitiam intellexit, aut falſam, quod putant, aut putare fingunt ejus aſſeclæ, „ in vocabulorum illorum ambiguitate latebram pertinaciæ pro more ſuo quærentes, ſed quæ contineretur intra Metaphyſicæ fines, nec ad vitæ uſum „ adhiberetur: cum cæteroquin dubitatio fictitia, dubitatio non ſit, uti fatentur ipſi, nec uſui eſſe poſſit ad inquiſitionem veritatis; ſed opportuna tantum ad contradicendum; adeo ut ex uſu & commodo diſputantium dubitatio ſit, aut non ſit „. Patet 2. diſcrimen inter Carteſii dubitationem, & ſcepticorum impietatem. Sceptici enim ita de veritate hæſitant, ut eam inveniri haud poſſe, adſtruant; Carteſius autem ad tempus tantum dubitat, & dubitandum docet, donec ſcilicet rerum veritas elucefcat: quapropter Carteſius veritatem dari exiſtimat; ſimulque generali de rebus omnibus inſtituta dubitatione, hanc veritatem ſe adinveniſſe ait; repugnare nimirum id, quod cogitat, eo tempore, quo cogitat, non exiſtere: hoc itaque primum, ſtabile, ac ſolidum veritatis omnis principium ſtatuit: *ego cogito: ergo ſum*. Ex ipſa inſuper cogitatione infert Renatus ſe eſſe, ac exiſtere; idque veriſſimum eſſe, etiamſi ſemper falleretur, ſemper dormiret, & ſomniaret, atque talis eſſet naturæ formatus, ut ſemper, ac in omnibus deciperetur.

Quæ-

(a) *Cenſur. Phil. Carteſ. cap. 1. num. 2. circa finem.*

Quæſtionis ſenſus.

§. 291. In præſentia quæritur a nobis, num ad verum detegendum neceſſe, vel ſaltem utile ſit omnia omnino, etiam per ſe certa, ac evidentia; nos ſcilicet *extare*, *totum eſſe ſua parte majus*, *&c.* in dubium vertere etiam ad tempus, donec ſcilicet veritas appareat; nec ſolum judicium ſimpliciter de rebus ipſis ſuſpendere, verum etiam omnia falſa ad tempus quoque juxta Carteſium (§. 291.) habere? ad cujus reſolutionem priuſquam deveniamus, ſit.

Theorema.

Carteſii dubitatio, vera, proprieque dicta dubitatio adſtrui nequit,

§. 292. *Prob.* Carteſius non anceps judicio hæret, ſed ſupponit, putat, conſiderat, & exiſtimare ſe dicit, omnes omnino res incertas eſſe, ac falſas (ibid.): ſed qui omnia ſupponit, & habet pro falſis, nec vera illa exiſtimat; non magis hæſitat de illis, quam qui pro veris ea tenet: aſſentitur enim, credit, & affirmat illa eſſe falſa. Aſt qui aſſentitur, credit, & affirmat, non dubitat (§. 284.); ſed qui aſſenſum retinet, & incertum habet an res vera ſit, vel falſa: Carteſii, ergo, dubitatio &c. Nec Carteſium juvant, *ſubjungit Cl. Hvetius* (a), qui res ipſum „ hypotheticè tantum falſas habuiſſe volunt: nam „ cum & hypotheticè de iiſdem dubitaſſe cum contendant, ſequitur res eaſdem hypotheticè falſas ſimul „ & dubias ipſum, hoc eſt (ut omnis vocabulorum „ removeatur ambiguitas) res eaſdem ſimul poſuiſſe „ falſas & dubias, & manifeſtam repugnantiam in „ iiſdem rebus admiſiſſe. Nam quod falſum ponimus, „ de eo ſimul dubitare non poſſumus falſumne ſit, „ an verum „. Sed quidquid de hoc ſit, clarius infra patebit. Q. E. P.

Poſtulatum.

Nec neceſſarium, nec utile veritati aſſequendæ adſtrui

K

(a) Ibid. num. 3.

ſtrui id poteſt, quod intimo conſcientiæ ſenſui, & rectæ rationi adverſatur.

§. 293. Luce meridiana patet principium hujuſmodi: omnis namque veritas ut detegatur, vel intimo ſenſu, vel ſana, ac recta ratione debet conſtare.

Lemma.

Univerſalis Carteſiana dubitatio intimo conſcientiæ ſenſui, rectæque rationi eſt adverſa.

§. 294. *Prob. 1. pars.* Quæ intimo conſcientiæ ſenſu nota vel ipſemet fatetur Carteſius, hujuſmodi ſunt: nos ſcilicet exiſtere, & cogitare; totum eſſe ſua parte majus; impoſſibile eſſe idem ſimul eſſe, & non eſſe; bina binis addita efficere quatuor, & ſimilia: Jam vero quid intimus ſenſus de iſtiuſmodi apertè monſtrat veritatibus? oſtendit nimirum, ut quilibèt in ſeipſo experitur, mentem humanam ne tantillum quidem poſſe de illis ambigere, multo minus pro falſis eaſdem habere. Sane cum humanus intellectus potentia ſit neceſſaria, & cujus objectum veritas eſt (§. 16.); ſtatim ac evidentis alicuius veritatis lumine irradiatur, ac vivida prædicati cum ſubjecto connexio ipſi exhibetur, ad illi aſſentiendum non liberè, ſed neceſſario mens ipſa cogitur, & quidem ita, ut impoſſibile ſit de ea dubitare, non dicam jam pro falſa, & incerta eamdem habere: ſed Carteſiana dubitatio allata prima principia, aliaſque hujuſmodi veritates pro falſis, vel pro plane dubiis, ac incertis habendas dictat: igitur intimo conſciantiæ ſenſui reluctatur. Nec Carteſianis obſtinata favet ſcepticorum, Academicorum, ac Pyrrhonicorum dubitatio, cum iſti tanquam ſtulti, ideoque non attendendi a ſanioribus traducantur Philoſophis, ſicuti & a Carteſio ipſo, qui ſæpius in ſuis meditationibus, & in libro de methodo ait: *Scepticorum argumenta nunquam ſufficientia eſſe poſſe, ut homo illæſam rationem conſervans, de illarum propoſitionum veritate valeat dubitare. Secundo, ad ſophiſtici nimis ingenii oſtentationem, quam ex ſincero, intimoque animi ſenſu ab iis dictum fuiſ-*

ſe,

ſe, *conſtantiſſimè teneo*. Igitur univerſalis &c. Q. E. 1. P.

§. 295. *Prob.* 2. *pars* Recta ratio dictat, ad verum inveſtigandum non ludicre, & per fictionem; bene vero ſerio, & ex animo eſſe incedendum. Novit id Carteſius in ſuis celeberrimis meditationibus. Enimvero: vel Renatus noſter ludicrè omnia falſa, vel dubia exiſtimanda nobis præcipit, vel ſerio, & ex animo. Si ſecundum cum, ergo, impoſſibile eſſe, fateatur & ipſe de omnibus perpetuo ſcepticorum more dubitare (§. præc.); fateatur quoque opus eſt, id etiam ad tempus repugnare; tam impoſſibile ſiquidem eſt de evidentiſſimis hæſitare veritatibus per horas, quam per annos, aut ævum. Si primum: quomodo quæſo per dubitationis apparentiam poterit mens ad verum pervenire? neceſſe eſt, igitur, ut Carteſius fateatur etiam, univerſalem ejus dubitationem recte rationi reluctari. Q. E. 2. P.

Propoſitio.

Univerſalis Carteſiana dubitatio ad verum aſſequendum minimè confert.

§. 296. *Demonſtr.* Nec neceſſarium &c. (poſtul.): ſed univerſalis Carteſiana &c. (ex Lem.): univerſalis, ergo, &c. Inſuper pro majori Carteſianorum confuſione, ſubſumimus: atqui univerſalis Carteſiarum dubitatio talis eſt, ut ea ſemel inſtituta, nihil adeo evidens poteſt menti obverſari, quo rationabiliter conceptam valeat deponere dubitationem. Rè: fingamus eo humanam mentem adduci poſſe, ut per ſe nota etiam, ac evidentiſſima ſi non pro apertè falſis, ſaltem pro planè dubiis, atque incertis habeat; ſintque hæc bina: *impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe*; *totum eſt ſua parte majus*: quanam hocce in caſu utentur Carteſiani methodo, qua dubium omne de illis relinqui poſſit; menſque ipſa certiſſima rurſus evadere queat? mehercle conſequi id haudquaquam poterit; ni alia evidentior accedat enunciatio, quæ mentem ipſam percellere queat, propoſitiones illas, quas in dubium vertit, indubitabili ve-

 ritate

ritate fulciri : aſt quæſo quænam iſta erit admirabilis enunciatio , quæ lucem tantam ceteris perfundere potis ſit, ac valeat ? en : *ego cogito* : *ergo ſum* ; cum impoſſibile ſit , ait Renatus : me cogitare quin ſim : Præclarum certè ratiocinium ſolo Carteſio dignum! Ecquid? nonne de hoc ipſo quoque nos ambigere præcepit Deſ-Cartes ? magis ne fortaſſe poſſibile eſt idem ſimul eſſe ; totum non eſſe ſua parte majus ; bina binis addita non efficere quatuor , aliaque hujuſmodi falſitati ſubjici , quam me allucinari quin cogitem , aut me cogitare quin ſim , ac exiſtem ? quod ſi eo mentem adigere quimus , ut de prioribus reipſa hæſitet , major ne vis opus erit ipſi , ut de poſterioribus dubitet ? ſi illas audet ſcepticus denegare , iſtas æquo jure inficiari non poterit ? tunc certe impotes æquo erimus ad eas omnes ſimul probandas, quia veritates, queis Carteſiani utuntur, ut mentem a dubio eripiant, evidentiores haud ſunt iis, de quibus dubitandum cum eorum duce præſcribunt. Sane illud : *ego cogito : ergo ſum* ſuam mutuatur claritatem ab illo : *impoſſibile eſt idem ſimul eſſe* , *&* *non eſſe* , ut cuique vel parum attendenti eſt manifeſtum : ſi hoc , jam fucum ſibi faciunt Carteſiani omnes , utpote univerſalis &c. Q. E. D. Qui plura hac de re cupit, adeat Cl. Danielem Huetium in ſua cenſura Philoſophiæ Carteſianæ .

Objectis occuritur.

Opponunt 1. Sola Carteſiana dubitatione ad verum devenitur : falſum, ergo, nil ipſam veritatis aſſecutioni conferre . *Prob. antec.* Plura ſunt obſtacula , queis mens ad verum detegendum moratur : atqui per ſolam Carteſianam dubitationem hujuſmodi removentur obſtacula : ſola , ergo , Carteſiana &c. *Prob. min.* Obſtacula hujuſmodi ſunt præjudicia : ſed per Carteſianam dubitationem omnia a mente removentur præjudicia : ergo per ſolam &c. ideoque ſola &c.

§. 297. ℞. Obſtacula &c. diſting. maj. falſa ſcilicet, ac erronea , conc. maj. judicia prævia , ſeu prima principia nota ex ſe , ac evidentia , neg. maj. & diſting.

diſting. min. ſed per &c. præjudicia tam falſa, quam vera, conc. min. ſecus neg. min. & conſeq. utramque. Probe jam diximus advertendum, ne &c. (§. 288. uſq. ad fin.). Præjudicia ſiquidem prioris generis, h. e. erronea, cum utique obſtacula ſint, ne mens rerum veritatem tutiſſimè aſſequatur, rejicienda equidem a mente eſſe ultro concedimus; ſecus autem dicendum de præjudiciis poſterioris generis, ſcilicet per ſe notis, ac evidentiſſimis, cum ad alias detegendas veritates quammaxime inſerviant, mentemque ipſam tutiſſimè ducant. Hinc attente conſulenda, & retinenda ſunt a mente principia hujuſmodi ad veri aſſequentionem: unde Philoſophi illi, qui pro removendis a mente veritatis obſtaculis, hæc quoque principia evidentiſſima in dubium revocant; ceu præſtant Carteſiani, rectè *Medicis illis*, ut optimè advertit Pr. Sicco, *ſimiles eſſe dicuntur*, *qui ut humores malos ab humano corpore expellant*, *animam ipſam expellunt*: ideoque ſola Carteſiana dubitatione minime ad verum pervenitur.

Contra: atqui pro removendis a mente veritatis obſtacuiis, prævia quoque judicia, ſive prima principia ſunt in dubium evocanda, immo ut falſa habenda: ergo ſuo in robore argumentum. *Prob. min. ſubſump.* ex Carteſio ipſo penes Claubergium (*a*). „ Si „ quas veras opiniones, antequam ſerio philoſophe- „ mur, habeamus, illæ tam multis aliis vel falſis, „ vel ſaltem dubiis ſunt permixtæ, ut ad illas ab his „ ſecernendas, optimum ſit, omnes initio rejicere... „ Quod plane idem eſt, ac ſi dixiſſem, ad cavendum, „ ne in caniſtro, vel corbe pomis pleno aliqua cor- „ rupta haberentur, principio omnia eſſe fundenda, „ nihilque prorſus in eo relinquendum; & deinde ea „ ſola vel reſumenda, vel aliunde aſſumenda, in qui- „ bus nullum vitium eſſe cognoſceretur „: ex his ſic probant Carteſiani ſubſumptum. Ad illa removenda veritа-

(a) De dubit. Carteſ. cap. 9.

ritatis obſtacula, præjudicia falſa a veris judiciis ſecerni debent: ſed non alia ratione conſequi id poteſt, ni omnia tanquam falſa, vel dubia habeantur, ceu ex allato pomorum pateſcit exemplo: pro removendis, igitur, &c.

§. 298. ℞. conc. maj. neg. min. conſeq. & paritatem. Maximum eſt diſcrimen, quod inter pomorum exemplum, & adductum reperitur momentum. Ideo namque poma illa in principio ſunt e caniſtro, vel corbe fundenda, quia quandiu in illo extant, corrupta poma ab integris obteguntur, illaque ab iſtis abſque caniſtri verſione diſcere oculus nequit. At judicia prævia, prima nimirum principia licet cum erroneis, ac falſis permixta in mente dicantur, hoc ipſo tamen quod per ſe nota ſunt, ac evidentiſſima, ita humanam mentem ſplendore ſuo irradiant, ut quamclariſſimè propriam veritatem, & erroneorum præjudiciorum etiam falſitatem, abſque eorum commixtione, ei oſtendant; hinc eſt, quod nullus ſanæ mentis adinvenitur, qui unico, ac ſimplici intuitu prima præjudicia, ſeu principia a poſterioribus haud diſtinguat, illaque veritate ſemper, hæc autem falſitate ſuffuſa haud fateatur: nil ergo ad rem exemplum adductum.

Contrà: atqui ut judicia vera a falſis diſtinguantur, utraque ſunt in dubium advocanda, immo ut falſa habenda: ergo a capite argumentum. *Prob. ſubſump.* Præjudicia erronea aliquando habita ſunt tanquam vera, quæ falſa inde ſunt detecta: hoc ipſo etiam judicia vera laudatam auſugere non debent dubitationem; adeoque ut judicia &c. *Prob. min.* ideo præjudicia erronea quandoque ut vera ſunt habita, quia tunc primum incurioſè, & ulla abſque advertentia fuere uſurpata: atqui hoc etiam modo prima principia aſſolent a mente noſtra admitti: ergo hoc ipſo &c.

§. 299. ℞. conc. maj. & diſting. min. atqui hoc etiam &c. ſimulque immediatè vera, immo veriſſima menti apparent, conc. min. ſecus, neg. min. & conſeq.

ſeq. Prima igitur principia, cum evidentia metaphyſica polleant, eorumque veritas ſemper eodem modo mentem affulgeat, ſequitur, quod abſque examine debent a mente admitti; licet aliquando, cum nempe neceſſaria illa prædicati cum ſubjecto convenientia non ſtatim elucet, aliquali examine ſoleat mens ipſa uti. Secus autem incedere debet intellectus in rebus obſcuris, atque falſis, uti ſe habent præjudicia erronea, quæ nonniſi maturo examine, ac advertentia, ratione claritatis deficientiæ, queunt tales ab intellectu dignoſci; quod cum circa prima principia haud verificetur, ſequitur, omnem debere ipſam dubitationem aufugere.

Contrà atqui ad veri detectionem de primis etiam principiis dubitandum eſt: ergo nihil ſolutum. *Prob. min. ſubſum.* ad formam Soritis: Rerum veritas agnoſci nequit, niſi evidentiæ ope: evidentia haberi nequit ſine demonſtratione: demonſtratio non datur ſine evidentibus principiis: evidentia principiorum non obtinetur abſque inveſtigatione: rei inveſtigatio præſupponit dubitationem: ergo ad veri &c. Dein complures ex Philoſophis in iis decepti ſunt etiam, quæ ipſis certiſſima videbantur: præſtat, igitur, ad verum inveniendum de omnibus dubitare.

§. 500 ℞. ad 1. conc. 1. propoſit., & diſting. 2. evidentia &c., mediata conc., immediata neg.; & conceſſa altera una cum 5., diſting. 6. rei inveſtigatio &c. in rebus obſcuris, & inevidentibus, conc. in rebus claris, per ſe notis, & evidentibus, neg. propoſit. & conſeq. Datæ diſtinctiones ex præcedente reſponſo patent. *Ad 2. diſting. antec.* Complures &c. ob nimium ad propriam ſententiam amorem, atque peculiarem experientiam, conc. antec. ex evidentia genuina, & univerſali experientia, neg. antec. & conſeq. Decepti equidem plerique ſunt e Philoſophis in rebus peculiari obfirmatis experientia, dum plurimum ſibimetipſis fidentes, communia aſpernarunt principia. In iis tamen, quæ generali nota ſunt experien-

tia, & univerſalibus innixa principiis, nemo, niſi mente captus, eſt deceptus. Sileant ergo Carteſiani; eorum ſiquidem univerſalis dubitatio minime confert ad verum aſſequendum:

Objiciunt 2. Naturalis ratio bona roborata experientia præcipit, ad verum inveniendum, de omnibus omninò rebus eſſe dubitandum: ergo falſa propoſitio. *Prob. antec.* Aſtronomi ad verum detegendum falſa pro veris ſumunt, cum Æquatorem, Zodiacum, alioſque circulos imaginantur in Cœlo. Non abſimili modo incedunt paſsim Geometræ, atque Philoſophi. Theologi pariter in ſolvendis quæſitionibus ad fidem pertinentibus, falſum aliquid, & hæreticum ſupponunt in proceſsione Spiritus Sancti, ut inde realem Divinarum Perſonarum diſtinctionem, & Proceſsionis naturam perquirant, diſceptantes: *An ſi Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab eo nihilominus realiter diſtingueretur?* De omnibus, ergo, licitum eſt dubitare, ut verum a falſo clarius inde diſcerni queat; adeoque ratio naturalis &c.

§. 301. ℟. Pluſquam palmaris adeſt diſparitas Carteſianam inter dubitationem, & laudatos Aſtronomos, Geometras, Philoſophos, atque Theologos. Aſtronomi ſiquidem in incertum, & obſcurum haud animo currunt, ſed obſervata habent Planetarum loca; unde ut corporum cœleſtium explicent motus, nonnullos imaginantur circulos, ad eorundem effectibus explicandis aptos, atque idoneos eſſe concipiunt. Geometræ etiam, & Philoſophi aliquando nonnullas fingunt hypotheſes vel eadem ratione, qua Aſtronomi, vel ut ex iſtis ad aliquod ſtatuendum abſurdum impellant eum, qui evidentem aliquam veritatem denegare audet, ut ſcilicet eamdem admittat: ſic ſi quis deneget, omnes lineas a centro circuli ad circumferentiam ductas inter ſe eſſe æquales; Geometra demonſtrabit, hocce in caſu, deſtrui circuli proprietatem, quæ eſt, ut æquales ſint omnes rectæ lineæ, quæ ducuntur a centro

ad

ad circumferentiam ; atque ita Adverſarium vel ad negatam linearum æqualitatem fatendam, vel ad abſurdum admittendum perſtringunt. Theologi denique haud abnuunt Spiritum Sanctum a Filio procedere, ſed duntaxat ſimpliciter abſtrahunt, & meræ hypotheſis gratia antecedenter appræhendunt Spiritum Sanctum non procedere a Filio: *abſtrahentium* enim, ut Scholæ loquuntur, *non eſt mendacium*, *bene vero dividentium*. At Carteſius noſter nil horum præſtat, ſed de omnibus omnino dubitat, omniaque, evidentiſſima etiam pro plane falſis ſupponit. Paritas ergo nil ad rem.

Contrà: atqui naturalis ratio vera quoque in dubium revocanda, immo pro falſis habenda eſſe demonſtrat: ergo reſponſio nulla. *Prob. ſubſump.* Fert commune adagium: *via deveniendi ad medium, eſt declinare ad aliud extremum*. *Sicut baculum*, loquitur Carteſius, *qui curvus eſt, ut rectum reddamus, illud in contrariam partem inflectimus*: *ita*, deducit Renatus, *mentem ad falſitatem inflecti debere, ut rectiſſime ad veritatem aſſurgat*: igitur naturalis ratio &c.

§. 301. V. Non aliam aptiorem dari poſſe argumento huic reſponſionem, opinamur, ea, quam Cl. Petrus Gaſſendus (*a*) Carteſio ipſi inter vivos adhuc degenti præbuit his verbis: „ Dicis te facere, quod „ illi, qui baculum curvum reddituri rectum, in „ contrariam partem inclinant; ſed dum baculus ita „ incurvatur, per rectitudinem tranſit, ſicque aſſueſcit ſe paulatim ad illam componere; Tu vero „ menti dubiæ non per veritatem facis tranſitum, „ ſed deflexæ in falſitatem impulſum præbes, & ex „ curvitate parva, aut mediocri, curvitatem maximam facis „ ut ſcilicet inde impoſſibile evadat menti, veritatem aliquam detegere, ſuſceptamque depone-

(a) Tom. 3. *adverſ. Metaph. Carteſ.* pag. 282.

ponere dubitationem, ut (§. 286.) demonſtravimus.

Contrà: atqui falſum eſt, univerſalem Carteſii dubitationem haud per rectum tranſire, dum omnia in dubium præcipit revocari: ergo viget argumentum. *Prob. min. ſubſum.* Ideo præciſe homines in errores labuntur, quia methodum hanc dubitationis temnunt: falſum eſt ergo &c. *Prob. antec.* ex Auguſtino, ajente (*a*): *Sequuntur nonnulli phantaſmata ſua tam præcipites, ut nulla ſit alia materies omnium falſarum opinionum, quam habere phantaſias, vel phantaſmata pro cognitis*: ex quibus en probatio. Ideo homines ex Aug. a vero aberrant, & in errores turpiſſime labuntur, quia quæ ſenſibus percipiunt pro veris, ac certis tenent; h. e. nolunt eadem in dubium vocare: atqui nil adinvenitur in mente, quod per ſenſus habitum non fuerit: ideo præciſe, ergo &c. Hinc Ariſtoteles quoque, ut ediſcamus, dubitationem probavit (*b*): autumandum, igitur, univerſalem Carteſianam dubitationem ad veritatem mentem deducere.

§. 302. ℟. ad 1. Miramur ſane quanam facie tam confidenter Cartiſiani iſtiuſmodi nobis obiiciant argumentum. Falſum eſt enim per ipſos, omnia mediis ſenſibus in mentem advenire, cum plures ipſi ideas tueantur humanæ menti ab ortu ſuo inditas. Aſt propius ad rem accedentes, diſtinguenda eſſe, reponimus, ea, quæ mens a ſenſibus immediate haurit, ab iis, quæ mens ſuper eadem reflectendo, certiſſime noſcit. In iis, quæ immediate mens per ſenſus cognoſcit quandoque decipimur; aſt evenit id, quia ad requiſitas non attendimus conditiones (§. 124.). In reliquis autem cognitionibus, quas mens non quidem immediate a ſenſibus, ſed aliunde adipiſcitur, nullum habere poſſe locum Carteſii dubitationem, pluries diximus. Nec Auguſtinus Adverſariis prodeſt. Enimvero

(a) Lib. 6. *de Muſica* cap. 11.
(b) Lib. 2. *Metaph.*

vero modum exponens S. Doctor *(a)*, quo ad verum ducimur, ſic loquitur *: In quod pervenimus, in eo ambulemus; ambulando quippe in quod pervenimus, & quo nondum pervenimus, pervenire poterimus* : ex quibus patet, nos ex habitis cognitionibus ad alias veritates detegendas pervenire debere, non quidem ex falſitate, vel dubitatione; quandoquidem, ut advertit S. Gregorius Nazianzenus : *abſurdum eſt per ſcopulos, immo per naufragia, ad littus ducere*. Illud ergo citato loco unice contendit Auguſtinus, non debere nos de rebus præcipitanter judicium ferre, ſed ad omnes attendere circumſtantias, nec temere phantaſmatibus præbere adſenſum. Quocirca ſubdit ibid. : *quare his potiſſimum reſiſtamus, nec eis ita mentem accomodemus, ut dum in his eſt cogitatio, intelligentia ea cerni arbitremur*. Hoc quoque in ſenſu, *ad* 2., loquutum dicimus Ariſtotelem, qui generaliter de rebus dubitandum nunquam commendat, ſed adſenſum cohibendum, quoties res ſit dubia, & mens ſuſpenſa hæreat pro aliquid de ipſa affirmando, vel negando : a primo itaque uſque ad ultimum ſemper ſartum manet, Carteſianam univerſalem dubitationem minime ad verum conferre.

CAPUT III.

De idoneo veritatis Criterio.

Nihil, vel parum ſano Philoſopho ingenuo veritatis amatori eſſet, ſui juris tantum, atque methodi in rebus naturalibus rimandis callere notitiam, niſi veritatis regulam quoque, hoc eſt *Criterium*, qua tutus eſſe poſſit, ea, de quibus judicavit ita ſe habere, ceu dicuntur, & nullo pacto in illis decipi, perfecte cognitam haberet. De hac itaque veritatis teſſera pro Logices noſtræ coronide differentes, ſit. QUÆ-

(a) Lib. *de gratia, & liber. arbitr.* cap. 1.

QUÆSTIO III.

Quodnam ſtatuendum ſit veritatis Criterium?

§. 303.

QUid ſit veritas, diximus (§. 18.). Modo ſciendum, quod veritas triplex eſt, *logica*, *metaphyſica*, & *moralis*. Prior conformitas eſt idearum noſtrarum cum veritatibus ipſis realibus; quæ *objectiva* audit, ut a *formali* ſecernatur, quæ in conformitate idearum cum ſeipſis eſt ſita. Poſterior, ſeu *realis* habetur, cum res talis in ſe eſt, qualis natura ſua eſſe debet. Ultima tandem in concordia ſita eſt ſententiarum animi cum ſignis, queis ſolent exprimi.

§. 304. Evidentia pariter, ceu veritas triplex eſt, *metaphyſica*, *phyſica*, & *moralis*. Evidentia metaphyſica diſtincta eſt, ac perſpicua rerum abſtractarum, axiomatum, atque demonſtrationum puræ intellectionis menti facta explanatio. Phyſica, quam ſenſus faciunt aut intuitione, ſeu ſenſatione, aut propriam ſuppeditando demonſtrationem. Moralis tandem cognitionem abſolute certam importat, propter teſtes omni exceptione majores.

§. 305. Advertendum heic 1., quod illi, qui majorem, vel minorem de rebus haberi poſſe evidentiam adſtruunt, ita ſunt intelligendi, ut humanæ cognitionis evidentia major, vel minor ſit non *intenſive*, ſed *extenſive:* h. e. una cognitio altera evidentior dici poteſt quinque ex cauſis, 1. ex majore, vel minore intellectus ipſius cognoſcentis perfectione; 2. ex ejuſdem intellectus attentione, vel diſtractione; 3. ex aptiore, vel ineptiore ſenſuum tum internorum, cum externorum diſpoſitione, atque conſtructione; 4. ex objectorum noſcendorum conditione, & natura; 5. demum ex vocabulorum, ac ſignorum diverſitate, qua fit ut non ſemper eodem pacto a cun-

ctis

ctis intelligantur. Notandum 2., evidentiam eſſe *veram*, ac *genuinam*, & *falſam*, *fucatam*, ac apparentem. Omnes certiſſimæ rerum cognitiones ad evidentiam veram pertinent. Ad evidentiam vero falſam, *Enthuſiaſmus* ſpectat, cujus nomine quidam mentis fervor venit; ſeu vividiſſima quædam objecti alicujus excitatio in mente, a phantaſia præcipue illuſtrata, qua mens clariſſime objectum illud percipit, atque vividiſſime ab eo percellitur.

§. 306. Criterium juxta græcum vocabulum *Criterion*, *judicium* ſignificat; juxta naturam vero definitur: certa, ac infallibilis teſſera, ſeu regula, qua ad veritatem, veluti ad lydium lapidem, certo ducimur; ſive, quod idem eſt, qua certi ſumus, ea, de quibus judicamus, ſic ſe habere, nulloque pacto in iis nos decipi.

§. 307. „ Qui aliquid ediſcere, *loquitur Diogenes* „ (a), pertractare, vel edocere inſtituit, neceſſe habet certum, & indubitatum præſtare principium, „ ſcilicet aliquam regulam, ſive criterium, quo dirigatur tutiſſime ad intentum finem conſequendum. „ Regula autem omnis, ut monet Ariſtoteles, generalis eſſe debet, æquabilis, minimeque fallibilis; „ alioquin altera opus eſſet regula, quæ cognoſcitivum principium dirigat; ut enim judicium aliquod „ indubium, certumque ſit, humanuſque intellectus „ certo, infallibiliterque quidpiam ſe noſcere tutiſſime ſciat, citra ſcilicet periculum, errandique formidinem, neceſſarium omnino eſt, ut cognitionem „ omnem ad aliquam certam normam, ac infallibilem, veluti ad lydium lapidem referat, ac proinde „ quædam veritas, ac certitudinis nota in omni propoſitione vera reperiri, ac veluti fulgere debet.

§. 308. Ex nunc dictis colligendum cum Philoſophis, quatuor eſſe Criterii characteres; 1. *Criterium debet eſſe univerſale*, ſe nimirum ad ea omnia exten-

(a) *Apud Laertium*.

tendere, quæ in data facultate eo mediante ſunt noſcenda; ſecus enim altero opus eſſet Criterio, ut cum Ariſtotele diximus (§. præc.); 2. *abſolute primum*, ita ut a nullo alio præcedatur, & a quo pendeat, quia tunc iſtud, non illud proprie Criterium foret; 3. *certum*, *ac infallibile*, cum ſecus regula certa dici haud poſſet: certum enim ex incerto dignoſci nequit; 4. tandem *ultima ratio veritatis rei cujuſque demonſtrabilis*. His quatuor, inquam, characteribus inſigniri debet veritatis teſſera, ſive Criterium, ut infra.

§. 309 Sciendum tandem, Criterium veritatis dupliciter conſiderari poſſe, *materialiter*, & *formaliter*. Primo modo attentum, in iis ſitum eſt regulis, ac præceptis, quæ ad formale Criterium ducunt. Secundo modo conſideratum, in ea immediata ſitum eſt regula, qua clare, evidenter, ac abſolute veritas ipſa noſcitur, & a falſitate ſecernitur.

Philoſophorum placita.

§. 310. Quotquot extitere veteres, & Recentiores Philoſophi, ſcepticis exceptis, qui attendendi non ſunt, veritatis Criterium agnovere, ſed non omnes idem ſenſere. Illuſtriores namque Philoſophi Thales, Parmenides, Xenophanes, Democritus, Heraclitus, & Anaxagoras *ſolam rationem*, fatente Tullio (a), *eſſe Criterium dixerunt; ſenſus autem propter illorum imbecillitatem non poſſe vera judicare*; & inter alios divinus Plato, *qui omne judicium veritatis, veritatemque ipſam abductam ab opinionibus, & a ſenſibus cogitationis ipſius, & mentis eſſe voluit*. Platonici autem ita utramque colligavere ſententiam, ut veri Criterium partim in ratione, partim in ſenſibus reponerent. Idipſum de Ariſtotele, & Theophraſto affirmat

(a) Lib. 1. *de finibus*.

firmat Empyricus (*a*): *Peripatetici*, ait, *communiter cum ſit duplex in ſumma rerum natura, quoniam aliæ quidem ſunt ſenſibilia, alia autem intelligibilia, ipſi quoque duplex relinquunt Criterium; ſenſum quidem, qui ſit ſenſibilium, intelligentiam deinde, quæ intelligibilium: amborum autem commune eſt, ut dicebat Theophraſtus, id quod eſt evidens*. Ex Scholaſticis vero nonnulli ab Ariſtotelis opinione diſcedentes, veritatis Criterium in ſolis regulis logicalibus, præcipue autem in tribus ſciendi modis, quos definitionem, diviſionem, & argumentationem dicunt, ſitum volunt; tales ſunt PP. Ferrari Conventualis, & Franciſcus Jacquier Minimus, aliique. Contrarium his ſentit

§. 311. Epicurus, qui putat omnem

. . . . *a ſenſibus eſſe creatam*

Notitiam veri, neque ſenſu poſſe refelli (*b*).

Omnia nempe *judicia rerum*, teſte Tullio (*c*), *in ſenſibus ponit; quibus ſi ſemel aliquid falſum pro vero probatum ſit, ſublatum eſſe omne Judicium veri, & falſi putat*. Zeno Citticus cum ſuis Stoicis ad Epicurum hac in re acceſſiſſe videtur; ſtatuit nempe pro veri Criterio *compræhenſibilem*, h. e. *evidentem phantaſiam*, idque ex Laertio (*d*), & Tullio (*e*) colligitur: *Zeno*, ait Cicero, *quod erat ſenſu comprehenſum, id ipſum ſenſum appellabat; & ſi ita erat comprehenſum, ut convelli ratione non poſſet, ſcientiam; ſin aliter inſcientiam nominabat: ex qua exiſteret etiam opinio, quæ eſſet imbecillis, & cum falſo, incognitoque communis*.

§. 312. Ex Recentioribus vero Renatus Carteſius novitatis amator, poſtquam ad verum detegendum de rebus

---

(a) Lib. 1. *adverſ. Logicos*.
(b) Lucret. *lib. V.*
(c) Lib. 1. *de finib.*
(d) *In Zenone*.
(e) Lib. 1. *contr. Academ.* cap. 12.

rebus omnibus dubitandum docuerit, veritatis teſſeram *in clara rei, diſtinctaque perceptione repoſuit*, ſequentibus ductus motivis: „ Quoties, *ait* (*a*) voluntate ita contineo, ut ad ea tantum ſe extendat, quæ illi clare, & diſtincte ab intellectu exhibentur, fieri plane non poteſt, ut errem, quia omnis clara, & diſtincta perceptio procul dubio eſt aliquid, ac proinde a nihilo eſſe non poteſt, ſed neceſſario Deum Auctorem habet: Deum, inquam, illum ſumme perfectum, quem fallacem eſſe repugnat, ideoque procul dubio eſt vera „. Quid autem nomine ideæ claræ, & diſtinctæ intelligat Carteſius, exponit ipſe (*b*), dicens: „ Claram voco illam perceptionem, quæ menti adtendenti præſens, & aperta eſt: ſicut ea clare a nobis videri dicimus, quæ oculo intuenti præſentia ſatis fortiter, & aperte illum movent; Diſtinctam autem illam, quæ cum clara ſit, ab omnibus aliis ita ſejuncta eſt, & præciſa, ut nihil plane aliud, quam quod clarum eſt in ſe contineat. Ita dum quis magnum aliquem ſentit dolorem, clariſſima quidem in ea eſt iſta perceptio doloris, ſed non ſemper eſt diſtincta; vulgo enim homines, illam confundunt cum obſcuro ſuo judicio de natura ejus, quod putant eſſe in parte dolente ſimile ſenſui doloris, quem ſolum clare percipiunt. Atque ita poteſt eſſe clara perceptio, quæ non ſit diſtincta; non autem ulla diſtincta, niſi ſit clara „. Recenſitum Carteſii veritatis nanciſcendæ Criterium ſic aliis verbis reddunt e Carteſianis nonnulli: *Quidquid in idea clara, & diſtincta rei alicujus comprehenditur, id de ea re certiſſime poteſt affirmari*. Hanc Carteſianorum aſſertionem moderatam tuentur quotquot ex Catholicis Carteſianæ doctrinæ nomen dedere: unde Pr. Mallebran-

(a) Meditat. 4. *prope finem*.
(b) Part. 1. *Princip. Artic.* 45. 46.

branche inquit (*a*) : *In rebus ad fidem ſpectantibus, nulla quærenda eſt evidentia; ſicut in rebus naturæ, fides, ſeu auctoritas Philoſophorum nihili facienda eſt.*

§. 313. Cl. Petrus Daniel Huetius cum nullam in humana ratione veri teſſeram una cum aliis veteribus adinvenerit, *ſolam Dei revelantis auctoritatem* veritatis criterium eſſe docuit (*b*). Anaxagoras una cum Pantheiſtis non aliam ob cauſam rationem humanam veri teſſeram ſtatuit, niſi quod ea ipſiſſima ſit Dei ratio. Eruditiſſimus Vicus Criterium veritatis *ſcientiam eſſe*, ait, *rerum faciendarum*; ita ut verum duntaxat id habeatur, quod facere ſcimus. Inſignis mathematicus Doria veri teſſeram in *rerum unitate* ſtatuit, adeo nempe ut id ſolum verum dicatur, quod uno modo fieri poteſt. Poſtremo reliqui omnes Neoterici veritatis Criterium in vera, ac genuina evidentia ſtatuunt, qua fit, ut evidentiſſimis nequeamus non adſentiri veritatibus. Ex his omnibus recenſitis ſententiis, quid nobis videatur, priuſquam ſtatuamus, aperiatur.

Controverſiæ ſtatus.

§. 314. Quærimus quodnam ex iis omnibus, quæ hactenus Philoſophi excogitarunt ſit veritatis Criterium? ſeu quænam ſit illa immediata regula, h. e. formale Criterion (§. 309.), quo mediante intellectus tutiſſime, & abſque ullo erroris metu veritatem detegere, noſcere, atque ſtabilire valeat?

Hypotheſis.

§. 315. Duo in præſentiarum adverſus effrænes ſcepticos ſupponimus, & dari nimirum rerum ſcientiam, quam, ipſis exceptis, omnes ſaniores admittunt Philoſophi; & aliquod extare etiam veritatis Criterion, quod inſulſe inficiantibus ſcepticis, attendendos haud eſſe, decernimus.

Poſtulatum.

L *Illud*

(a) Lib. 1. *de inquir. verit.* cap. 3.
(b) *In Alnet. quæſt.* lib. 1.

Illud formale eſt veritatis Criterium, quod 1. eſt univerſale, 2. abſolute primum, 3. certum, ac infallibile, 4. demum ultima ratio veritatis rei cuiuslibet demonſtrabilis.

§. 316. Hi ſiquidem 4. characteres illi ſunt, quos ad veri Criterii naturam requiſitos volunt ſaniores Philoſophi (§. 307. 308.).

LEMMA I.

Vera, ac genuina evidentia univerſalis eſt; certa, ac infallibilis.

§. 317. *Prob.* 1. *parſ.* Vera, genuinaque evidentia univerſalitate gaudet, quoties ad res omnes naturali ratione noſcibiles extendatur, & extendi queat: ſed ita res procedit. Enimvero res omnes, quæ naturali ratione capi poſſunt, vel ſunt pure intelligibiles, ut *mens humana*, *angeli*, *Deus*; vel ſunt ſenſibiles, ut *arbores*, *lapides*, *terra*, aliaque hujuſmodi; vel ſunt demum auctoritati innixæ, ut *opiniones*, *hiſtoria*, &c. atqui ad res primi generis ſe extendit evidentia metaphyſica, ad res ſecundi generis, evidentia phyſica; ad res tandem tertii generis, evidentia moralis (§. 304.) ſuis decorata conditionibus: vera, ergo, ac genuina evidentia eſt univerſalis quoad res dignoſcibiles. Neque univerſalitas hujuſmodi vel parum læditur, aut minuitur, ex quo ad res ſupernaturales etiam, humani captus ſatiem exuperantes, evidentiam ipſam non dicatur extendi: iſtæ enim non naturali, ſed ſupernaturali lumine ſunt dignoſcibiles; præter, quam quod in iſtis quoque ſupernaturalibus noſcendis veritatibus evidentia non deeſt, ſi non intrinſeca, extrinſeca ſaltem, ex Dei nempe ipſius veracitatis, atque auctoritatis infallibilis deprompta notione, queis unice res illæ nituntur: igitur vera &c. univerſalitate pollet. Q. E. P.

§. 318. *Prob.* 2. *pars.* Intimo conſcientiæ ſenſu experi-

perimur, mentem humanam naturali quodam pondere ad veritatem noſcendam ferri, ut nullibi libentiſſime otietur, quam in iis, quæ evidentiſſime eidem revelantur: *ſicut* namque *neceſſe eſt*, ait rem Tullius (a), *lancem in libra ponderibus impoſitis deprimi; ſic animum perſpicuis cedere;* quod ſane luculentiſſimo argumento eſt certitudinis, ac infallibilitatis evidentiæ. Inſuper judicia omnia, atque enunciationes, quæ ab hominibus feruntur duplicis ſunt generis, aliæ evidentiſſimæ, ac per ſe notæ, & obſcuræ aliæ, atque inevidentes. Priores ſunt: *impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe; quæ ſunt eadem uni tertio, eadem ſunt inter ſe; totum eſt ſua parte majus;* aliaque id genus. Poſteriores autem: *Corporum gravitas mutua eſt materiæ attractio; fluxus, & refluxus maris origo, preſſio eſt Lunæ juxta Carteſium; prima corporis naturalis principia ſunt monades Leibnitianæ*, & alia his ſimilia. Jam vero circa enunciationes prioris generis cuncti homines mira quadam concordia conſpirant, atque unanimiter veritatem iiſdem ineſſe fatentur; & ex quibus inde alias inferunt propoſitiones, quæ certitudine pari gaudent, atque fulciuntur. Secus autem circa enunciationes poſterioris generis mira conſpicitur diſſenſio, cum ab aliis veræ, falſæ ab aliis judicentur: eccur autem, amabo, circa illas mirabilis ille conſenſus, circa iſtas vero tam portentoſa diſſenſio? Non alia mehercle ratione id contingit, niſi quia illarum veritatem evidentia genuina fulgore ſuo patefacit, adeoque aſſenſum extorquet ab omnibus ſana ratione utentibus; iſtæ autem, utpote obſcuritate, ac incertitudine ſuffuſæ, formidinem in mente relinquunt, qua fit, ut omnes ad earum confitendam veritatem intellectum cohibere non valeant. Quod ſi per impoſſibile ab enunciationibus illis perſpicuitas omnis detrahatur, jam illa aſſentiendi neceſſitas & mirabilis conſenſus deſideraretur, ipſaque veritas

(a) Lib. 4. *Academ.*

in denſam caliginem prolaberetur, nihilque remaneret, cui tute homines fidere poſſint, & verum a falſo diſcernere, ſed dubitationibus, atque opinamentis duntaxat omnis humana cognitio æſtuaret: igitur cum vera, ac genuina admiſſa evidentia, humana mens ineluctabili neceſſitate veritati aſſenſum præbere cogatur, concludendum, veram, ac genuinam evidentiam infallibilem eſſe, ac certam veritatis teſſeram.

LEMMA II.

Vera, ac genuina evidentia eſt abſolute prima; ſimulque ultima ratio veritatis rei cujuslibet demonſtrabilis.

§. 319. *Prob.* 1. *pars*. Nam abſolute prima eſt evidentia vera, ac genuina, ita ut a nulla alia veritatis regula præcedatur. Siquidem quidquid a mente ut verum dignoſcitur, vel ut falſum, ſic noſcitur per evidentiam, quæ humanum irradiat intellectum (§. 18.). Dein conceſſo quod alia detur regula, quæ veri Criterium ſit; quærimus: vel regula hujuſmodi clare, ac evidenter veritatem intellectui patefacit, vel non; ſi ſecundum: regula ergo veritatis nec dici poteſt; ſi vero primum; id certo præſtat per evidentiam: ideoque vera &c. eſt abſolute prima. Q. E. P.

§. 320. *Prob.* 2. *pars*. Si enim a ſano Philoſopho quæratur: cur ex. gr. ſubſtantia ſpiritualis externorum corporum actione interire non poſſit? ille ſane reſpondebit: quia illud tantum externorum corporum actione perire, vel alterari poteſt, quod partibus conſtat, queis profecto ſpiritualis ſubſtantia deſtituitur. Si rurſus quæratur: cur quod partibus caret, externorum corporum actione perire nequeat? forſan dicet: quia corpora externa nonniſi per partium motum agere valent; adeoque nil eorum actione perire poſſe, niſi per partium earumdem diſſociationem, vel alterationem, quod certe in ſubſtantia ſpirituali, par-

tibus

tibus orbata, evenire non poteſt. Quod ſi tandem quæratur: cur id, quod partium concretione haud eſt compos, partium diſſociatione, vel alteratione interire non poſſit? reſpondebit. id ex contradictionis principio: *impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe*, evidentiſſimum reddi; & proinde eo ſigno veritatem illam eſſe revelatam, ultra quod nec aliud eſſe, nec optari poſſet. Poſtremo ad ipſam veram, ac genuinam evidentiam; ceu ad lydium lapidem, laceſſit, quicunque defendens ad proprii opinamenti veritatem fatendam cupit comprimere opponentem: ipſa, igitur, rerum magiſtra experientia, & intimo ſenſu apparet, veram, ac genuinam evidentiam ultimam rationem eſſe veritatis rei cujuslibet demonſtrabilis. Q. E. D.

Propoſitio.

Vera, ac genuina evidentia formale eſt veritatis Criterion.

§. 321. *Demonſtratur*. Illud formale &c. (ex poſtul.): ſed vera, ac genuina &c. univerſalis eſt; certa, ac infallibilis (per Lem. 1.); ſimulque abſolute prima, & ultima ratio &c. (ex Lem. 2.): igitur vera &c. Q. E. D.

§. 322. Ex modo dictis colligendum, quod cum triplex ſit rerum noſcendarum ordo (§. 317.), triplex quoque ſtatui debet veri Criterium: ſic pro rebus pure intelligibilibus, ſeu metaphyſicis noſcendis, Criterium eſt evidentia metaphyſica; pro ſenſibilibus, ſeu phyſicis, evidentia phyſica; pro moralibus denique, evidentia divinæ auctoritatis pro rebus divinis; evidentia vero auctoritatis humanæ, pro rebus humanis, ſeu naturalibus. De facto hacce neglecta rerum diſtinctione, quo pacto res unius ordinis, puta metaphyſicæ, per alteram evidentiam, phyſicam nempe, aut ſecus dignoſci poſſent? nullo ſane. Præterea diverſo in caſu evidentia genuina univerſalis haud foret, quod veri Criterii primus character prohibet (§. 308.). Nunc oppoſitarum opinionum falſitas patet. Itaque allucinantur

 1. Pla-

1. Platonici omnes, Criterium veritatis partim in ratione, & partim in ſenſibus reponentes. Deficit namque per Platonem evidentia phyſica, cum duntaxat evidentiam metaphyſicam, & mathematicam, pro veri teſſera admittat; nec non & evidentia moralis. Hoc quoque vitio cum laborent Platonici, inſimul idcirco falluntur.

2. Scholaſtici illi, qui in ſolis regulis logicis, tribus præcipue ſciendi modis veritatis formale Criterium ſtatuunt: in illis enim materiale tantum Criterium proprie conſiſtit, ex quibus poſtea formale ſequitur.

3. Epicurei ſolis ſenſibus, eorumque evidentie unice innixi. Deeſt namque evidentia metaphyſica, & moralis.

4. Stoici omnes per ſuam evidentem phantaſiam.

5. Carteſius quoque cum Carteſianis fallitur, ſi pro formali veritatis Criterio illud: *quidquid in idea &c.* (§. 315.) generatim, ſive de qualibet evidentia tam genuina, quam apparente uſurpandum eſſe velint. Multæ ſiquidem in noſtro intellectu adinveniuntur ideæ, magna etiam claritate ſuffuſæ, quæ tamen falſæ, a vero difformes, & pure chimericæ ſunt, ut in enthuſiaſmo præſertim laborantibus videre eſt. Ulterius illa quoque diſtinctione admiſſa, Carteſianum veritatis Criterion veritatibus moralibus aptari minime poteſt.

6. Allucinatur Cl. Huetius, ſolam Dei auctoritatem, & revelationem pro univerſali veritatis Criterio ſtatuendam eſſe, docens. Sane omni ablata humanæ rationis certitudine, ipſius divinæ revelationis auctoritas evertitur. Nam ſi ratio nihil certi nec de Deo, nec de Mundi ortu docet, qui ad revelationem appellat, aut ad Judicem, quem penitus ignorat, appellat, aut ad privatum cujuſque ſpiritum confugit; ſicque phanatiſmum inducit, quo nihil abſurdius. Prophetæ equidem, utpote divino repleti ſpiritu, nullo alio a ratione humana petito egebant ar-

gumen-

gumento, quo tuti redderentur, Deum eſſe, qui ſecum loqueretur. Aſt non omnes ſpiritu prophetico decorabantur: igitur maxima hominum portio nil, ut hodie, ſciebat, cum nulli ſint Prophetæ, cuncti in rerum omnium inſcitia verſentur eſt opus: qui, ergo, hujuſmodi propugnant ſententiam, dum nimis rationem, Religionis ergo deprimunt, imprudenter licet, primum tamen Religionis fulcrum ſubvertunt, ſoediſſimumque inducunt Pyrrhoniſmum.

7. Eruditiſſimus Vicus, ſcientiam rerum faciendarum veri teſſeram eſſe adſtruens, ita ut id verum ſit tantum, quod nos facere ſcimus, vel poſſumus: ita quia ſubſtantias producere nequimus, quid ipſæ ſint, nos fugit; ſecus vero modos, numeros, atque figuras ſubſtantiarum non ob aliam cauſam noſcimus, juxta Virum Cl., niſi quia hujuſmodi res producere quimus. Verum fallitur apertiſſime. Si enim res ſic ſe haberet, hominum cognitio adeo exigua foret, ut vix de propria exiſtentia certi eſſemus. Re cum ſimus ſubſtantiæ, ſubſtantias autem producere nequeamus, ignorabimus, num ſubſtantiæ ipſi ſimus, vel potius quid aliud. Inſuper cum neque nobiſmetipſis exiſtentiam dederimus, nec aliis præbere queamus, lateret quoque nos ſimus ne, vel non: ſcilicet!

8. Mathematicus Doria in rerum unitate veri regulam ſtatuens. De facto ſi iſtiuſmodi foret veritatis Criterium, de veritate detegenda actum omnino foret, cum modi omnes, queis una quælibet res eſſe poteſt infiniti prope ſint, neque cuncti nobis ſint revelati, neque tandem mens noſtra finitate donata, eorum omnium numerandorum potis ſit.

Objecta diluuntur.

Opponunt 1. Formale veritatis Criterium illud eſſe debet, quo poſito, certi de veritate detecta eſſe poſſimus: atqui talis non eſt evidentia vera, ac genuina: falſa ergo, propoſitio. *Probatur minor* Illud medium aptum, ac idoneum veritatis eſſe haud poteſt, quod omni ſpoliatur certitudine: ſed talis eſt evi-

evidentia : ergo talis &c. *Prob. min:* Illud tantummodo certitudine decoratur, quod tale demonſtrari poteſt : atqui evidentia demonſtrari certa nequit : ergo evidentia omni ſpoliatur certitudine ; ideoque formale veri Criterium in evidentia collocari haud debet.

§. 323. ℞. Illud &c. diſting. maj. quod tale. demonſtrari poteſt vel directe, vel indirecte, conc. maj. directe tantum, neg. maj. atqui evidentia &c. diſting. min. directe, omittimus min., indirecte neg. min. & utramque conſeq. Duplici demonſtrationis genere poſſe rem quamlibet demonſtrari, directe ſcilicet, & indirecte, vel ipſi Logicæ Tyrones noſcunt (§. 212.). Jam vero, evidentiam ex eo certitudine decorari indirecte probatur, quod niſi hoc itinere de veritatibus naturalibus certi eſſe poſſemus, errores omnes, qui orirentur inde, nonniſi in Deum refundere neceſſe foret, utpote fatalem illam in hominis mente induceret ad aſſenſum neceſſitatem : blaſphemum autem, impiumque cum ſit deluſionis auctorem Deum opinari : inferendum, ergo, evidentiam certitudine præditam iri. Verum quid ſi aliquo ſaltem pacto, directe quoque, evidentiam in mente humana certitudinem inducere probemus ? Enimvero Sapientiſſimus Deus ſicuti humanas mentes idoneas condidit permultas tum intelligibiles, cum ſenſibiles noſcendi veritates, ita iiſdem inconcuſſum Criterium aliquod elargiri debuit, quo de dictis veritatibus tutiſſimæ redderentur. Criterium autem hocce in genuina evidentia generice attenta ſtatuendum eſſe, ex eo vel maxime apparet, quod ſi ſecus res ſe haberet, tunc etiam mens de revelata veritate hæreret, quamvis interne ſe ambigere non poſſe, percipiat, ſed neceſſario ad id, quod verum ipſi exhibetur admittendum propelli ; idque ideo præciſe, quia Deus humanarum mentium conditor hanc ipſis præſcripſit normam, qua certæ de cognitis veritatibus forent. Præterea cum vera, ac genuina evidentia ſit abſolute prima, ſimul-

que

que ultima ratio veritatis rei cujuslibet demonſtrabilis (Lem. 2.), univerſalis, & certa, ac infallibilis (Lem. 1.), non alia ſane indigere debet regula, qua talis demonſtretur. Sicuti namque ſolis lux in meridie ſignatim ita per ſemetipſam oculis manifeſtatur, ut nulla alia egeat luce: ita genuina evidentia ſeipſam intellectui patefacit, quin alia indigeat claritate. Nec putida principii petitione laboramus, cum genuinam evidentiam formale dicimus veritatis Criterium: ſiquidem non ex evidentia ipſa talem depromimus demonſtrationem, h. e. evidentiam per evidentiam haud probamus; bene vero ex iis omnibus characteribus ad formale Criterium communi Philoſophorum voce requiſitis, quibus ſola genuina evidentia decorata incedit: falſum eſt, igitur, evidentiam omni certitudine ſpoliari, ac per conſequens veri Criterium adſtrui minime poſſe.

Contrà: Licet concedatur, evidentiam talem non eſſe, ut directe, & a priori demonſtrari queat; ſimulque quod per eam quandoque in ſtatu certitudinis deveniamus, tamen perſpicuitas ipſa formale haud eſt veritatis Criterium: ergo nulla reſponſio. *Prob. min. ſubſump.* Genuina evidentia ea præſertim eſt adſtruenda, quæ intimo ſenſui nititur: atqui in hujuſmodi evidentia ſitum haud eſt Criterium veritatis: igitur licet &c. *Prob. min.* Ex hujuſmodi evidentia intimo ſenſui innixa, falſa, & abſurda, tanquam vera a Philoſophis tuentur: uti nos edocet experientia: in hujuſmodi, ergo &c. Deinde cum evidentia ſit humani intellectus affectio, eidem intimo ſenſui utplurimum inhærens, æqualiter omnes per ipſam veritatem noſcere deberent; ſimulque evidentiam ipſam cuncti pro veri Criterio ſtatuere: hoc autem cum non eveniat, ſequitur quod evidentia ipſa immerito prorſus veritatis Criterium ſtatuitur.

§. 324. ℟. Ex hujuſmodi &c. diſting. antec. intimo ſenſui, præjudiciis omnibus ſpoliato, & omnibus ad genuinam evidentiam conditionibus requiſitis prædito,

dito, falſa &c. neg. antec., intimo ſenſui aliter ſe habenti, conc. antec. neg. conſeq. Utique genuina evidentia ea præſertim eſt autumanda, quæ intimo conſcientiæ ſenſui nititur, ſed modo præjudicia omnia deſint, ſimulque omnes ad genuinam evidentiam actu habeantur requiſitæ conditiones. Defendunt quidem nonnulli Philoſophi falſa pro veris; & per evidentiam id non præſtant intimo ſenſui præjudiciis ſingulis expoliato, omnibuſque ad genuinam evidentiam requiſitis decorato; bene vero ex evidentia fucata, ac apparente, nec non intimo ſenſu præjudicatis opinionibus repleto id effutiunt; quod certe non eveniret, ſi res diverſimode ſe haberet, idque ex eo vel maxime patet, neminem unquam ab evidentia primorum principiorum, aliarumque ſimilium veritatum fuiſſe deluſum. Hinc ſua ſponte altera corruit difficultas: quoties enim humanus intellectus præjudiciis ſingulis careret, omnibuſque ad genuinam evidentiam proprie fulciretur characteribus, per ipſam profecto æqualiter omnes veritatem noſcerent, omnes unanimiter idem judicarent, ceu in primis contingit cognitionum principiis; ſimulque a cunctis hocce in caſu evidentia ipſa genuina pro formali veritatis Criterio haberetur; quod cum non eveniat, nuſquam veræ, ac genuinæ, ſed fucatæ, & falſæ evidentiæ, nec non hominum inſcitiæ, vel præjudiciis eſt adſcribendum.

Contrà: atqui homines per evidentiam intimo ſenſui, præjudiciis ſingulis ſpoliato, innixam, falſa pro veris tuentur: ergo viget argumentum. *Prob. ſubſump.* Duorum contradictoriorum unum duntaxat poteſt eſſe verum, alterum falſum ſit oportet: ſed utrumque contradictorium ab evidentia ipſa intimo ſenſui innixa multoties verum monſtratur: ergo homines &c. *Prob. min.* Harum adſertionum: *trina dimenſio realem corporis phyſici eſſentiam conſtituit: trina dimenſio minime realem corporis phyſici eſſentiam conſtituit*, tam affirmativa Carteſianis, quam negativa Recentiorum compluribus, utraque vera, & quidem ex intimo

timo ſenſu apparet, & ut talis ab utriſque tuetur: ergo utrumque &c.

§. 325. ℞. Harum &c. diſting. antec. utraque fucate, ea apparenter vera apparet, conc. antec., evidenter, ac genuine neg. antec. & conſeq. Judicia omnia, atque enunciationes &c. (§. 318.) uſque ad jam vero excluſive. Nunc vel adductum argumentum de utroque colntradictorio priorum illarum enunciationum, vel de utroque poſteriorum accipitur: ſi primum; jam utrumque earum contradictorium verum eſſe poſſe, puta: *bina binis abdita quatuor efficiunt;* bina binis addita non efficiunt quatuor, repugnare prorſus, evidentia ipſa genuina patefacit, ut cuique apparet. Si ſecundum; cum iſtæ hoc ipſo quod dubiæ, incertæ, obſcuræ, & probabiles ad ſummum dicuntur, cujuſmodi ſunt binæ illæ Carteſianorum, & Recentiorum adſertiones, profecto vera, ac genuina evidentia de iſtis deſideratur, & quandiu tales adparent, earum ſpecifica veritas determinari nequit; & licet aliqui ſtatuere illas audeant, nonniſi fucatæ evidentiæ ope id præſtant; atque hinc eſt, quod utrumque illarum contradictorium verum adparet, cum tamen tale haud ſit, quod certe cum de enunciationibus, & judiciis prioris generis non contingat, ſignum eſt, evidentiam ipſam ſolam veritatem continuo revelare.

Contrà. Si evidentia abſolute veritatis dijudicandæ teſſera foret ſtatuenda, jam gradus in certitudine deberent admitti: ſed ridiculum eſt hoc adſtruere: ergo a capite argumentum. *Prob. maj.* Evidentia generice attenta per vos certitudinem inducit: ergo major evidentia, majorem gignere debet certitudinem: atqui; ſubſumo, evidentia metaphyſica eſt phyſica major: igitur majorem etiam parere debet certitudinem: ideoque ſi evidentia &c.

§. 326. ℞. conc. antec. ergo major &c. diſting. conſequens, majorem, h. e. nobiliorem gignere debet &c. conc. conſequentiam; ſecus neg. conſequentiam;

tiam ; & conc. min. diſting. conſequens eodem in ſenſu, h. e. majorem, ſeu nobiliorem, vel ſecuriorem, conc., ſecus, nec. utramque conſequentiam. Denegamus abſolute, admittendam eſſe certitudinem, certitudine majorem. Nam ſciendum eſt, quod illi &c. (§. 305., uſque ad notandum 2. excluſive). Præterea ſi certitudo gradus admitteret, quæ pauciores habet gradus, minor quoque certitudo foret, ac proinde cùm aliqua eſſet dubitatione conjuncta, & ſubinde non eſſet, ut patet, certitudo. Attenta autem certitudine prout in judicii ſeveritate continetur, una certitudo, altera perfectior, & ſecurior eſt, prout nobiliore perfunditur mens ipſa evidentia, ceu ſe habet evidentia metaphyſica, & mathematica : aſt quid ex hoc ? forſan dicet aliquis : ergo in evidentia metaphyſica tantum ſtatui debet veri Criterium ? amabo; etiam evidentia phyſica veram certitudinem in mente inducit, ut cuique eſt manifeſtum : igitur concludamus, veram, ac genuinam evidentiam formale eſſe Criterium veritatis. Verum

Objiciunt 2. *Epicurei*. Illud formale dici debet veri Criterium, quo veritas ipſa tuto agnoſcitur : atqui ſic ſe habet evidentia ſenſuum, ſeu phyſica : ergo in ſola phyſica evidentia ſtatui debet veritatis Criterium. *Prob. min.* Experientia nos docet, quod ubicunque adeſt evidentia phyſica ſuis fulcita conditionibus, veritas ſemper tuto deprehenditur : igitur ſola evidentia phyſica hujuſmodi eſt, ut ea una veritas dignoſcatur.

§. 327. ℞. Experientia &c. diſting. antec. veritas phyſica, conc. antec., veritas metaphyſica neg. antec., & conſeq. Dicimus itaque, quod veritas rerum intelligibilium, nec non abſtractarum, nonniſi evidentia mentis, h. e. metaphyſica nobis innoteſcere poteſt, quin ad evidentiam phyſicam recurramus, qua media ſolas phyſicas veritates noſcere valemus. Non ergo una eſt phyſica evidentia, in qua veritatis Criterium univerſim ſtatui debeat, ſed in eo duntaxat,

quod

quod omnes capax eſt rerum noſcere veritates (Poſtul. 1.), cujuſmodi eſt evidentia genuina triplici ratione conſiderata (§. 319.).

Contrà: atqui ſola evidentia phyſica, cujuſcunque generis veritatum Criterion ſtatui debet : ergo nil ſolutum. *Prob. ſubſumpt.* Quidquid ab intellectu humano dignoſcitur, a ſenſibus vel mediate, vel immediate noſcitur : ergo ſola &c.

§. 328. ℞. Quidquid &c. conc. antec. neg. conſeq. Libenter concedimus, omnes humanæ mentis cognitiones ſive mediate, ſive immediate a ſenſibus obtineri : aſt ex hoc nullum theſi noſtræ accedit incommodum. Sane cum ſenſuum evidentia ad ſolas immediatas ſenſationes, ſi phyſico-immediata ; ſi vero phyſico-mediata, ad eas quoque veritates, quæ claris inſiſtunt ſenſationibus, protendatur ; cumque innumeræ aliæ reperiantur veritates, quæ claris ſenſationibus haud nituntur, ſed quas ſola mentis induſtria contemplamur ; hujuſmodi ſunt veritates omnes metaphyſicæ, & mathematicæ : ullo hinc abſque dubio adfirmare timemus, hiſce in veritatibus, nullum omnino adeſſe evidentiæ phyſicæ Criterion, cum nullam in eiſdem poſſint ſenſus phyſicam devincere evidentiam.

Contrà : atqui evidentia phyſica ſedem poſſidet quoque in veritatibus intelligibilibus : ergo redit argumentum. *Prob. min. ſubſum.* Vel hujuſmodi veritates aliquo pacto a ſenſibus pendent, vel non ; ſi ſecundum : falſum eſt, ergo, quod omnis noſtra cognitio vel mediate, vel immediate ortum a ſenſibus ducat ; ſi primum : in eiſdem, igitur, ut conſtat, ſedem quoque habere debet phyſica evidentia ; ac per conſequens ſola evidentia phyſica veri dijudicandi Criterion ſtatui debet.

§. 329. ℞. Vel Adverſarii noſtri in luce meridiana cæcutiunt, vel patientia noſtra abuti ardent. Siquidem eo pacto dicitur quis, mediis ſenſibus, intelligibiles, ac theoricas dignoſcere veritates, quatenus meta-

metaphyſicarum diſciplinarum ſemina, vel demonſtrationes aliquas ſive a Magiſtris initio audivit, ſive proprio marte per libros didicit. Aſt nonne inſanire eſt, adſtruere, hoc pacto ad veritates intelligibiles, evidentia phyſica mediante advenire? nemo eſt, qui non videt. Sileant, ergo, Oppoſitores noſtri, utpote vera, ac genuina evidentia formale eſt veritatis Criterion.

Hæc tibi tradidiſſe ſufficiant nunc, Franciſcana Juventus. Faxit Deus, ut meliora mente exorner, quoniam utiliora his ad tui privatum uſum ſcribere non omittam!

Logica Finis.

Digitized by Google